

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek lisans Tezi

HANYALI MEHMET ŞEFİK EFENDİ VE DİVÂNÇESİ

(METİN-İNCELEME)

Gökçen Yunus Tekin

Diyarbakır 2016

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

HANYALI MEHMET ŞEFİK EFENDİ VE DİVÂNÇESİ

(METİN-İNCELEME)

Gökçen Yunus Tekin

Danışman

Prof. Dr. Abdurrahman ACAR

Diyarbakır 2016

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “ Hanyalı Mehmet Şefik Efendi Ve Divançesi ” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

(X) Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

( ) Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

( ) Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

13/07/2016

Gökçen Yunus Tekin

KABUL VE ONAY

Gökçen Yunus Tekin tarafından hazırlanan “ Hanyalı Mehmet Şefik Efendi Ve Divançesi adındaki çalışma, 13/07/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından İslam Sanatları ve Tarihi Anabilim Dalı, Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr. (Danışman) Abdurrahman ACAR (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. (Üye) M. Sait MERMUTLU

Yrd. Doç.Dr. (Üye) Ferhat KORKMAZ

ÖN SÖZ

İstanbul-Mısır arasında bir ticaret ve kültür merkezi olan Girit, Osmanlı hâkimiyetiyle de bir ilim merkezi olmuştur. Osmanlı devlet anlayışının bir geleneği olan imar ve iskân politikası, Girit'te de uygulanmıştır. Bu anlayış doğrultusunda bir ticaret limanı olan Girit, aynı zamanda bir kültür ve edebiyat adası vazifesi de görmüştür.

Üç asra yakın bir süre Osmanlı Devleti sınırları içinde yer alan Girit'te imar politikası hızla ilerlemiş, Osmanlı kültürü nakış nakış işlenmiştir. Cami kültürü yavaş yavaş yerini medrese, tekke ve zaviyelere bırakmış, özellikle medreselerin çoğalmasına zemin hazırlanmıştır. İlim meclislerinin çoğalmasıyla birlikte ada bir edebiyat merkezi haline gelmiştir.

Giritli şairlerden biri de XIX. yüzyılda yaşamış Hanyalı Şefik Efendi'dir. Kayıtlarda Hanyalı Mehmed Şefik Efendi diye geçen şairimiz, Divânçe'sinde *Şefik* mahlasını kullanmıştır.

Hanyalı Şefik hakkında en detaylı bilgileri kendi zamanında yayımlanan İntibah Gazetesi'ndeki yazı dizisinde bulmaktayız. Bu yazı dizisinde, nasıl bir şair olduğu ve eseri hakkında bazı bilgiler vardır. Ayrıca *Girit'i* ve *Giritli Şairler'i* anlatan kitap ve makalelerden de istifade edilmiştir.

Şefik Efendi sıkı bir Mevlânâ aşığı ve Mevlevî bir şairdir. Bu durum gerek Divânçe'sindeki manzum ve mensur takrizlerden, gerekse de divançe içindeki belli şiirlerinden kolaylıkla anlaşılacaktır. Çalışmanın içerisinde bu konudan ayrıca bahsedilmiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, şairin hayatı ve edebi kişiliği incelenmiş, Divânçe'si tanıtılmıştır. Burada Şefik Efendi'nin Mevlânâ'ya olan ilgisi, Mevlevîlik'i nasıl işlediği, dil ve üslup özellikleri, divançede kullanılan belli başlı sanatların neler olduğu, Divânçe'nin şekil ve üslup özellikleri, nazım şekilleri, vezin ve kafiyesi ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Divânçe'nin muhtevası tahlil edilmiştir. Tahlil; tasavvufî öğeler, tabiat unsurları, tarihi ve manevî şahsiyetler ve insana ait benzetme ve güzellik unsurları üzerinden yapılmıştır. Tahlil kısmından sonra sonuç ve kaynakça ile bu bölüm sonlandırılmıştır.

Üçüncü bölüm, transkripsiyonlu metinden ibarettir. Çalışmanın sonuna Divânçe'ye ait bir dizin eklenmiştir. Bu Divânçe'nin hazırlanmasında her türlü yardımını gördüğüm danışman hocalarım Prof. Dr. Abdurrahman ACAR ve Yrd. Doç. Dr. Kadir ALPER'e teşekkür ederim.

Gökçen Yunus TEKİN
Diyarbakır 2016

ÖZET

Şiirlerinde “Şefik” mahlasını kullanan Hanyalı Mehmed Şefik Efendi, XIX. yüzyılda yaşamış mutasavvıf bir şairdir. Osmanlı Devletinin elinde yaklaşık üç asır kalan Girit adasına bağlı Hanya şehrinde doğmuştur.

Şefik Efendi, Divānçe’sinden ve ondan bahseden kaynaklardan anlaşıldığına göre Mevlānā aşığı Mevlevî bir şairdir. Divançe’nin içerisinde bulunan müstakil şiirlerden bu husus kolaylıkla anlaşılmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, şairin hayatı, edebi kişiliği ele alınmış, Divānçe’si tanıtılmış, Mevlevîlik’in şiirlerine nasıl yansıdığı, dil ve üslup özellikleri, Divānçe’de kullanılan belli başlı sanatlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Divānçe değişik açılardan ele alınarak ayrıntılı olarak tahlil edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise transkripsiyonlu metin yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler

Şefik, Hanya, Girit, Divançe, Osmanlı, Mevlevilik

ABSTRACT

He is a Sufi who lived between the beginning and the end of the XIX. Century. He knows Mehmet Şefik Efendi mentioned in the records. He used “Şefik” nickname at his divances.

Şefik Efendi is lover Mevlānā and He is a Mevlevī poet. This mood understood that his verse and prose articles. In the course at the study in this topic has been mentioned.

This study is handle form in three section.

At first section we try to show that poets life, literary character, linguistik and stylistic features and the types of art used divāce.

At second section is mentioned about different types of divānce the third section is finished by transcriptions word.

Key Words

Shafiq, Hania, Mawlawid, Ottoman, Girit

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	XVII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HANYALI MEHMED ŞEFİK EFENDİ’NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE DİVÂNÇE’Sİ

1.1. HAYATI (? –H. 1288 / M. 1871).....	5
1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	9
1.2.1. Dil ve üslup.....	11
1.2.2. Etkilendiği Şairler.....	13
1.2.3. Sanatlar.....	14
1.3. DİVÂNÇE’Sİ.....	17

1.3.1. Mevlānā ve Aşk	20
1.3.2. Mevlevīlik İzleri.....	23
1.4. DİVANÇENİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	24
1.4.1. Nazım Şekilleri ve Türleri	24
1.4.2. Kafiye ve Redif	27
1.5. DİVĀNÇE’NİN ÜSLUP ÖZELLİKLERİ.....	28
1.5.1. Mecāzlı Söyleyişler.....	28
1.5.2. Atasözleri ve Deyimler	28

İKİNCİ BÖLÜM

DİVĀNÇE’NİN TAHLİLİ

2.1. İSLĀM VE İMĀN ESASLARI	32
2.1.1. Dīnī Unsurlar	32
2.1.1.1. Allah	32
2.1.1.2. Peygamberler.....	33
2.1.1.2.1. Hz. Muhammed	33
2.1.1.2.2. Hz. Ādem.....	34
2.1.1.2.3. Hz. İsa (Mesih)	35
2.1.1.2.4. Hz. Mūsā.....	36
2.1.1.2.5. Hz. Yūsuf.....	36
2.1.1.3. Melekler	37
2.1.1.4. Kitaplar	37
2.1.1.5. Dört Halife (Çār-Yār).....	38
2.1.1.6. Sahabeler	38
2.1.1.7. Ayet Ve Hadis	39
2.1.1.7.1. Ayet	39
2.1.1.7.2. Hadis	40

2.1.1.8. Namaz.....	41
2.1.1.9. Uhrevî Unsurlar.....	42
2.1.1.9.1. Ukbā, İmān	42
2.1.1.9.2. Mahşer (Haşr, Rûz-ı Mahşer)	42
2.1.1.9.3. Cennet (Firdevs, Huld, Cennet'ül-me'vā, Cinān).....	43
2.1.1.9.4. Cehennem (Nār)	44
2.1.1.9.5. Huri ve Gılman	44
2.1.1.9.6. Kevser, Tübā.....	44
2.1.1.9.7. Ölü (Mevt, Fevt).....	45
2.1.2. Tasavvufi Unsurlar	45
2.1.2.1. Cemāl, Cānān, Yār	45
2.1.2.2. Vahdet	46
2.1.2.3. Harābāt, Cām.....	47
2.1.2.4. Dünya, Dehr, Devrān, Cihān	48
2.1.2.5. Rind (Çāker, Geda, Bende)	48
2.1.2.6. Zāhid (Zühhād, Ehl-i Tecrīd) Zühd, Vera' :.....	49
2.1.2.7. Arif, İrfān, Ehl-i Dil:	50
2.1.2.8. Kanaat, İstiğna:.....	50
2.1.2.9. Tecellî:.....	51
2.1.2.10. Monlā, Şeyh:	52
2.1.2.11. Pîr, Pîrān, Pîr-i Mugān:	52
2.1.2.12. Rāh-ı Sülūk:.....	53
2.1.2.13. Lā-Mekān, Terk-i Terk:.....	53
2.1.2.14. Āb-ı Hayat:	54
2.1.2.15. Māsiva, Tül-ı Arz:	54
2.1.2.16. Ālem-i Gayb, Ālem-i Ervāh, Ālem-i Lāhut:	55

2.1.2.17. Sıdk, Vefā, Sır, Esrār:.....	56
2.1.2.18. İlm-i Ledün:.....	56
2.1.2.19. Ene'l Hak:	57
2.1.2.20. Künt-i Kenz, Kenz-i Mahfî:	57
2.2. TABİAT VE EŞYA.....	58
2.2.1.Dört Unsur (Anasır-ı Erba'a)	58
2.2.1.1. Su.....	58
2.2.1.1.1. Su (āb, mā):.....	58
2.2.1.1.2. Bulut, Sehab, Ebr:.....	59
2.2.1.1.3. Deniz, Derya, Bahr, Muhit:	59
2.2.1.1.4. Akarsu, Cūy, Cū:	60
2.2.1.1.5. Dalga, Mevc, Emvāc:	60
2.2.1.1.6. Şebnem, Jale:	61
2.2.1.2. Toprak	61
2.2.1.2.1. Toprak, Hāk:	61
2.2.1.2.2. Dağ, Taş, Seng:.....	62
2.2.1.2.3. Kān:	62
2.2.1.3. Ateş.....	62
2.2.1.3.1. Ateş, Nār:	62
2.2.1.3.2. Duman, Dūd-ı āh:	63
2.2.1.4. Hava	64
2.2.2. Kozmoğrafya	64
2.2.2.1. Felek (Sema, Devrān, Sipih, Kadeh, Devr):	64
2.2.2.1.1. Felek:	64
2.2.2.1.2. Atlās:.....	65
2.2.2.1.3. Peymāne(Kadeh):	66

2.2.2.2. Yıldız/Bazı Yıldızlar	66
2.2.2.2.1. Yıldız, Necm:.....	66
2.2.2.2.2. Süreyyā:	67
2.2.2.3. Burçlar	67
2.2.2.4. Seyyareler	67
2.2.2.4.1. Güneş (Mıhr, Şems, Afıtab):	67
2.2.2.4.2. Ay (Mah, Mah-nev, Kamer, Bedr):	68
2.2.2.5. Nur, Işık (Ziya, Pertev):	69
2.2.2.6. Karanlık (Tıre):	69
2.2.2.7. Diğer	70
2.2.2.7.1. Evc, Arş:	70
2.2.2.7.2. Hāle:.....	70
2.2.3. Zamanla İlgili Unsurlar	71
2.2.3.1. Zaman (Dehr, Devr, Devrān, Dem):	71
2.2.3.2. Yıl (Sāl):	72
2.2.3.3. Mevsim (Bahār, Nev Bahār):	72
2.2.3.4. Aylar	73
2.2.3.5. Gün (Eyyām, Rūz):	73
2.2.3.6. Gündüz (Subh, Subh-gāh, Seher)	73
2.2.3.7. Gece, Akşam (Şam, Şeb):	74
2.2.4. Hayvanlar	75
2.2.4.1. Kuşlar:	75
2.2.4.1.1. Bülbül (Andelib, Hezar):	75
2.2.4.1.2. Doğan, Şahin (Şeh-bāz, Şāh-bāz):	76
2.2.4.1.3. Ankā:	76
2.2.4.1.4. Mürg, Murg:	77

2.2.4.2. Böcek, Sürüngen:	77
2.2.4.2.1. Pervâne:	77
2.2.4.2.2. Yılan (Mār):	78
2.2.4.2.3. Ejder, Ejderha:	78
2.2.4.3. Dört Ayaklılar	79
2.2.4.3.1. Ahū(Ceylan, Gazal):	79
2.2.4.3.2. Hār, Himār:	79
2.2.4.3.3. Düldül:	79
2.2.5. Bitkiler	80
2.2.5.1. Ağaçlar	80
2.2.5.1.1. Servi, serv:	80
2.2.5.1.2. Tūba, Şimşād:	80
2.2.5.1.3. Nahl, Şah:	81
2.2.5.2. Çiçekler	81
2.2.5.2.1. Gül:	81
2.2.5.2.2. Ğonca, Ğonce:	82
2.2.5.2.3. Hār, Diken:	82
2.2.5.2.4. Nergis:	82
2.2.5.2.5. Sünbül:	83
2.2.5.2.6. Lāle:	83
2.2.5.3. Çiçeklik, Gülistan ve Diğerleri.....	84
2.2.5.3.1. Gülzar (Gülistan, Gülşen):.....	84
2.2.5.3.2. Çemen (Sebz, Çemenzār):	85
2.2.5.3.3. Bağ, Bahçe:	85
2.2.5.3.4. Tohm (Dane):	86
2.2.6. Günlük Hayata Dair Unsurlar.....	87

2.2.6.1. Yiyecek.....	87
2.2.6.1.1. Büryan, Püryān, Kebap:.....	87
2.2.6.1.2. Helva, helv:.....	87
2.2.6.1.3. Tuz, Nemek, Nemekdān:	87
2.2.6.1.4. Şekker, Şekkerāmiz:	88
2.2.6.1.5. limon:.....	88
2.2.6.2. İçecek	89
2.2.6.2.1. İksir:.....	89
2.2.6.2.2. Şir:	89
2.2.6.2.3. Şarab, Şerab, Rahîk, Mey, Bade, Sahba:	89
2.2.6.2.4. Su (āb,mā):.....	90
2.2.6.3. Meyveler.....	91
2.2.6.4. Takılar, Süs Eşyaları	92
2.2.6.4.1. Değerli Madenler ve Taşlar	92
2.2.6.4.1.1. Cevher (Güher, Mücevher):	92
2.2.6.4.1.2. Sivar, lü'lü', sedef:.....	92
2.2.6.4.1.3. Sīm, billūr:	93
2.2.6.4.1.4. Ziver, Sivar:	93
2.2.6.4.1. Koku	93
2.2.6.4.1.1. Anber:	93
2.2.6.4.1.2. Müşg, misk:.....	94
2.2.6.4.1.3. Nükhet:.....	94
2.2.6.5. Giysi, Kumaş	94
2.2.6.5.1. Zīb:.....	94
2.2.6.5.2. Dibā :	95
2.2.6.6. Diğer Ev Eşyaları	95

2.2.6.6.1. Mir'at:	95
2.2.6.6.2. Elek, Rişte:.....	96
2.2.6.6.3. Dürbün, Peymâne, Bâzîçe:	96
2.2.6.6.4. Hâme:.....	97
2.2.6.6.5. Ney, Nây:.....	97
2.2.6.6.6. Perde:	98

2.3. YAŞAM ALANINI OLUŞTURAN UNSURLAR..... 98

2.3.1. Şahıslar..... 98

2.3.1.1. Tarihi Şahsiyetler ve Ölüm Tarihleri:	98
2.3.1.1.1. Ahmed Hâmid Beg Efendi:	98
2.3.1.1.2. Kutbî Efendi :	99
2.3.1.1.3. Sırrı Baba:	99
2.3.1.1.4. Hâcî Dâvud:	99
2.3.1.1.5. Muhammed Ekmel Beg:	100
2.3.1.1.6. Kerime-i Hüd :	100
2.3.1.1.7. Çelebi Muhammed Hemdemî Efendi:	100
2.3.1.1.8. Derviş 'Alî 'İsmet Efendi:	100
2.3.1.1.9. Aliye-i Rufâ'iden Nûri Bâbâ:	101
2.3.1.1.10. Ahmed Besim Efendi:	101
2.3.1.1.11. Şefik:.....	101
2.3.1.2. Edebi ve Efsanevi Kahramanlar:	101
2.3.1.2.1. Mecnûn (Kays):	101
2.3.1.2.2. Rüstem:.....	102
2.3.1.3. Padişahlar, Vezirler:	102
2.3.1.3.1. Cem:.....	102
2.3.1.3.2. Şah-ı Edhem:	103

2.3.1.4. Manevi Şahsiyetler	103
2.3.1.4.1. Mevlānā:	103
2.3.1.4.2. Şems:	104
2.3.2. Şehirler, Muhitler	105
2.3.2.1. Ülke, Kıta	105
2.3.2.1.1. Çin ü Hatā:	105
2.3.2.1.2. Rūm:	105
2.3.2.2. Şehirler:	106
2.3.2.2.1. Hānye:	106
2.3.2.2.2. Girid:	106
2.3.2.2.3. Kandiye:	106
2.3.2.2.4. Necef:	107
2.3.2.3. Deniz, Ada	107
2.3.3. Toplumsal Yapı	107
2.3.3.1. Meslekler, Vazifeler	107
2.3.3.1.1. Neccār:	107
2.3.3.1.2. Bağbān:	108
2.3.3.1.3. Pasbān:	108
2.3.3.1.4. Çāker:	108
2.3.3.1.5. Tabib, Hekim:	109
2.3.3.1.6. Avcı:	109
2.3.3.2. Bazı Tipler	109
2.3.3.2.1. Sāki:	109
2.3.3.2.2. Mest:	110
2.3.3.2.3. Civān:	111
2.3.3.2.4. Pīr, Pīr-i Mūgān:	111

2.3.3.3. Eğlence Hayatı	112
2.3.3.3.1. Meykede, Meyhâne:	112
2.3.3.3.2. Bezm, Meclis:	112
2.3.3.4.4. Bayram, İyd:	114
2. 3.3.4.5. Devlet:	114
2.4. İNSAN	115
2.4.1. Güzellik	115
2.4.1.1. Güzelliğe Ait Teşbişler, Mecâzlar:	115
2.4.1.1.1. Pertev:	115
2.4.1.1.2. Güneş, Mihr, Afıtab:	115
2.4.1.1.3. Gül, Gülşen:	116
2.4.1.1.4. Şem‘:	116
2.4.1.1.5. Deniz (Bahr):	116
2.4.1.1.6. Bahār:	117
2.4.1.1.7. Çemen (Çemenzār):	117
2.4.1.1.8. Bezm (Meclis):	118
2.4.1.1.9. Şah:	118
2.4.2. Sevgili	119
2.4.2.1. Sevgiliye Ait Teşbihler, Mecazlar	119
2.4.2.1.1. Şah, sultan:	119
2.4.2.1.2. Ay, Māh:	119
2.4.2.1.3. Lāle, Sünbül:	119
2.4.2.1.4. Gülşen-i Ra‘na:	120
2.4.2.1.5. Sım:	120
2.4.2.1.6. Kamer:	121
2.4.2.1.7. Gonca (Gonce, Gonce-i ra‘na, Gonce-i ter):	121

2.4.2.1.8. Ruhsār:	121
2.4.2.1.9. Ebru:	122
2.4.3. Sevgiliye Ait Güzellik Unsurları	122
2.4.3.1. Saç (Zülf, Gisu, MUY)	122
2.4.3.1.1. Zincir:	122
2.4.3.1.2. Tar, Rişte, İp:	122
2.4.3.1.3. Mār:	123
2.4.3.2. Perçem, Turra, Kākül:	123
2.4.3.3. Kaş (Ebrū)	123
2.4.3.3.1. Ebrū:	123
2.4.3.3.2. Yay, Keman:	124
2.4.3.4. Göz (Çeşm, Dide).....	124
2.4.3.4.1. Çeşm:	124
2.4.3.4.2. Mahmūr:	124
2.4.3.4.3. Nergis:	125
2.4.3.4.4. Fitne, Çeşm-i Şuh:	125
2.4.3.4.5. Çeşm-i cādu:	125
2.4.3.5. Kirpik (Müjgān, Tīr)	126
2.4.3.6. Yanak	126
2.4.3.6.1. Rūh:	126
2.4.3.6.2. Hurşid, Mihr:	127
2.4.3.7. Yüz (Mir'at)	127
2.4.3.8. Gamze.....	127
2.4.3.8.1. Gamze:	127
2.4.3.8.2. Cādu, Mekk, Fitne:	128
2.4.3.9. Dudak (Leb)	128

2.4.3.9.1. Būs:.....	128
2.4.3.9.2. La'l, La'l ü Leb:.....	128
2.4.3.9.3. Gonçe-i Şüküfte:.....	129
2.4.3.9.4. Şerbet-i La'l:.....	129
2.4.3.10. Boy, Serv, Kadd, Endām.....	130
2.4.3.10.1. Serv:.....	130
2.4.3.10.2. Naz-ı Hıram, Serv-i Kadd:.....	130
2.4.3.10.3. Şimşād, Ar'ar:.....	130
2.4.3.11. Kulak (Güş).....	131
2.4.3.12. Göğüs (Sine, Sadr).....	131
2.4.3.13. Ayak (Pā, Pāy).....	132
2.4.4. Rakip (Ağyar, Kafir).....	132
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TRANSKRİPSİYONLU METİN	
SONUÇ.....	199
KAYNAKÇA.....	201

KISALTMALAR

<i>A.g.e</i>	: Adı geçen eser
<i>Ank.</i>	: Ankara
<i>Bkz.</i>	: Bakınız
<i>C.</i>	: Cilt
<i>DİA.</i>	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
<i>DÜ.</i>	: Dicle Üniversitesi
<i>G.</i>	: Gazel
<i>H.</i>	: Hicrî
<i>Haz.</i>	: Hazırlayan
<i>İst.</i>	: İstanbul
<i>Ktp.</i>	: Kütüphane
<i>M.</i>	: Miladî
<i>Muk.</i>	: Mukattaât
<i>Müf.</i>	: Müfred
<i>N.</i>	: Na't
<i>No.</i>	: Numara
<i>Osm. Mü.</i>	: Osmanlı Müellifleri
<i>S.</i>	: Sayı
<i>T.</i>	: Tarih
<i>T.G.</i>	: Tahmis Gazel

GİRİŞ

Girit adası, İstanbul-Mısır arasında bulunan bir ticaret limanıdır. “Osmanlı Devleti’nin 1645’te başlatmış olduğu sefer sonucunda 1669’da tamamen ele geçirilen”¹ Girit, aynı anda birden fazla kültüre ev sahipliği yapmış, “Yunan, Pers, Roma, Arap ve Bizans, Venedik medeniyetleri boy göstermiştir.”² Adada Osmanlı hâkimiyeti ise 17. yüzyıldan sonra kendini göstermektedir.

Osmanlı Devleti Girit’teki iki yüz altmış yıllık hâkimiyeti boyunca, adada kültür ve sanat hayatı büyük bir gelişme göstermiştir. “Doğu Akdeniz’in Kıbrıs’tan sonra en büyük adası ve Ege Denizi’nin de kilidi durumunda olan Girit”te³, imar ve iskân politikalarının kesintiye uğramadan devam etmesi ve fethedilen yerlerde halkın maddi ve manevi değerlerine saygı duyulması, Girit adasında çok kültürlü bir hayata imkân hazırlamıştır.

Osmanlı sadece Girit’te değil diğer Ege adalarında da aynı hoşgörü politikasını izlemiştir. Ancak Girit adasının İstanbul-Hicaz arasında bir durak noktası olduğu dikkate alındığında, burada kültürlerin etkileşiminin çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

---

¹ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **Osmanlı Tarihi**, C. III, Kısım I, Ankara 1998, s. 414-21, 216-22.

² Kadir Alper, **Giritli Aşkî ve Divanı**, Ank. 2005 s. 4

³ Cemal TUKİN, “**Girit**” İslam Ansiklopedisi, C. 4, İst. 1997, s. 791

Girit'in fethedilmesinden sonra yerleşik düzenin teminatı için Anadolu'dan adaya nüfus kaydırılmış ve orada yaşayan Hristiyan nüfus karşısında bir denge oluşturulmuştur. Bu uygulamayla birlikte zaman içerisinde adada Müslüman nüfusu hızla artmış ve bunun sonucunda da çok sayıda tekke, cami ve medrese inşa edilmiştir.

Girit adasında daha çok Rumlar yaşamaktaydı. Fetihden sonra bunların dillerine ve yaşamlarına karışılmamıştır. Osmanlının siyaseti, onların sosyal hayatlarına da yansımıştır. Öyle ki adada bir arada yaşamak beraberinde evlilikleri de getirmiştir. Aynı coğrafyada bulunmanın ve aynı denizi kullanmanın yanında akrabalık bağlarının da oluşması karşılıklı bir hoşgörünün oluşmasını sağlamıştır.⁴

Kültürel etkileşimin artmasıyla Girit'te yeni imar faaliyetlerine girişilmiş, cami ve tekkeler artarak devam etmiştir. Bunun sonucunda da adada âlim, sanatçı ve şairlerin sayısı artmış ve kültürel yaşam zenginleşmiştir. "Girit'in üç büyük sancağı olan Kandiye, Hanya ve Resmo'da da Bektaşî tekkelerinin ve daha sonraki devirlerde tıpkı Kıbrıs'ta olduğu gibi Mevlevî tekkelerinin gücü hissedilir. Girit'teki kültürel ve edebî ortamında bu tarikatların büyük ölçüde şekillendirdiğini söylemek yanlış olmaz."⁵

Girit'in gerek uğrak nokta olması, gerek coğrafi konumunun sağladığı imkânlar, sosyal ve kültürel hayatın devamlı canlı kalmasına olanak sağlamıştır. Etkileşimin bu kadar fazla olduğu bu yerlerde kültürlerin temasının da o derece ileri olduğu muhakkaktır.

Edebiyat yalnız Anadolu'da yaşanmış değildir. "Girit fethedildiği günden beri siyasi ve sosyal hayatımızda olduğu gibi edebî hayatımızda da önemli bir yere sahip olmuştur. Bu bakımdan onu bir şiir adası olarak değerlendirmek mümkündür. "Bir Türk adası olarak kaldığı yıllar içinde Girit'te yirmi bir şair doğmuştur. Belirleyebildiğimiz kadarıyla, söz konusu şairlerin bir kısmı öğrenimlerini Girit'te tamamladıktan sonra çeşitli görevlerle İstanbul'a ya da Anadolu'nun diğer

---

⁴ Abdullah AYDIN, **Divan şairlerinin Girit'te Rumlara ve Rumcaya Yaklaşımları**, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkey Volume 7/4, Fall 2012, p. 865-882, Ank. TURKEY

⁵ Filiz KILIÇ, **Giritli Divan Şairleri**, Ank. 2004 s. 3

bölgelerine gitmişlerdir. Bu şairlerin dokuzu Kandiye, altısı Hanya, biri Resmo'da doğmuştur. Altısının doğduğu şehir belli değildir.”⁶

Bu Akdeniz adası, ticaretle birlikte edebiyatın da yoğrulduğu bir merkez konumundadır. “Edebi anlamda Girit oldukça mümbit bir merkezdir. Türk Edebiyatı’nda “Giritli Şairler” şeklinde bir kavramın oluşması ve bu başlık altında Girit’te yetişen veya bir vesileyle burada bulunmuş şairlerle ilgili yapılan makale ya da kitap çalışmaları, adanın Osmanlı edebi sahasına yaptığı katkıyı göstermesi bakımından dikkat çekicidir.”⁷

Osmanlı idaresinde yıllarca kalan Girit, tarih kitaplarında ve mecmualarında fazlaca yer bulur, nitekim birçok kültürün bir arada yaşadığı bu adayı edebi açıdan inceleyen, orada iki üç asırda meydana gelmiş olan edebi ortamı irdeleyen, Girit’i ve Giritli Şairler’i anlatan birçok makale ve kitap yazılmıştır.

Edebi eserler ortaya çıktığı toplumun, zamanın maddi ve manevi değerlerinden beslenir. Nerde ortaya çıkmışsa oranın sosyal yapısını kalıcı eserlerle kendisinden sonra gelecek kuşaklara aktarır.

Akdeniz’in en büyük ikinci adası olan Girit adasında yaşayan “Giritli Şairler”den söz eden ilk çalışma Mustafa İsen’in 1985 yılında V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi’nde sunduğu ‘Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar-Osmanlı Kültür Coğrafyası’na Bakış’ başlıklı tebliğidir. İsen burada tezkirelerden hareketle Osmalı coğrafyasındaki belli merkezlerin yetiştirdiği şairleri verirken Giritli (Kandiye) dört şairden söz eder (İsen, 1997: 68). Ahmet Sevgi’nin 1994 yılında yayımladığı “*Giritli Şairler*” başlıklı yazısında ise ismini verdiği şair sayısı on sekizdir. Sevgi’nin bu çalışması Girit’te çıkan “*İntibah Gazete*”sindeki yazı dizisine dayanmaktadır.⁸ Konuyla ilgili bir başka çalışma Filiz Kılıç tarafından 2004 yılında yayımlanmıştır. “*Giritli Divan Şairleri*” başlığını taşıyan bu makalede Kılıç, Kandiye ve Hanya şehirleri merkez olmak üzere Giritli yirmi bir şairden söz

⁶ KILIÇ, a.g.m. s. 3

⁷ İsmail AVCI, **Giritli Hasan İlmî ve Ma’âlimü’l-Garâm Adlı Divânçesi**, Balıkesir Üni. Eğ. Fak. Türkçe Eğ. Böl. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi Sayı 3/1 2014 s. 191-209, TÜRKİYE

⁸ Ahmet SEVGİ, **Giritli Şairler**, S.Ü. Fen- Edb. Fak. Edebiyat Dergisi sayı 7-8, s. 34, 1992-3.

etmektedir.⁹ Orhan Kurtoğlu'nun 2006 yılında yayımladığı “*Girit Şairleri*” adlı kitap, Nurı Osman Hanyevı'nin “*Tezkire-i Şu 'arā-yı Cezıre-i Girid*” adlı eserinin metni ve incelemesini içermektedir. Bu eserde Giritli yirmi Şairin biyografisi yer almaktadır, ancak bunlardan biri (Şeyh Galib) Giritli değildir (Kurtoğlu, 2006: 28-31). Marinos Sariyannis'in biri 2007, diğerı 2009 yılında yayımlanan iki çalışmasının(Sariyannis, 2007, 2009) konusu ise Nurı Osman Hanyevı'nin sözü edilen eseridir. Giritli Şairlerden söz eden son çalışma Abdullah Aydın'ın “Hanyalı Nurı Divanı'ndan Hareketle Giritli Şairlere Ek” başlıklı makalesidir. Aydın çalışmasında sekiz Şair tespit etmiştir ve verdiği bilgiye göre Giritli Şairlerin sayısı bu tespitle kırk üçe yükselmiştir (Aydın, 2009 : 48-9).”¹⁰

Girit'te yaşamış Şairlerin sayısı bunlarla sınırlı kalmamıştır. İsmail Avcı'nın makalesinde adı geçen “*Ma'ālimü'l-Garām*”ın sahibi Hasan İlmı ile zikredilen rakam kırk dörde çıkmaktadır.

---

⁹ KILIÇ, a.g.m. s. 290-1

¹⁰ AVCI a.g.e. s.192.

BİRİNCİ BÖLÜM

HANYALI MEHMED ŞEFİK EFENDİ’NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE DİVÂNÇE’Sİ

1.1. HAYATI (? –H. 1288 / M. 1871)

Divançesini incelediğimiz şairin asıl ismi Mehmed Şefik’tir. Bazı kaynaklarda Hanyalı Mehmed Şefik Efendi olarak da geçmektedir. Bölgesel olarak Türk şairlerine baktığımızda “Akdeniz adalarında doğmuş Divân şairi sayısı 70 kadardır.”¹¹ Şefik ise “Girit’te yetişen kırk üç şairden biridir.”¹² Kaynaklar onu XIX. yüzyılın Mevlevî şairleri arasında zikreder. Girit adasının Hanya şehrinde dünyaya gelen Mehmed Şefik’in doğum yılı hakkında bir bilgi yoktur.

Hayatı hakkında yeterli bilgiye ulaşamadığımız Mehmed Şefik’in doğum yılı hakkında da bir bilgiye ulaşılmamıştır fakat şairin ölümü Hanya’da gerçekleşmiş, 12 Eylül 1871/ 26 Cemaziye’l-Ahir 1288 yılında vefat etmiştir. Ayrıca Mehmed Şefik’in cebinden çıkan şu gazeli O’nun vefatının bir vesikası niteliğindedir.

Yok bu miñnet-gedenin zerrece aşlı faşlı

Müstetir perde-i ğam içre olanca zevki

¹¹ KILIÇ, a.g.m. s. 1

¹² Abdullah AYDIN, “Hanyalı Nurî Divânı’ndan Hareketle Giritli Şairlere Ek”, s. 49 TÜBAR-XXVI-/2009-Güz

Ben de geçdim bu fenā ma‘bereyi seyr etdim

Bulmadım zerre kadar h̄ab u hayālden farkı

Şöhret ü mālda vefā yok bütün evhām u hayāl

Hep eder t̄ül-i emel meyl-i cihāna sevķi

Bir eri erken ara anma şaķın ferdāyı

Keşf ide çeşm-i dile ‘ayn-ı yakınlıla haķķı

Haķķ-ı mir’at Muħammed’de Ali’niñ sırrın

Gösterir bendesine Hazret-i Pır’in şevķi

Söyledi göçdüğüme tārīhimi noṡķa-i ser

Cān fedā kıldı Şefiķ buldu beķā-yı ‘aşķı 88 ¹³

“Şefik’in hayatı hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır. “Girit’te çıkan İntibah Gazetesi’nde onunla ilgili şu bilgiler yer alır: *Müşārūn ileyh ‘asrımızın şu’arū-yı benāmından olup tarīk-i feyz-refīk-i Mevlevī’ye sālīk idi. Tetebbu‘-ı āşār-ı ‘urafā-yı benām ve e‘izze-i kirām ile sarf-ı evkāt ve Hazret-i Pır Efendimiz’in fezā‘il-i kerāmet-i şemā‘iline hasr-ı eş‘ar u makālāt itmiş muħıbb-i sādık bir zāt-ı nādirū’s-sıfat u müstecmi‘u’l-kemālāt idi. Sohbeti şīrīn ve her muħāvere vü Mükālemesi muvāfiķ-ı tarz-ı nevīn olup da ‘ima hüsn-i mülātafeye ma‘il ve derece-i ‘ilm-i ‘irfānı vāsi‘ ü kāmīl idi.’*¹⁴

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı gibi Şefik, Mevlevi bir şairdir ve zamanının çoğunu Mevlevilik’e ayırmıştır. Bununla birlikte Şefik’in cömert ve gönül ehli biri olduğu, insanlara karşı merhametli ve Allah’a karşı imanlı bir yanı vardır. Muhabbeti sever ve nüktedan bir kişiliğe sahiptir. Bulduğu ortamlarda neşe kaynağıdır. Boş zamanlarında sevdiği mutasavvıfların eserlerini mütalaa eder ve

¹³ Dīvānce-i Hanyevī Şefik Efendi, Ahter Matbaası, İstanbul 1293, s. 28

¹⁴ SEVGİ, a.g.s s. 34

Mesnevî-i Şerif okurdu. Bu bilgileri divançesindeki şu terceme-i halden anlamaktayız:

“İşbū dīvānçe şāhibi Hānyevī İbrāhim Efendi-zāde merhūm Meḥmed Şefīk Efendi fi-ḥadd-i zātihi mekārīm-i aḥlāk ile mutaşşif bir ehl-i dil olduğundan ḥalkū’llāh’a şefkati ve pīr ü bernāya ḥürmet ü ri’āyeti ve a’lā vü ednāya maḥabbeti ve cümle āşināsına ber-muḳtezā-yı ādāb-ı insāniyyet ḥüsn-i ülfeti olduğu cihetle eḥıbbā vü yārānı kendüsünden kemāl mertebe memnūn idi. Hāşılı nūktedān u leṭāif-ḥān bir şīrīn-zebān olmasıyla meclisi bir gül-şen-i neşāt-efzā idi. Mihmān-nevāzlık ḥaslet-i mergūbesi daḥi cümle-i ḥışāl-ı ḥasenesinden olmaḡla zümre-i seyyāhīden gelen fuḳārāya ‘alā-vüs’-ı ḳudrete ikrām ider idi. İnzivāya daḥi meyl ü raḡbeti ve āsār-ı ehlu’llah-ı muṭāla‘aya maḥabbeti ziyādece idüğünden ekşer evḳātını e’izze-i kirām u ‘urafā-yı benām ḥazarātının āsār-ı nazmiyeleri muṭāla‘asıyla geçirmekde olduğu ve zāten kendüsi daḥi ṭarīḳat-ı ‘aliyye-i Mevleviyye’ye müntesib muḥıbbāndan idiḡü münāsebet-i ma’neviyye ile Meşnevī-i Şerīf muṭāla‘asına teveḡḡulünden bi’l-istifāze söylediḡi eş‘ār-ı āb-dārı ḥāvī bulunān mecmū‘asından intiḡāb ile cem‘ u tertīb olunup...”¹⁵

Şefīk’in Hanya Mevlevīhanesi’nin kurulmasına öncülük ettiḡini kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bununla birlikte Şefīk’in hayatında “Hanya Mevlevīhanesi’nin kurucusu olan Şeyh Süleyman Şemsi Dede Efendi’nin”¹⁶ yerini de unutmamak gerektir. “Şefīk’in Şemsi Dede’den etkilediḡini Divānçe’sinin giriş kısmında bulunan Şemsi Dede’ye ait 14 beyitlik farsça manzum bir takrizden anlamaktayız.”¹⁷

Şefīk’in münzevī hayat tarzının yanında dīnī-tasavvufi eserlere ilgi duyduḡu ve büyük ālimlerin, mutasavvıfların eserlerinden istifade ettiḡi anlaşılmaktadır. Şefīk’in Mevlevīlik’e intisap etmesi, Mevlānā’ya ilgi duyması ve çoḡu zaman Mesnevī-i Şerif okumasının etkileri divançesine şöyle yansımıştır.

¹⁵ Divānçe-i Şefīk, s. 4

¹⁶ İsmail KARA, “**Hanya Mevlevīhānesi: Şeyh Ailesi-Müştemilātu-Vakfiyesi**”, İslam Arş. Dergisi sayı 1, s. 117, 115-173, 1997

¹⁷ Divānçe-i Şefīk, s. 2

Meşnevî ‘ilm-i ledünün ma‘nâ-yı icmâlidir

‘Aşk-ı Mevlânâ ile sen al Şefik andan sebak¹⁸

Bu beyitte şairimizin Mevlânâ’ya ve Mesnevî’ye olan ilgisi açıkça anlaşılmaktadır. O kadar ki divançesinde yer alan gazellerin ilki “*Mevlânâ*” rediflidir. Divançenin tamamını incelediğimizde Mevlânâ’ya duyulan aşkın çok daha fazla olduğu anlaşılır. Özellikle “*aşk*” kelimesi sıklıkla kullanılmış ve Mevlânâ’ya telmihler yapılmıştır.

Büyük bir ada olan Girit, İstanbul-Hicaz arasında bir durak konumundadır. Önemli ilim merkezi olan İstanbul’a gitmek isteyen yolcular konaklamak için bu adaya uğrarlardı. Misafirperver biri olan Şefik için de bu durum yeni insanlarla tanışma fırsatı olmaktadır.

Mesela dîni-tasavvufî Türk Edebiyatı’nın 19. yüzyıldaki son temsilcilerinden ve büyük Mevlevî şairlerden olan Kilisli Seyyid Aşkî Mustafa Efendi ile Şefik’in tanışması bu yolculuk esnasında olmuştur. Bu iki şair arasındaki muhabbet şiirlerine de yansımıştır. Aşkî, Şefik’in bir na’ına tahmis yazmış ve Mevlevî olmanın gerekliliği üzerine yazılmış olan *Vahdet-nâme* (Aşkî’nin külliyatında mesnevî nazım şekliyle yazılan şiirlerin en hacimlisidir)¹⁹ adlı 1097 beyitlik mesnevisini Şefik’e ithaf etmiştir. Şefik:

Oğu vahdetnâme-i ‘Aşkî Şefik bā-cān u dil

Saňa ‘aks olsun rumüz-ı ma‘nâ-yı Kur’ân-ı ‘aşk²⁰

Şeklindeki beytiyle Aşkî’ye olan hürmetini ortaya koymuştur. Buna karşın Aşkî ise “*Vahdet-nâme*” adlı eserinin oluşmasında Şefik’in etkisinin çok olduğundan bahseder.

¹⁸ Dîvânçe-i Şefik, s. 19

¹⁹ Mehmet Şamil BAŞ, “*Aşkî Mustafa Efendi’nin Vahdet-nâme Mesnevîsi*” (Metin-Muhtevâ-Tahlil),(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007."

²⁰ Dîvânçe-i Şefik, s.19

1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Hanyalı Mehmed Şefik Efendi şiiirlerinin tamamında “Şefik” mahlasını kullanmıştır. Şefik, eserlerinden de anlaşılacağı üzere bir tekke şairidir. Mutasavvıf kişiliğinin verdiği bütünlük, şairlik kimliğinden daha önce gelmektedir. Bu haliyle şiiirlerinde sanattan ziyade bildiklerini ve hissettiklerini iletme istediği açıktır.

Şefik’in divançesine bakıldığında büyük bir şair olmadığı anlaşılmaktadır. Divānçe’sinde yer alan şiiirlerin vezinlerinde problemler olduğu ve edebî değer açısından güçlü olmadıkları muhakkaktır. “Bu durum Giritli şairlerin çoğu için söylenecek bir durumdur.”²¹

Edebi değer olarak Girit ve diğer adalar içinde yetişmiş “şairlerin birinci sınıf denebilecek ölçüde başarılı olmadıklarını söylemek mümkündür. Ancak, başarılı şiiirler ya da beyitler de yok değildir.”²²

Şefik, Divānçe’sinde genel olarak tasavvufî kavramların üzerinde durmuştur. Divānçe’nin içinde fazla olmasa da ayet ve hadislere rastlanır. Mutasavvıf bir şairde olması gereken durumlardan söz edilir. Divānçe’de tahmis gazelde Nüzhet Efendi’nin Şefik için şöyle bir mısrası vardır.

Hānye’nin amma Şefik-i nādire fermāsi var (T.G.IX.5)

Beyitte Şefik için nadir bir şair olduğu anlamı çıksa da Girit veya Ada şairlerine bir etiket gibi yapışmış ikinci sınıf şair damgasını unutmamak gerekir.

Bazı beyitlerde doğrudan Mevlānā’dan bahsetmez Şefik bunu telmih yoluyla bize bildirir.

Maşriq-ı dilden küşād et revzen-i ‘aşkı Şefik
Nūr-ı Şems-i Mevlevī versin ziyā her rüz u şeb (G.8.6)

Feth-i bāb-ı feyz edildin Hāzret-i hünkār-ı Rūm
Şems-i nūrun gösterir dilden eder eşkāl-i ‘aşk (G.41.6)

²¹ ALPER, a.g.e . s. 34

²² KILIÇ, a.g. m. s. 3

Divānçe’de yalnız Mevlānā’nın aşkından bahsedilmez. Şefik, Hz. Muhammed’e duyduğu sevgiyi de şiirlerinde sıklıkla işler. Özellikle Hz. Muhammed’e yalvardığı, ondan şefaata beklediği, müstakil bir gazelinde görülmektedir.

Günāh-ı ma‘şiyetden pür kitābım yā Resūlallāh
Hevā yağmalamış her var u tābım yā Resūlallāh

Kemāl-i rahm u ihsānla rāh-ı Hāḫḫ’a tesellik et
‘Afv-ı ismine vardır intisābım yā Resūlallāh

Yüzüm yokdur dār-ı eltāfına yüz sürmege zirā
Zünüb-ı havf u cürmimle hārābım yā Resūlallāh

Emān ey kān-ı rahmet ey Şefī‘-ül müznibīn ey Şāh
Seniñ ‘aşkınla maḥv et ıztırabım yā Resūlallāh

Şefik-i kemtere şefkat edersen kendi ihsānın
Günāhdan özge nem var iktisābım yā Resūlallāh²³

Kilisli Aşkī Mustafa Efendi’nin “*Vahdet-nāme*” adlı mesnevīsinde Şefik Efendi hakkında şöyle bir beyit geçer:

“Ey Hüsāmeddīn-i mā mīr-i Şefik
Seyr-i ma‘nāda bana sen ol refik²⁴”

“Aşkī’nin mesnevīsini Vahdet-nāme’de bazı Mevlevî şahsiyetler de yer almaktadır. Bunlardan ilki Mevlānā’nın yakın arkadaşı Hüsāmeddīn Çelebi’dir. Aşkī, onun adını ilk olarak Mevlānā’nın Mesnevī’sini kaleme aldığı ve bu eserin yazılmasına sebep olduğundan dolayı anmaktadır. Bu beyitte onun Mevlānā’yı

²³ Divānçe-i Şefik, s. 22

²⁴ BAŞ, a.g e. 552. beyit

söyleten kişi olduğuna değinir. Vahdet-nāme de Şefik Bey'in teşvikiyle kaleme alınmış olmalı ki; Aşkî, Hüsameddîn Çelebi'nin Mevlânâ'nın müridi ve halifesi olması gibi Şefik Beyi de kendisinin kısmeti görmektedir. Hatta Şefik Bey'in "mekteb-i vahdet'te Hüsameddîn Çelebi'nin kapı yoldaşı olduğunu söyler. Hüsameddîn Çelebi'nin adının geçtiği üçüncü beyitte de Şefik Bey'in adı geçmektedir. Nasıl ki Mevlânâ, Mesnevî'de sıklıkla Hüsameddîn Çelebi'den bahsetmektedir, Aşkî de kendi Hüsameddîn'inin Şefik Bey olmasını arzulamaktadır."²⁵

Mutasavvıf bir şair olan Şefik Efendi'nin divançesinde dini-tasavvufi unsurların yanında tabiat tasvirlerine de sıklıkla yer verdiği görülmektedir. Bu tasvirlerde çok başarılı olduğu söylenemez.

Heva-yı sünbüli gösterdi zülfün gül'izâr üzere
Bahâr-ı hüsnüne etsün tenezzüh 'âşık-ı şeydâ (T.1.18)

Rehğ-i gül-i kâkülün sünbül-i femin bir Gönce-i zibâ
Ne rütbe-i bâğbân etsün beni ey gülşen-i ra'nâ (T.1.20)

1.2.1. Dil ve üslup

Divân şiirinde şairlerin bireysel kabiliyetlerinin yanında, şiirlerinde kullandıkları üslup ve kelimeler önemli yer tutmaktadır. Özellikle kelime yoğunlunun yanında söz sanatlarının ahengi, anlatılmak istenen duyguların okuyucuya iletilmesi ve mazmunların söyleyiş şekli şairlik için büyük önem arz etmektedir.

Mutasavvıf şairlerin şiirlerine bakıldığında anlatılmak istenenin öne çıkarılması kaygısıyla şairane anlatımın geride kaldığı anlaşılır, fakat bu her tekke şairi için aynı olmayabilir. Mutavavvıf bir şair olan Şefik'in Divançe'sinde de bu durum söz konusudur. Öncelikle ilgisinin yoğun olduğu gazelleri ön plana çıkarmıştır.

Şefik'in ilk şiirinin Mevlânâ redifli olması bu duruma daha da dikkat çekmektedir. Şefik'in şiirlerinde yalın bir anlatım vardır.

²⁵ BAŞ, a.g e. 552. beyit

Derd-i dilden hele ben kimseye Őekvā edemem
Sırrımı ħalka degil kendime ifŐā edemem (G.49.1)

Va‘d olmasa zūhhāda eger ni‘met-i cennet
Beyhūde mi eylerdi cevāmi‘de tecemmu‘ (G.37.3)

İstifāza etdi dil nūr-ı cemālinden seniñ
Başka bir ħālet verir ‘uŐŐāķına sevdā-yı ruħ (G.16.3)

Divānçe’de girift ve sanatsal beyitlerin yerine yalın anlatımın kullanıldığı görölmektedir. Bununla birlikte Mevlevī bir Şair olan Şefik’in Divānçe’sinde yoğun anlatımların olduğu mecazlı Őiirlere de yer verilir.

Bir niĝāhla mest ider sākı-i dil-keş ādemi
Bāde-i ‘aŐķı Őefik’i eyledi lāl u ħamūŐ (G.30.5)

Rind isen eger bezm-i ħarābāta buyur gel
Bu neş’ede ikmāl-i maĥabbetle tamam ol (G.47.4)

Mest-i bī-pervā-yı ‘aŐķım lāubālī meşrebem
GūŐe-i meyĥāneden olmaz baña bir cā lezīz (G.20.7)

Divān Şiirlerinde terkiplerin vezne uydurulması zor bir sanattır, fakat bunu yapan Şairler başarılı Şairler olarak görölmüŐtür. Şefik’in bazı Şiirlerinde ahenk sağlanmış olsa da üçlü, dörtlü terkiplere yer verildiği görölür fakat terkipler bazı Őiirlerde vezin hatalarına sebep olmaktadır.

Fenā-yı āfil olur necm-i māsivā-yı vücūd
Tecellī-baĥŐ olacağ mihr-i berķ-i Mevlānā (N.3)

Gönül āşifte-i nāz-ı hırām serv-i kıadd-ı keder

Velī bīm-i sitemden olsa da tenhā abānmağ güç (G.14.2)

Divānçe’de Türkçe terkipler de kullanılmıştır.

“Seniñ cemalin, Monlā-yı Rūm’un aşkı, seher vaḳti, Avcı ta’limi, vuşlat zevki, aşkın neş’esi, Mevlānā’nın aşkı, zamanın işi, nārın āhı, şems-i āzamın derūnı, seniñ baharın, seniñ kenarın, sitemin dersi, cānānın aşkı, Yangın evi, cefānın aslı, hüsünün resmi, dilberlerin ferdāsı, Ali’niñ sırrı...”

1.2.2. Etkilendiği Şairler

Şefik Efendi birçok şair ve düşünürden etkilenmiştir. Bunların başında divānçesinin büyük bir kısmında da zikredilen büyük düşünür Mevlānā ve kıymetli eseri Mesnevī-i Şerif gelmektedir. Eserde Mevlānā’ya ait müstakil şiirlerin yanında telmihen kullanılan beyitler de mevcuttur. Aşağıda müstakil olarak Mevlānā’dan bahseden gazelin iki beyti verilmiştir.

Gönülde şems-i haḳīkatdir ‘aşk-ı Mevlānā

Ḳulūba maṭla’-ı nūr oldu şark-ı Mevlānā (G.1.1)

Gürūh-ı ehl-i dile başka hālet efzādır

O bezm-i neş’e-i rūhānī zevk-i Mevlānā (G.1.2)

Bazı beyitlerde Mesnevī’nin de ismi zikredilmiştir.

Meşnevî ‘ilm-i ledünin ma’nā-yı icmālidir

‘Aşk-ı Mevlānā ile sen al Şefik andan sebaḳ (G.44.6)

Divānçe’de Şefik Efendi’nin etkilendiği diğer önemli şair ise Kilisli Aşkī Mustafa Efendi’dir. Bir yolculuk esnasında Şefik Efendi ile tanışan Aşkī, Şefik’i över ve ondan ilham alarak “*Vahdet-name*” adlı eseri yazdığını söyler. Şefik Efendi de bir beyitte Aşkī’nin eserine telmihte bulunur.

Oķu Vaħdetnāme-i ‘Aşķi Şefik bā-cān u dil

Saņa ‘aks olsun rumūz-ı ma‘nā-yı Kır’an-ı ‘aşķ²⁶

Mutasavvıf bir şair olan Şefik Efendi’nin büyük şairlerden etkilendiği de muhakkaktır. Aşāđıda Fuzūli’nin beytiyle aynı anlama gelecek şekilde beyit oluşturması, Fuzūli’den de etkilendiğini gōstermektedir.

Fuzūli’nin beyti:

Hikmet-i dūnyā vū māfiha bilen arif degūl

Arif oldur bilmeye dūnyā vū māfiha nedūr

Şefik’in beyti:

Ĥaķīķat ehli bilmez kim nedir dūnyā vū māfihā

Hemān bir zıll-ı lāşi ‘ad ider ābād u virāni (T.4.1)

1.2.3. Sanatlar

Şefik Efendi Divānçe’sine yođunluk ve gūzellik katmak iķin deđişik sanatlara bařvurmuřtur. Bunlar Divānçe’de “mūbalađa, mecaz-i mūrsel, cinas, kiřileřtirme, benzetme, telmih, tenasūp, tecrit, istifham” gibi sanatlardır. Bazı sanatlara aşāđıda ōrnekler verilmiřtir.

Mūbālađa

Bir řeyi olduđundan ķak az veya ķok fazla gōsterme sanatına denir. Beyitte sevgilinin yūzūnū sūsleyen nurun ve parlaklıđın gūneře can verdiđinden bahseder.

Pertev-i mihr-i cihān ĥūsnūnden etdi iķtibās

Fer verir ĥurřīde bī-řekk nūr-tāb-ı ārā-yı ruĥ (G.16.2)

Mecāz-ı Mūrsel

²⁶ Divānçe-i Şefik, s.19

Benzetme amacı olmadan herhangi bir sözün başka bir söz yerine kullanılmasıdır. Beyitte kendisine tapılan anlamında kullanılan “büt” kelimesiyle sevgili kastedilmiştir.

Heme şeb-i fikr-i hayâliyle bulunmağ bîdâr
O büt’ün hicrine tākāt getirilmek ne ezā (G.3.4)

Kişileştirme

İnsana ait özelliklerin insan dışındaki varlıklara verilmesidir. Şair beyitte gönlüne sevgilinin hayalinin aşkını arkadaş yapıp onunla sohbet eder.

Hayâl-i ‘aşkıyı demsâz edip dil hasbihâl eyler
Nuğuş-ı fikr-i vaşlın dilde her dem imtişâl eyler (G.22.1)

Benzetme

Beyitte herhangi bir nesnenin başka bir nesneye benzetilmesidir. Beyitte Şefik kendine seslenir ve kendini mumun etrafında dönüp duran pervaneye benzetir.

Şem‘ olub pervâne-āsā māsivâyı yak Şefik
Pür -ziyâ kılsın derûnun ‘aşkı şems-i āzamın (G.45.7)

Telmih

Herkesçe bilinen bir olayın, şahsın veya durumun okuyucuya anımsatılmasıdır. Şair beyitte Zülfikar kelimesiyle Hz. Ali’yi hatırlatmaktadır.

Zülfikâr âsâd u ebrû tirveş-i müjgân ile
‘Āşıkı ‘idâme gamze eyledi sevğ-ı ciyuş (G.30.3)

Tenasüp

Tenasüp beyitlerde anlamca birbirlerine yakın olan veya birbirini tamamlayan kelimeler olarak kullanılır. Beyitte “mîrâlây, ateş, t̄abur, k̄umanda” kelimeleri birbiriyle alakalı askeri terimlerdir.

Mîrâlây gamzesi görürse k̄umanda müjeye

alb-i ‘uřřākı ider şabur ateş zir ü zeber (G.25.3)

Tecrit

Genellikle mahlas beytinde şairin kendini başka biri olarak görmesi ve ona seslenmesi olarak tanımlanır. şefik beyitte yine kendine sesleniyor: şefik aşkın penceresini gönlün doğusundan a ki Mevlevi güneşinin nuru her gün ve gece ışığını versin.

Mařrıķ-1 dilden křād et revzen-i ‘aşkı şefik
Nr-1 şems-i Mevlevi versin ziyā her rz u şeb (G.8.6)

İstifham

Soru sormak sanatı olarak bilinir. Beyitte şair ālemin gl bahçesinde o rütbe gönül rahatlığına kavuşur mu diye soru sormaktadır.

Olur mu řafā gülşen-i ‘ālemde o rütbe
Bulsun döşeginde o mehī sade yelekle (G.54.5)

Tezat

Karşıt kavramların bir arada kullanılmasıdır. Beyitte hayır ve şer kelimeleri karşıt olarak kullanılmıştır.

Cilve ger mir’at-1 lāhtda olunca şayr u şer
‘Ālem-i nāstde hiç te’şir ider mi pi ü tāb (G.7.3)

Tevriye

Birden fazla gerçek anlamı olan bir sözün herkesçe bilinen anlamından uzak bir anlamda söylemektir. Beyitte şair şeyh Galip diye bilinen bir şairi kasetmiş diğer beyitte aşkının onu yendiği anlamında galip kelimesinin kullanmıştır.

Bir selāmiņ gelmedi oķdan beri Gālib baņa
Mnzevī bir ‘ařıķım ‘ařıķım bugün gālib baņa (G.5.1)

Şefik Efendi'nin Divānçe'sinde söz öbeklerinin birbirine bağlanması, edat ve bağlaçların uyum içinde kullanılması da dikkat çekicidir.

Āb u bād u ḥāk u nār-ı 'unsūr-ı eflāke baḳ
Maẓhar-ı feyz-i tecellī oldu hep dünyā-yı ḥalk (N.4)

Nūn u kāf u ḥā u mīm esrār-ı Ḥaḳḳın maẓharı
'Ālem-i ḡaybdan gelip Ḥaḳ eyledi fermā-yı ḥalk (N.14)

Divānçe'de kelimelerin uyum içinde kullanılması beyitlerin darb-ı mesel gibi anlaşılmasını sağlar.

Bāb-ı pirde rütbe'-i 'aşkı Şefiḳ iḥrāz eden
Dū-serāda bā-sa'ādet olur elbet kāmi-yāb (G.7.7)

Rütbe-i dünyā degil 'uḳbāyı hiçden 'ad ider
Ḳayda düşmez dā'imā lā-kayd olur rindān-ı 'aşḳ (G.43.5)

Vefā denmez cefādan sonra vāḳi' lütf u iḥsāna
Ḥesābsız ni'met olsa imtinānı maḥẓ-ı niḳmetdir (G.23.6)

Bir eri erken ara anma şaḳın ferdāyı
Keşf ide çeşm-i dile 'ayn-ı yakınla ḥaḳḳı (T.11.4)

1.3. DİVĀNÇE'Sİ

Şefik Efendi'nin divançeden başka eseri olup olmadığı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. "Şefik'in Divānçe'sinin Hanya Mevlevīhanesi'nde ve divānlar kısmında dört adet olduğu kayıtlarda bildirilir."²⁷

²⁷ KARA, a.g.m. s.124

Şefik Efendi'nin Divānçe'sinin bir divān kadar hacimli olduğu söylenemez, fakat içindeki birçok şiire bakılarak Divānçe'de yoğun bir anlatımın ve tasavvufî unsurların çok fazla olduğu görülmektedir.

Divānçe, Şefik'in vefatının altıncı yılında *Dīvānçe-i Hanyevî Şefîk Efendi* adıyla İstanbul Ahter matbaasında H. 1293/M. 1877 yılında basılmıştır. Divānçe'nin başlangıcında 1 manzum ve 3 mensur takriz yer almaktadır. Bu takrizlerde Şefik ve Divānçe'si hakkında önemli notlar vardır.

Birinci takriz Şemseddin Efendi'ye aittir. On dört beyit ve farsça olan bu takrizde, ilk beyitten itibaren Şefik'e övgüler yağdırılmış, Divānçe'sinin “Manevî fezy taşıdığı” söylenmiştir.²⁸

İkinci takriz Hanyevî Ahmed Agah'a aittir. Mensur olan takrizde Şefik için arif bir şair olduğundan bahseder. Divānçe'si için de “Burna gelen güzel kokular gibi, gönlü rahatlatan bir eserdir” der.²⁹

Üçüncü takriz Mehmet Atıf Efendi'ye aittir. Mensur olarak yazılan bu takrizde Şefik'in şiirlerinin, ahlâkı gibi şirin ve latif olduğu; divançesi için de “Eğer maksad eserse mısra-ı berceste kâfidir” der.³⁰

Dördüncü takriz İbrahim İzzet Efendi'ye aittir. Mensur olan bu takrizde Şefik'in düşüncelerinin oluk oluk akan altın cevherine benzetir.³¹ Takrizlerden sonra sırasıyla 1 na't, 55 gazel, 1 tahmis gazel, 4 kıt'a, 12 müfred, ve 11 tane de tarih gelmektedir.

Divānçe'de bulunmayan ama daha sonra Girit'te İntibah gazetesinde çıkan bir gazeli ve iki kıt'ayı da esere ilave ettik. Divānçe'nin bir nüshası “*Dīvānçe-i Hanyevî Şefîk*” adıyla İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi İ.E.Y. yer no: 621'de kayıtlıdır.

Divānçe'nin geneli düşünüldüğünde tasavvufî öğelerin çok olduğu görülmektedir. Genel itibariyle tekke şairlerinin işlediği konular yer alır. Mutasavvıf bir şair olan Şefik'in divançesinde daha çok etkilendiği isimlerin izlerini görmek de mümkündür. Özellikle Şemsi Dede'den ve büyük Mevlevî şairlerden olan Kilisli

²⁸ Dīvānçe-i Şefîk, s.2

²⁹ Dīvānçe-i Şefîk, s.2

³⁰ Dīvānçe-i Şefîk, s.3

³¹ Dīvānçe-i Şefîk, s.3

Seyyid Aşkî Mustafa Efendi'den etkilendiği açıktır. Divānçe'nin giriş kısmında Kilisli Aşkî Mustafa Efendi'nin Şefik'e 1907 beyitlik mesnevîi ithaf etmiş olması Şefik'in bu şairden etkilendiğini göstermektedir.

Divānçe'de tasavvufî öğelerin dışında askeri terimlerin olduğu da dikkat çekmektedir:

Mîrālāy ğamzesi görürse kûmanda müjeye

Ķalb-i 'uşşâkı eder t̄abur ateş zir ü zeber (G.25.3)

Beyitte askeri kelimelerin (mîrālāy, kûmanda, tabur, ateş) tenasübü söz konusudur. Divānçe'de sevgiliye ait beyitler de bulunmaktadır. Sevgilinin meyhanede rakiple beraber içki içmesi ve aşığı çatlatması sıklıkla karşımıza çıkar. Bu konuların dışında Divānçe'de tabiatın önemli unsurları olan *Anāsır-ı Erbāa'dan* da söz edilir. Müstakil bir beyitte bu unsurlar şöyle bildirir.

Āb u bād u h̄āk u nār-ı 'unsūr-ı eflāke baĶ

Mazhar-ı feyz-i tecellî oldu hep dünyā-yı halk (N.4)

Divānçe'de Şefik Allah'ın merhametine sığınır, Hz. Muhammed'den şefaath bekler ve yoğun olarak Mevlānā'ya duyduğu ilgiyi işler. Divānçe'nin sonunda kendi vefat tarihi de dahil on bir kişiye ait tarih düşürülmüş beyitler yer almaktadır.

1.3.1. Mevlānā ve Aşk

Divānçe’de bu iki kelime arasında sıkı bir tenasübün olduğu görülür. Zamanının büyük bir kısmını Hanya Mevlevîhanesi’nde *Mesnevî-i Şerif* okuyarak geçiren Şefik Efendi’nin Mevlānā’ya karşı ciddi bir ilgisi ve sevgisi vardır öyle ki bu sevgi Divānçe’de hemen kendini hissettirir. Divānçe’de Mevlānā ismi on dört yerde geçer. Zaten mevlevî şair olan Şefik Efendi’nin Mevlānā’ya olan aşkı beyitlerine de yansımıştır.

Meşnevî ‘ilm-i ledünün ma’nā-yı icmālidir

‘Aşk-ı Mevlānā ile sen al Şefik andan sebak

Mevlevîlik’e intisap ettiğinden beri başta *Mesnevî-i Şerif* olmak üzere Mevlānā’nın eserleriyle zaman tüketen Şefik’in Mevlānā’ya olan sevgisi o kadar belirgindir ki Divānçe’nin ilk gazeli *Mevlānā* redifli bir gazeldir.

Gönülde şems-i haķikātdir ‘aşk-ı Mevlānā

Ķulūba maṭla’-ı nūr oldu şark-ı Mevlānā

Gürūh-ı ehl-i dile başka hālet efzādır

O bezm-i neş’e-i rūhānī zevk-i Mevlānā

Fenā-yı āfil olur necm-i māsivā-yı vücūd

Tecellī-baḫş olacaķ mihr-i berķ-i Mevlānā

Heme ‘avālimi birden semā’la devr eyler

O dilde kim bulunur ‘aşk u şevķ-i Mevlānā

Cenāḫ-ı ‘aşk ile pervāz-ı ḫuldı vuşlat olur

Şefik-i şems-i haķikātdir ‘aşk-ı Mevlānā³²

³² Divānçe-i Şefik, s. 7

Mevlânâ'yı anlatan bu müstakil gazelin dışında Mevlânâ'dan sıkça bahseden beyitler de vardır. Ayrıca Şefik Efendi Mevlânâ'yı sadece Mevlânâ ismiyle değil değişik isim ve sıfatlarla da anlatmıştır. Bunların bazıları şunlardır:“*Şems-i haķīkat, maṭla‘-ı nūr, rūḫānī zevk, mihr-i berķ, nūr-ı şems, monlā-yı rûm, ḫazret-i pîr, maṭla-ı şems-i füyûz, celāle‘d-dîn-i rûmî şāh, mihr-i cemāl, feyz-i zelāl, ḫazret-i şems, ḫazret-i ḫultān, şems-i āzam, ma‘nā-yı kemāl...*” gibi.

Mest-i ‘aşkı olıcaķ Hazret-i Mevlânâ’nın

Buldu ol demde Şefik neş‘e-i esrār-ı neşāt (G.34.6)

Ey Celāle‘d-dîn-i Rûmî Şāh-ı Mevlânâ-yı ‘aşķ

Mihr-i ma‘na kesb eder nūr-ı celālinden fūrûğ (G.38.2)

Vaḫdet-i ‘aşkı Şefik Ḥazret-i Pîr’in kāfi

Dergeh-i dilde budur maṭlab-ı a‘lā-yı ferāğ (G.39.7)

Pādişāh-ı mülk-i ma‘nā Ḥazret-i Monlā-yı Rûm

Nefḫ-i nāyından edip te‘şîr-i ma‘nā-yı kemāl (G.48.3)

Der-i meyḫāneden gel çek ayāğın kim mecāzîdir

Haķīkatde saña kāfi Şefik‘ā ‘aşķ-ı Mevlânâ (T.1.23)

Divānçe‘de en çok geçen kelime “aşķ”³³ kelimesidir. Mutasavvıf bir şair olan Şefik’in şiirlerinde genellikle aşķ, maddi aşktan çok manevi aşķ olarak karşımıza çıkar. Şefik’in aşķı daha çok Mevlânâ‘ya duyulan sevgidir. Şefik’e göre Mevlânâ aşķı her aşķın üzerindedir.

Divānçe‘de aşķ kelimesinin çok kullanılmasının yanında “aşķ” redifli iki tane gazel vardır.

Vaḫdete irdi ğarîķ-ı baḫr-ı bî-pāyān-ı ‘aşķ

Oldu zāhir kendine ol ma‘na-i pinhān-ı ‘aşķ

³³ Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Bas. 11, Ank 1993. s.47

Sāki-i vaḥdet şarāb-ı ‘aşkı şundu destime
Mest-i bî-hoş eyledi ol Hazret-i Sultān-ı ‘aşk

Perde-i nāmūs olunca bezm-i vaşla bir ḥicāb
Ār u nengi terk eder ‘ālemde heb mestān-ı ‘aşk

Sākī-i cānān yetiş vir cām-ı ‘aşkı el-amān
Bula yek-cür‘ayla dil senden meded dermān-ı ‘aşk

Rütbe-i dünyā degil ‘uḳbāyı hiçden ‘ad ider
Ḳayda düşmez dā’imā lā-kayd olur rindān-ı ‘aşk

Ḳîl u ḳālīn dāmına pā-beste oldu ḥar gibi
Ḳayd u teşvīşe düşürdi zāhidi noḳşān-ı ‘aşk

Bülbül-i şūrîdenin āzār-ı ḥārdan çekdigin
Bir faḳaḫ kendi bilir bir de dil-i nālān-ı ‘aşk

Tār u pūd-ı ‘aşk ile kālā-yı ḥüsnün nesc olup
Onun için naḳd-ı cānla müşteri merdān-ı ‘aşk

Mest ü medhūş-ı mey-i ‘aşk olduğım günden beri
Feth-i bāb-ı feyz edip ḳıldı ḳabül ‘irfān-ı ‘aşk

Sūziş-i ‘aşkı nedir teskīn eder etdim su’al
Yoḳladı nabzım dedi dārū-yı mey lokmān-ı ‘aşk

Bāb-ı ‘Ālī-i Cenāb-ı Pīr’de *ev ednū*-yı ‘aşk
Rütbesin taḥşīl eden ma‘nen odur hākān-ı ‘aşk

Oķu vaḥdetnāme-i ‘Aşkı Şefik bā-cān u dil
Saña ‘aks olsun rumūz-ı ma‘nā-yı Kūr’an-ı ‘aşk

Tasavvuf ehli genel olarak bir tarikata mensup olduğunda o tarikatın fermanları karşısında boyunlarının kıldan ince olduğunu bilirler. Şefik de bir beyitte terk ettiğini dahi terk ettiğini şiirinde dile getirir:

Terk etdi terki Şefik-i sāde sikkesin
Zīb-i ser etdi eyledi Monlā’ya intimā (G.4.7)

1.3.2. Mevlevîlik İzleri

Geçmişten günümüze dini oluşumların varlıklarını devam ettirmesinde şüphesiz devletin ve devlet adamlarının himayesinin büyük rolü vardır. “Osmanlı Devleti, kuruluşundan XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sūfî grupları desteklemiş, onların faaliyetlerini serbest bırakmış ve tahsis ettikleri vakıflarla tarikat ve tekkeleri himaye etmiştir.”³⁴ Bu himayenin örneklerini Girit’te de görmekteyiz. Özellikle Mevlevîlik’in güçlenmesinde Osmanlı’nın etkisi küçümsenemez.

Hayatının tamamını Girit adasında geçiren Mehmed Şefik Efendi’nin Mevlevîlik’e intisap etmesi Kilisli Aşkı Mustafa Efendi vasıtasıyla olmuştur. Aşkı, Şefik Efendi’ye ithaf ettiği *Vahdet-nāme* adlı 1097 beyitlik mesnevisinin *Birinci Lokma Bölümü*’nde³⁵ ondan Mevlevîlik’e intisap etmesini ister. Mevlevî olmak için de Mesnevî’nin devamlı okunması gerektiğini söyler.

Divānçe’de Mevlevîlik’in etkisi bazı beyitlerde anlaşılır, zaten birçok beyitte Mevlānā’nın ismi geçmektedir. Divānçe’de birçok yerde Mevlānā ve Mevlānā’ya ait isim ve sıfatlar da yer almaktadır.

³⁴ Abdurrahman ACAR, “Tekke, Zavāye, Dergāh”, Eyüp BAŞ (ed.) *İslam Kurumları Tarihi El Kitabı*, 271-288 Grafiker Yay. Ank. 2013, 271-288

³⁵ BAŞ, a.g.e s. 3

Şefik Efendi'nin Mevlevî bir şairdir. Bu sebeple “Mevlevî şeyh ve şairlerle dostluklar kurmuştur”³⁶ fakat şiirlerinde kendisinin Mevlevî olduğu hakkında bilgi vermez. Ancak Mevlevîlik'i övmekten de çekinmez.

Âdem-âsâ cenneti bir hâbbeye eyler fedâ

Behr-i devr-i çarh-ı 'aşk ol Mevlevî'i sikke-püş (G.30.4)

Maşrıq-ı dilden küşâd et revzen-i 'aşkı Şefik

Nür-ı Şems-i Mevlevî versin ziyâ her rûz u şeb (G.8.6)

1.4. DİVANÇENİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1.4.1. Nazım Şekilleri ve Türleri

Şefik, Tekke Edebiyatı'na mensup bir mutasavvıf şairdir. Bundan dolayı onun Divânçe'sinde tasavvufî edalı aşk şiirlerini görüyoruz. Şefik, bunu daha çok gazellerinde dile getirmiştir. Mutasavvıf şairlerin genelinde olduğu gibi Şefik'te de kaside nazım biçimine yer verilmemiştir. Divânçe klasik divan tertibiyle değil de Elif-ba sırasına göre dizilmiştir.

Divânçe, bir manzum ve üç mensur takrizle başlar. Divânçe'nin asıl ağırlığını ise takrizlerden sonra başlayan gazeller oluşturur.

Divânçe'de bulunan şiirlerin nazım şekillerinin tasnifi şu şekildedir:

Divânçe'de başlangıç olarak manzum ve mensur takrizler, sonrasında ise sırasıyla 1 na't 55 gazel, 1 tahmis gazel, 4 kıt'a, 12 müfred ve 11 tane vesika niteliğinde tarih mevcuttur.

Nazım biçimlerinin kullanım oranları aşağıda tablo olarak verilmiştir.

Nazım Biçimi

Adet

Yüzdelik oran

³⁶ Selami ŞİMŞEK, *Dünden Bugüne Girit'te Türk Tasavvuf Kültürü*, Doğu Kitabevi, s.140 İst. 2014

Na't	1	% 1.2
Gazel	55	% 65
Tahmis Gazel	1	% 1.2
Kıt'a	5	% 4.8
Müfred	12	% 14.4
Tarih	11	% 13.2

Bunların dışında divançede yer almayan, ancak Girit'te çıkan İntibah gazetesinde Şefik Efendi'ye ait olan bir gazeli ve iki kıt'ayı da çalışmaya ilave ettik. Bu şiirlerinden başka şiirlerinin olduğu hakkında bilgiye ulaşamadık.

Vezin

Şefik, Divānçe'sinde yalnızca aruz veznini kullanmıştır. O da birçok mutasavvıf şairin izlediği yolu takip etmiş, belirli vezin kalıplarından ayrılmamıştır. Aşağıda divançede kullanılan "Remel, Hezec, Recez"³⁷ kalıplarına dair bilgiler vardır.

Remel bahri

1. *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

(Naat, 2, 5, 6, 7, 8, 13, 15, 16, 20, 24, 26,27, 28, 29, 30, 32, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 51, 54, T.G.I, Muk. I, Muk. IV, T.2, T.3, T.8, T.9, T.10, T.11)

2. *Fa'ilātün (fe'ilātün)fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün (fā'lün)*

(3, 9, 25, 31, 33, 38, 40, 48, 50, Muk. II, T.5, T.7.)

3. *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

³⁷ Haluk İPEKTEN, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 167, 204, 215 Dergah Yay. İst. 2007.

(55.)

4. *Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün*

(T.6.)

Hezec bahri

1. *Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün*

(14, 19,22, 23, 34,52, T.1, T.4)

2. *Mefā 'ilün fe 'ilātün mefā 'ilün fe 'ilün (fā 'lün)*

(18, 21)

3. *Mefā 'ilün fe 'ilün mefā 'ilün fe 'ilün (fā 'lün)*

(1, Muk. V)

4. *Mef'ülü fā 'ilātü mefā 'ilü fā 'ilün*

(4, 17, 49)

5. *Mef'ülü mefā 'ilü mefā 'ilü fe 'ülün*

(10, 11, 12,35, 36, 46, 53, Muk. III)

Recez bahri

1. *Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün*

(28)

Şiirlerini gösterişten uzak ve sanat kaygısı olmadan, ilahi bir hamle yazdığı anlaşılan Şefik, Divānçe'de sadece aruz veznini kullanmıştır. Birçok mutasavvıf şair gibi Hanyalı Şefik Efendi'nin de aruz vezninde pek başarılı olduğu söylenemez. Divānçe'de bazı şiirlerin vezinlerinde fazlaca hata olduğu görülmektedir.

Divānçe’de en fazla kullanılan vezin, “Remel bahrinin en çok uygulanan kalıbı “Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün”dür.³⁸ Remel bahrinin bu kalıbı şiiirlerin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Bu kalıb ahenkli ve kolay kullanışlı olması itibariyle Türk şairlerinin en fazla benimsediği kalıp olmuştur. Bu kalıp her devirde ve her tür nazım şeklinde görülmektedir.³⁹

1.4.2. Kafiye ve Redif

Şefik’in divançesindeki kafiyeleri incelediğimizde genel olarak yarım kafiye ve tam kafiye kullanıldığını görüyoruz. Zengin kafiye oranı ise diğerlerine göre daha azdır.

Yarım kafiye	% 41
Tam kafiye	% 38
Zengin kafiye	% 20
Kafiyesiz	% 1 civarındadır.

Kafiyeden sonra gelen ve genel olarak mısranın sonunda bulunan kelime tekrarlarına redif denilmektedir. Redifler incelenirken ek halinde mi yoksa kelime halinde mi diye iki grupta incelenir. Divānçe bu şekilde incelendiğinde şiiirlerin genelinde rediflerin kelime şeklinde olduğu görülmüştür. Örneğin:

Dertleşip sır verecek kalmadı bir yār baña
Kāndiye şehri ne kadar vāsi‘ ise dar baña (G.2.1)

‘Āşıkā la‘l-i lebi āb-ı hayātāsā lezīz
Rind-i maḥmūr teşneye gelmez mi yā şahbā lezīz (G.20.1)

Derd-i dilden hele ben kimseye şekvā edemem

³⁸ İPEKTEN, a. g. e. s.216

³⁹ İPEKTEN, a. g. e. s. 280

Sırrımı halka degil kendime ifşā edemem (G.49.1)

1.5. DİVÂNÇE’NİN ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

1.5.1. Mecāzlı Söyleyişler

Şefik Efendi Mevlevî bir şairdir. Şiirlerinde şairane üslubun yerine öğreticiliği ön planda tutmuştur. Divānçe’de kullandığı dil gayet sade olmakla birlikte yoğun anlatımların olduğu beyitler de bulunmaktadır. Bu beyitlerde mecāzi anlatımlar göze çarpmaktadır. Mecazi olarak incelediğimiz bazı beyitler aşağıdaki gibidir.

Ḳurb ise eger cān ile cānāna merāmın
Meyhāne-i ‘aşk içre seril tārık-ı nām ol (G.47.5)

Mest-i bî-pervā-yı ‘aşkıım lāubālī meşrebem
Gūşe-i meyhāneden olmaz baña bir cā lezīz (G.20.7)

Künti kenzā sırrının miftāh-ı ‘aşkıdır Şefik
Ol vechden eyledi ādem-i şafi ikmāl-i ‘aşk (G.42.7)

1.5.2. Atasözleri ve Deyimler

Beyitlere estetik güzellikler katan atasözleri ve deyimler, Şefik’in Divānçe’sinde de sıklıkla kullanılmaktadır. Beyitlerde genellikle doğrudan kullanılmış olsa da iktibas yoluyla da bize bildirilir. Divānçe’de Arapça, Farsça ve Türkçe deyimler fazlasıyla kullanılmıştır, fakat atasözleri fazla yer bulmuş değildir. Şefik, vezin gereği kelimelerin yerini değiştirmiş veya arasına kelime ve kelime gurupları gelecek şekilde deymi ve atasözünü bize bildirmiştir. Bazı atasözleri ve deyimler şunlardır:

Atasözü

1- “Kendi düşen ağlamaz”

Āğlāmaz kendi düşen şimdi ne bu āh u enīn

Ā gönül ben mi dedim böyle cefā-pişeye çāt (G.9.2)

2- “Derdini söylemeyen derman bulamaz”

Derd-i ‘aşka mübtelā ‘āşık tabībi neylesin

‘Arz-ı nabz edüb hekime hālını ifşā ‘abeş (G.13.5)

Deyimler

şabül kıl-	(G.43.9)	nabz yokla-	(G.43.10)
cilā ver-	(G.44.5)	hezārın egle-	(G.45.1)
şekvā id-	(G.49.1)	ifşā id-	(G.49.1)
ser çek-	(G.49.3)	Nāz it-	(G.50.1)
bār çıkār-	(G.50.2)	yüz şür-	(G.51.6)
yüz ver-	(G.51.6)	maḥv et-	(G.53.4)
nāfile uğraş-	(G.54.1)	Sevķ id-	(G.55.1)
pür nūr id-	(T.G.III.3)	zan it-	(T.G.III.4)
seyr id-	(T.G.VII.5)	iftihār it-	(T.G.IX.3)
hedef et-	(MUK.IV.3)	resm ed-	(MUK.IV.4)
nażar eyle-	(MÜF.1.1)	teveccüh its-	(T.1.4)
hāşıl id-	(T.1.7)	mecbūr eyle-	(T.1.15)
imā id-	(T.1.17)	keşf id-	(T.11.4)
ḥaķ eyle-	(N.9)	dehre uş-	(N.10)
mazhar ol-	(N.13)	cehl kal-	(N.15)
fenā-yı āfil ol-	(G.1.1)	devr eyle-	(G.1.4)

sır vir-	(G.2.1)	hemdem ol-	(G.52.5)
vefâ bul-	(G.3.2)	ṭâḳat getir-	(G.3.4)
bi-çâre ol-	(G.3.5)	ḥevâs et-	(G.4.2)
terk et-	(G.2.7)	zîb-i sır et-	(G.2.7)
iltifât it-	(G.5.3)	neş'e vir-	(G.6.1)
perîşân eyle-	(G.6.2)	İntisâb et-	(G.6.3)
reşk id-	(G.6.6)	te'sir id-	(G.6.6)
nâmzed ol-	(G.8.1)	neş'e kesb et-	(G.8.2)
sebeb ver-	(G.8.3)	iḥyâ id-	(G.10.2)
cân at-	(G.10.2)	tecellî id-	(G.11.2)
cân vir-	(G.12.5)	terk eyle-	(G.13.2)
hemdem ol-	(G.13.2)	gün be gün art-	(G.14.5.)
çâre ol-	(G.15.2)	haberi ol-	(G.15.3)
sine şâf ol-	(G.15.5)	gam ye-	(G.15.5)
fer vir-	(G.16.2)	tecellî eyle-	(G.16.3)
beyân et-	(G.16.5)	mest et-	(G.17.1)
yol bul-	(G.17.2)	zillet bul-	(G.17.3)
fedâ id-	(G.17.4)	cân fedâ it-	(G.19.2)
demsâz ol-	(G.20.8)	şeker gibi gel-	(G.20.8)
şefḳat id-	(G.22.9)	ḥasbiḥâl eyle-	(G.23.1)
ḳulḳul et-	(G.24.4)	zir ü zeber id-	(G.25.3)
eyledi ifşâ	(N.3)	ḥaḳ eyle-	(N.9)
dehre uş-	(N.10)	maẓhar ol-	(N.13)
ṭâḳat getir-	(G.3.4)	bi-çâre ol-	(G.3.5)
ḥevâs et-	(G.4.2)	terk-i terk et-	(G.2.7)
iltifât it-	(G.5.3)	muḥabbet eyle-	(G.26.2)
neş'e vir-	(G.6.1)	perîşân eyle-	(G.6.2)
intisâb et-	(G.6.3)	reşk id-	(G.6.6)

te'sir id-	(G.6.6)	nāmzed ol-	(G.8.1)
neş'e kesb et-	(G.8.2)	sebeb ver-	(G.8.3)
iḥyā id-	(G.10.2)	cān at-	(G.10.2)
düşvār ol-	(G.27.5)	ülfet eyle-	(G.28.2)
biñ parça ed-	(G.29.4)	me'yūs ol-	(G.29.5)
fedā eyle-	(G.30.4)	şūretde al-	(G.31.2)
imtiyāz et-	(G.31.5)	gam ye-	(G.32.6)
sūret-i 'aş eyle-	(G.32.3)	'arz-ı ḥāl et-	(G.33.5)
cezb id-	(G.34.6)	hemdem id-	(G.34.3)
ad ed-	(G.34.5)	mesken eyle-	(G.35.1)
intikām al-	(G.35.2)	ḥaz eyle-	(G.35.2)
cūş eyle-	(G.36.4)	vefā et-	(G.37.6)
far et-	(G.37.7)	mest ed-	(G.38.5)
inşāf eyle-	(G.40.1)	hiden şāy-	(G.40.7)
esef ek-	(G.40.7)	yangına vir-	(G.42.3)

İKİNCİ BÖLÜM

DİVÂNÇE’NİN TAHLİLİ

2.1. İSLÂM VE İMÂN ESASLARI

2.1.1. Dīnî Unsurlar

2.1.1.1. Allah

Mevlevî bir şair olan Şefîk’in Divânçe’sinde tasavvufî öğelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Hayatına bakıldığında Mevlevîlik’e intisab ettiğinden beri zamanının büyük bir kısmını Mevlevîlik’le ilgili eserler okumaya ve o eserleri tahlil etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Kendi yazdığı Divânçe’sinde de tasavvufun yoğun olduğu görülür, özellikle Allâh’a bağlılığı ve Allâh’ın rahmetinden ve Hazret-i Muhammed’in şefaatinde çok ümitli olduğu gazellerinden anlaşılmaktadır.

Şefik, Divānçe'sinde Allāh lafzını ve yine Allāh'a ait isim ve sıfatları eserinde bolca kullanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Allāh, Rab, Hak, Mevlā, Hudā, Nūr-ı Cemāl, Cemāl, Celāl, Taḳdīr-i ḳudret gibi...

Burada bir yakarış vardır; Eğer yüzümün gönül aynasını görürsen sırf Allāh aşkı için onu kırıp iki parça etme:

Allāh 'aşkıyçün ilişme ḥāṭır-ı maḥzunüma

Ḳırma mir'at-ı dilim vechin görürsen iki şaḳḳ (G.44.3)

Senin zatını Allāh kesin bir suretle övmüşken benim gibi küçük, zayıf yaratılmış birinin seni övmesi haddine mi düşer:

Zātını medḥ eylemişken naşş-ı ḳāṭ'ile Ḥudā

Medḥine ḥaddi mi var hiç ben gibi ednā-yı ḥalḳ (N.17)

2.1.1.2. Peygamberler

2.1.1.2.1. Hz. Muhammed

Mutasavvıf bir şair olan Şefik'in eserinde, özellikle Hz. Muhammed bolca zikredilir. Divānçe'sinde, Hz. Muhammed'den şefaatt istediği, onu kāinatın varolma sebebi olarak gördüğü anlaşılır ve ona bağlılığı da değişik gazellerinde fazlaca görülür. Divānçe'de Hz. Peygamber sadece ismiyle değil değişik yerlerde farklı isim ve sıfatlarla da övülür (Ya Resulallāh, Fahr-ı Kāinat, Şefi'ül-Müznibin, Nūr-ı 'ālem, Maḳşūd-ı ma'nā, Raḥmetel-lil'ālemiñ, Resül-ı Ekrem, Ey şāh, Zāt-ı 'ali-i şerīf, Kān-ı raḥmet...) Bununla birlikte başka peygamberlere de değinilir.

Hz. Muhammed Divānçe'de, şeref kelimesiyle yani en yüksek mertebeye övülür. O her şeyden yüce olan şahsın dünyaya gelmeseydi, her şeyin ayan beyan ortaya çıkacağı o sıkıntılı mahşer gününde bu yaratılmışlar cahillikleriyle rezillikleriyle öylece kalırlardı:

Zāt-ı 'alī-i şerīfin gelmeyeydi 'āleme

Rūz-ı maḥşerde alırdı cehl ile rüsvā-yı ḥalk (N.15)

Şefik, başka bir beyitte Hz. Peygamber'i şöyle över: Sen âlemlere rahmet olarak gönderilen bir fermansın, Musa'nın, İsa'nın ve âlemin ruhu sensin:

Raḥmetel-lil'âlemiñ 'unvānına menşür olup
Rūḥu sensin 'âlemiñ Mūsā ile 'İsā-yı ḥalk (N.11)

Şefik, başka beyitlerde olduğu gibi bu beyitte de Hz. Peygamber'den şefaata beklemektedir. Ey Allāh'ın Resulü, bu günahkār kölene şefaata et ki zaten yaptığım günahları sen biliyorsun, onları gizleyemem:

Yā Resūlallāh şefā'at kııl bu mücrim bendene
Kim bilirsin eylemez cürmin saña iḥfā-yı ḥalk (N.18)

Şefik, Hz. Muhammed'le ilgili teveccühlerini şu beyitlerle de dile getirir. Hakkın olgunlaşmış yoluna ihsanla merhametle teslim ol (Şefik), Ey Allāh'ın Resulü ben senin isminde olan af edilmeye bağlandım. (G.52.2) Lütfunun kapısına yüz sürmeye yüzüm yoktur zira günahlarımla harab oldum Ey Allāh'ın Resulü. (G.52.3) Ey Allāh'ın Resulü bu değersiz Şefik'e şefkat edersen bu senin ihsanıdır yoksa günahdan başka ne kazancım var ki benim. (G.52.5)

Beyitte Hz. Muhammed'le Hz. Ali'nin manevi sırlarının, Mevlānā ve Şems'in sırlarıyla benzer olduğu anlatılır:

'Aşq-ı esrār-ı Muḥammed'le 'Ali'niñ 'aynını
Şems ü Mevlānā edip tenzīr-i ma'nā-yı kemāl (G.478.4)

2.1.1.2.2. Hz. Ādem

Divānçe'de Ādem Peygamber Hz. Havva ile zikredilir ve kendisi ilk yaratılan ve bütün insanların atası kabul edilir. Ta ezelin nurundan yaratılan Adem ve Havva, bütün peygamberlerin, evliyāların ve canlıların ruhundan önce yaratılmıştır:

Enbiyā vü Evliyā vü cümle ervāḥ-ı enām
Tā ezel nūrundan oldu Ādem ü Havvā-yı ḥalk (N.8)

Şefik, Hz. Ādem'den bahsederken Allāh'ın, Hz. Ādem ve Havva'ya cennette hayat sürerlerken her şeyden istifade edin fakat şu yasak ağaca dokunmayın emrine telmih yapmaktadır.⁴⁰ Şeytana uyan ve yasak meyveden yiyen Hz. Ādem ve Havva cennetten çıkarılır ve yıllarca ayrı yaşarlar:

Hz. Ādem gibi cenneti bir habbeye, küçük bir daneye feda eyler mevlevî külâhı giyip aşkın feleğinin zamanının denizi ol:

Ādem-āsā cenneti bir ḥabbeye eyler fedā

Bahr-ı devr-i çarḥ-ı 'aşk ol Mevlevî'i sikke-püş (G.30.4)

Senin, ben'e benzer o halinden Allāh'ın o gizli ilmi göründü, Hz. Ādem'in aşkı asıl anlamı ele geçirdi:

Noḳta-ı ḥālından 'aks etdi dile 'ilm-i ledün

'Aşk-ı ādemdir eden teşḫir-i ma'nā-yı kemāl (G.48.4)

2.1.1.2.3. Hz. İsa (Mesih)

Hz. İsa Divānçe'de iki üç yerde geçer ve başka peygamberlerle birlikte zikredilir. Şefik Hz. İsa'dan doğrudan bahsetmez de onun varlığını Hz. Muhammed'in varlığıyla birlikte kullanır. Bu beyitte Hz. Muhammed'in varlığı övülür. Sen âlemlere rahmet olarak gönderilen bir fermansın, Musa'nın, İsa'nın ve âlemin ruhu sensin:

Raḥmetel-lil'âlemiñ 'unvânına menşür olup

Rūḫu sensin 'âlemiñ Mūsā ile 'İsā-yı ḥalk (N.11)

Hz. İsa peygamberler arasında nefesiyle hastaları iyileştiren ve ölüleri diriltiren bir yere sahiptir. Divānçe'de, "Hz. İsa, hastaları iyileştirmesi ve ölüleri diriltmesi münasebetiyle ele alınarak sevgili veya övülenin benzetileni olarak kullanılır."⁴¹ Hz. İsa'nın āşığa can bağışlayan bir konuşması vardır:

⁴⁰ Bakara Suresi Ayet 35 " Ve dedik ki: Ādem! Eşinle birlikte cennete yerleşin, oradaki nimetlerden istediğiniz şekilde bol bol yiyin, sadece şu ağaca yaklaşmayın, böyle yaparsanız zalimlerden olursunuz."

⁴¹ Halil ÇEÇEN, **Fıtnat Hanım ve Divānı**,(İnceleme Metin) Ankara, 2008. S. 63

Cân bağışlar ‘aşıka nuḡ-ı dem-i ‘İsā’sı var (T.V.2)

2.1.1.2.4. Hz. Mūsā

Divānçe’de bahsi geçen diğerk peygamber Hz. Musa’dır. Hz. Musa, Firavun’un sarayında büyümüş ve saltanatını yıkmış büyük peygamberlerdendir. Divān Edebiyatı’nda Hz. Musa’nın ismi çok fazla zikredilir ve genellikle elindeki asası benzetme unsuru olarak kullanılır. Onun ruhunun beyazlığının feyziyle sinem aydınlığa erdi, Hz. Musa’ya olan aşkım sevgilinin yüzünde göründü:

Mūsā-i ‘aşkım tecellī eyledi dīdār-ı yār
Rūşeni-i sinem olmuş feyzile beyzā-yı ruḡ (G.16.4)

Divānçe’de Hz. Musa Hz. İsa ile birlikte zikredilmiştir ve Hz. Muhammed’in ālemlere rahmet olarak gönderildiğı, bütün ālemin ruhu olduğı vurgulanır:

Raḡmetel-lil’ālemiñ ‘unvānına menşūr olup
Rūḡu sensin ‘ālemiñ Mūsā ile ‘İsā-yı ḡalk (N.11)

Burada Hz. Musa’nın Firavun’un sarayında sihirbazların her türlü sihrine karşı, elindeki asayı yere bırakıp asanın bir yılan suretine bürünmesi ve sihirbazların bütün sihirli eşyalarını yutması hadisesine telmih vardır. Saçının güzelliğinin yılan benzeyen her teline, Musa’nın bir mucizesi yeter.

Mār-ı zūlf-i ḡüsnünün bir āyet-i Mūsā’sı var (T.V.1)

2.1.1.2.5. Hz. Yūsuf

Yüzünün eşsiz güzelliğı ve rüya yorumlama ilmine vakıf olmasıyla bilinen Hz. Yusuf hakkında Divānçe’de fazla söz edilmez, fakat benzetme yoluyla varlığını hissederiz. Burada Hz. Yusuf’un güzelliğı güle can veren ruha benzetilir ve o güzelliğın can bağışlayan bir kokusunun olduğı anlatılır:

Gül ruhıdır hüsni Yusuf bûy-ı cân-bahşâsı var (T.G.I.2)

2.1.1.3. Melekler

Allah'ın emir ve yasaklarını itiraz etmeden yerine getiren ve sayıları sadece Allah tarafından bilinen melekler, Şefik'in Divânçe'sinde sıklıkla kullanılmaz. Sadece bir yerde değişik bir isimle zikredilir.

O mücevher tarih, meleklerin göçdüğüne, Hemdem Çelebi Mevlânâ'ya hemdem olsun, dedi:

Ğudsiyân rihletine dedi mücevher târih
Ola Hemdem Çelebi Ğazret-i Mevlânâ'ya (T.7.1)

2.1.1.4. Kitaplar

Divânçe'de dört büyük kitabın (Tevrat, Zebur, İncil, Kur'an) hemen hiç bahsi geçmez. Yalnız bir beyitte Kur'an'dan hatırlatma yoluyla söz edilir. Bu beyitte, Şefik çok değer verdiği dostu *Aşkî*'den⁴² ve Aşkî'nin Şefik için yazdığı anlaşılan "Vahdet-nâme" adlı mesnevisinden bahseder.

Şefik'e seslenir, can u gönülden Aşkî'nin Vahdet-nâme'sini oku, sana görünsün Kur'an'ın aşkının o gizli işaretleri:

Oğu Vahdet-nâme-i 'Aşkî Şefik bā-cân u dil
Saña 'aks olsun rumûz-ı ma'nâ-yı Ğur'an-ı 'aşk (G.43.12)

⁴² Mehmet Şamil BAŞ, *Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-nâme Mesnevîsi* (Metin-Muhtevâ-Tahlil),(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sos. Bil. Ens. İzmir 2007."

2.1.1.5. Dört Halife (Çār-Yār)

Hız. Muhammed'den sonra sırasıyla islamın bayraktarlığını yapan ve dört büyük halife olarak bilinen (Hız. Ebubekir, Hız. Ömer, Hız. Osman, Hız. Ali) bu yüce zatlar hakkında, Şefik'in Divānçe'sinde ayrıntılı olarak söz edilmez ancak Hız. Muhammed'in yakın akrabası ve damadı olan son halife Hız. Ali'den fazlasıyla söz edilir.

Hız. Ali'nin gül bahçesinde, Hız. Muhammed'in kokusunun sevincini taşıyan o hayırlı evlat Hız. Hüseyin, o tertemiz mübarek cuma günü Kerbelā'da şehit düştüğünden Kerbelā'nın sultanı olmuştur:

Neşve-i bŷy-ı Muḥammed vird-i gŷlzār-ı 'Alī
Oldu Şāh-ı Kerbelā ezher cihet ḥayr'ül-ḥalef (G.40.5)

Hak aynasında Hız. Muhammed'in Hız. Ali'ye gösterdiği sırları bir köle olan Şefik, Hız. Mevlānā'nın sevinciyle görür:

Ḥaḳḳ-ı mir'at Muḥammed'de 'Ali'niñ sırrın
Gösterir bendesine Ḥazret-i Pīr'in şevki (T.11.5)

Hız. Muhammed'le Hız. Ali arasındaki sırlar, Mevlānā ve Şems arasındaki sırlarla aynı gibidir:

'Aşḳ-ı esrār-ı Muḥammed'le 'Ali'niñ 'aynını
Şems ü Mevlānā edip tenzīr-i ma'nā-yı kemāl (G.48.4)

2.1.1.6. Sahabeler

Divānçe'de sahabelerden söz edilmez, fakat sahabe kelimesine tanım olarak bakıldığında Hız. Muhammed'i görmüş ve O'nun sohbetine iştirak etmiş kimseler olarak tanımlanır. Divānçe'de böyle bir isim sadece Hız. Muhammed'in damadı Hız. Ali'dir. Hız. Ali, gerek ismiyle gerek telmih yoluyla Divānçe'de sıklıkla geçmektedir.

Her şeyin içi, üzeri, varlığı, başı ve zamanı senin bir oduğunu işaret eder, Hız. Muhammed'le Hız. Ali ve Mevlānā ile Şems arasında fark mı var?

Laḥm u cism ü ser ü dem vaḥdet rûmuzin bildirir

Ḳıl Muḥammedle ‘Ali hem Şems ü Mevlânâ-yı farḳ (G.44.4)

Zülfikâr, Hz.Muhammed’in Hz. Ali’ye hediye ettiği ucu çatal kılıç olarak bilinir. Divânçe’de kılıcın sahibi zikredilmemiş fakat kime ait olduğuna telmih yapılmıştır:

Zülfikâr-âsâ du ebrû tîr-veş müjgân ile

‘Âşığı ‘idâma ğamze eyledi sevḳ-i ciyuş (G.30.3)

Hz. Muhammed’in torunlarından olan ve Kerbelâ’da şehit olan Hz. Hüseyin’e telmih yapılır. Beyitte Hz. Hüseyin’in Kerbela’da şehit olduğ ve oranın sultanı olduğ anlatılır:

Neşve’i bûy-ı Muḥammed vird-i gülzâr-ı ‘Alî

Oldu Şâh-ı Kerbelâ ezher cihet ḥayr’ül-ḥalef (G.40.5)

2.1.1.7. Ayet Ve Hadis

2.1.1.7.1. Ayet

Divânçe’de ayetlerin birkaç yerde bahsi geçer. Ayetler ya doğrudan ya da iktibas yoluyla bildirilir. O kadar ki (aralarında) iki yay boyu veya daha az bir mesafe kaldı.

Bâb-ı ‘Âlî-i Cenâb-ı Pîr’de *ev ednâ*⁴³-yî ‘aşḳ

Rütbesin taḥşîl eden ma‘nen odur hâkân-ı ‘aşḳ (G.43.11)

Nun, Kaf, Ha, Mim yüce yaratıcının ortaya çıkmasının sırlarıdır. Bilinmeyen âlemden geldiler ve yaratıcının emirlerini hak eylediler:

Nūn u *kūf* u *ḥā* u *mīm* esrâr-ı ḥaḳḳın mazharı

⁴³ Necm suresi: 53 Ayet: 9

‘Älem-i ğaybden gelip ĥaĥ eyledi fermā-yı ĥalk (N.14)

O kaşlara benzer kılıcını naz kınından ĥıkarsa o sıra sıra olan kirpiklerinin askeri, ‘*nereye kaĥacaksın*’ der.

Seyf-i ebrūsını seyl etse niyām-ı nāzdan

Ceyş-i müjġānı eder şaff-şiken *eyn-el mefer*⁴⁴ (G.25.5)

Bu beyitte ayet doğrudan verilmemiştir, fakat Allāh’ın sözleri ve ayetleri kelimeleriyle ayetin ve Kur’ān’ın varlıġına iktibas vardır.

Ĥaĥĥ-ı kelām vü āyetin zātınla izhār eyledi

Oldu mü’min ü muvaĥĥid mażhar-ı beyzā-yı ĥalk (N.13)

Beyitte Tın Suresi’nde geĥen “En güzel Biĥimde” anlamındaki ayet kullanılmıştır. O güzel söz söylemekte maharetli olanlar güzelliġini ve dudaġını tarif edecek söz bulamazlar, Allāh’ın yarattıġı o en güzeller tarif edilemez:

Nüktedān söz bulamaz vaşf-ı leb ü ĥüsünde

şun’-ı Ĥaĥ *Ahsen-i taĥvīm*⁴⁵ idir olunmaz tavşif (G.41.2)

2.1.1.7.2. Hadis

Tasavvufi yönü ağır basan divanĥede, bazı hadisler telmih yoluyla bazıları da doğrudan bildirilir. şefik, Allāh’ın gizli bir hazine olması senin aşkının anahtarıdır. Bundan dolayı tertemiz olan Hz. Ādem’in aşkını kemale erdirdi:

*Künt-i kenzā*⁴⁶ sırrının miftāĥ-ı ‘aşkıdır şefik

Ol vechden eyledi ādem-i şaffi ikmāl-i ‘aşĥ (G.42.7)

Kalbinin gözüne aşkın sırlı sürmeleriyle cila ver. Gizli bir hazinenin aynasından yārin güzelliġine bak:

⁴⁴ Kıyāme suresi 10. Ayet “*Nereye kaĥacaksın*” anlamındaki ayet.

⁴⁵ Tın suresi 4. Ayet.

⁴⁶ “*Ben bir hazine idim Bilinmek istedim. Bunun için mahlukatı yarattım...*” anlamında kesin olmayan bir hadisten iktibastır.

Dīde-i albe cilā ver sırr-ı kuhl-i ‘aık ile

Kūnt-i kenz āyinesinden sen cemāl-i yāre ba (G.44.5)

efik bu mısradada, akın gūcūnū kanaat gibi tūkenmez bir hazineye benzetir. Burada ‘‘Kanaat Tūkenmez Hazinedir’’ hadisine iktibas vardır.

Nad-ı ‘akıyla olu bir kenz-i *lū yefna*⁴⁷ sı var (T.G.VI.5)

2.1.1.8. Namaz

Namaz kelimesi Divāne’de dorudan kullanılmaz fakat namaza ait rūkūnlar hakkında ve namazın nerde kılındıı hakkında telmihler bulunur. Senin gūzelliinin āıkları iki kaının ortasını gerek bir imanla kıble ve cami edinmiler:

İmān-ı haıatle du ebrūsinı mihrāb

‘Uā-ı cemālin edinib kıble vū cāmī’ (G.36.2)

Birisi dōrt tekbirle Hācī Dāvud’un bedenini fani kılmıtır:

Biri ez cūmle bunlardan Hācī Dāvud-ı ‘uryānī

Ki ār tekbirle ılmıdır ūvā-yı ‘unurun fānī (T.4.2)

efik bu beyitte gōndermede bulunur ve tavsiye eder. Bu iler taklit ederek seccadede oturmakla ve geride el balamakla olmaz, asıl olan ve hakikate eriilen mihrabda imam olmaktır:

Talīt ile seccāde-niin olmaa gelmez

Taı ile mihrāb-ı haıetde imām ol (G.47.3)

Beyitte efik’in akının yanı baında karar kılmıtır ve bu karar secdenin balangıcıdır, artık secde et anlamında ayet vardır:

Secde-i zānu efik’in iftitāh-ı ‘akıdır

ıldı fescūd-ı itirāb ser yaınınde arār (G.27.6)

⁴⁷ ‘‘Kanaat Tūkenmez Hazinedir’’ anlamındaki hadis.

Şefik, aşkın manasının artık farkına vardı, o vaiz bin defa söylese de Şefik'in duymaya meyli yoktur:

Farq etdi haqîkatde Şefik ma'na-yı 'aşkı
Biñ söylese vâ'iz edemez meyl-i tesemmu' (G.37.7)

2.1.1.9. Uhrevî Unsurlar

2.1.1.9.1. Ukbā, İmān

Ahiret, öbür âlem, baki âlem gibi anlamlara gelen ukba kelimesi divançede farklı yerlerde geçmektedir. Ahireti umursamayan rind, dünyayı değil de ahireti boş sayar ve ahiretle ilgili her şeyde kayıtsız davranır:

Rütbe-i dünyā değil 'uqbāyı hiçden 'ad ider
Kayda düşmez dā'imā lā-kayd olur rindān-ı 'aşk (G.43.5)

Hakkı kabul edip tasdik etmek anlamlarına gelen imān kelimesi, bu beyitte Allāh'a inanmaktaki asıl unsur olarak kullanılır. Senin güzelliğinin aşıkları iki kaşının ortasını gerçek bir imanla kible ve cami edinmişler:

İmān-ı haqîkatle du ebrūsını mihrāb
'Uşşāk-ı cemālin edinib kıble vü cāmi' (G.36.2)

2.1.1.9.2. Mahşer (Haşr, Rüz-ı Mahşer)

Şefik'in divançesinde, mahşer kelimesi sıklıkla kullanılan bir ifadedir. Tasavvufî terim olarak, insanoğlu için her şeyin ayan beyan ortaya çıkacağı, ağızların o gün dikili olup vücut azalarının şahitlik yapacağı, hiçbir şeyin gizli kalmayacağı gün olarak tanımlanır. Birçok beyitte Hz. Muhammed'i öven Şefik, bu beyitte de O'nu şeref kelimesiyle över ve O'nun varlığıyla yaratılmışların o en zor gün olan mahşer gününde cehalet ve rezillikle baş başa kalmayacağını söyler:

Zāt-ı ‘alī-i şerīfin gelmeyeydi ‘āleme

Rūz-ı maḥşerde alırdı cehl ile rüsvā-yı ḥalk (N.15)

Āşık, yarın ne olacak ona kulak asmaz, kıyamet meclisinde bile sevgilinin aşkıyla coşup durur:

Va‘de-i ferdāya ‘āşık eylemez ta‘lık-ı gūş

Bezm-i ḥaşrinde ne demdir eyledi ‘aşkınla cūş (G.30.1)

2.1.1.9.3. Cennet (Firdevs, Huld, Cennet’ül-me‘vā, Cinān)

Dünyadaki ibadetlerine karşılık, Allāh’ın kullarına sonsuza kadar kalacakları yer olarak vaad ettiği cennet kelimesi, Divānçede bolca kullanılır. Cennet kelimesi farklı kelimelerle de zikredilmiştir. İbadet ehli cenneti vaad edilmiş bir nimet olarak görür yoksa camilerde boş yere mi toplanmışlardır:

Va‘d olmasa zühhāde eger ni‘met-i cennet

Beyhūde mi eylerdi cevāmi‘de tecemmu‘ (G.37.3)

Zahid için cennet nimetlerinden bazıları güzel kadınlar, yeme ve içmedir. Bunlar zahid istediklerine uygun, onun için leziz şeylerdir:

İştihāsına muvāfık hūr u ğılmān ekl ü şürb

Zāhide gelmiş onunçün cennet’ül-me‘vā lezīz (G.20.5)

Sevdiği ile mānen birlikte olan āşıklar için her şey az gelir. Onlar için ister cennet bahçesi olsun ister hapishane, hiç fark etmez ikiside aynıdır:

Yār ile ma‘nevī ülfet eden ‘uşşāka ne be’s

Bağ-ı cennet ile birdir ona dār-ı maḥbes (G.29.3)

2.1.1.9.4. Cehennem (Nār)

Cehennem kelimesi Divānçe’de kullanılmamıştır. Kötülerin cezalarını çekecekleri yer olarak bilinen cehennem için telmihte bulunulur. Eğer aşk, cehennem ahı gibi tesir etse, o zaman āşık “Ben Hakk’ım” der ve asıl olana ulaşır:

‘Aşk te’şir etse nārın āhına te’şiri-veş⁴⁸

Dir “**Ene’l-Hak**”⁴⁹ kim olur ‘āşık o dem Hakk’yla Hak (G.44.2)

2.1.1.9.5. Huri ve Gilman

Cennette erkekler için Hürilerin, bayanlar için Gilmanların olacağı bildirilmiştir. Zahidin her zaman beklentisi vardır, bunların başında da cennetteki huriler gelir. Zahid eğer böyle ümit etmeseydi zahid de haramdan sakınmazdı:

Hürileri ger etmese ümīd-i cinānde

Çalmaz idi zāhilde hiç eşyada teverru‘ (G.37.5)

Zahid için cennetteki güzeller, yemeler ve içmeler onun isteklerine uygun leziz nimetlerdir:

İştihāsına muvāfiq hūr u gılmān ekl ü şürb

Zāhide gelmiş onunçün cennet’ül me’vā lezīz (G.20.5)

2.1.1.9.6. Kevser, Tübā

Dini terim olarak Allāh’ın kullarına ikramı olarak bilinen ve Hz. Muhammed’in ümmetini bekleyeceği havuzdur. Kevser’in suyu tatlıdır ve cehennemden çıkanları temizleyecek su olarak bildirilir. Ey aşk dağıtan, eğer senin meclisine engel olmasa o yakut dudağını emsem kevsere doyarım:

Ey sākī-i ‘aşk bezmine ger olmasa mā’ni

⁴⁸ Beyitte vezin problemi vardır

⁴⁹ “**Ene-l Hakk**” Hallāc-ı Mansūr’un söylediği “*Ben Hakkım*” manasında bir söz.

La‘1-i lebin emsem olurum kevşere kıāni‘ (G.36.1)

Dīnī terim olarak Tūbā, “*Cennette Sidre’de bulunan ve dalları bütün Cenneti gölgeleyen ilahi ağaç*”⁵⁰ olarak bilinir. Divānçe’de sadece bir yerde geçer ve Tūbā ağacının cennette sevgilinin boyunu kıskandığından bahsedilir:

Reşk eder cennetde tūba kıāmet-i dīlcūsma (T.G.II.2)

2.1.1.9.7. Ölü (Mevt, Fevt)

Fani hayata gözleri kapatıp asıl āleme geçmek için Allāh’ın emriyle Cebrail (a.s) tarafından canların alınmasıdır. Böylece kul asıl āleme ulaşır. Senin ölümünle herkes kedere büründü, gözlerindeki kanlanmış matemli gözyaşlarını sil:

Fevtine cümle fāmiyāsı mükedder oldu

Eşk-i mātemle olup dīdeleri hūnīn sil (T.5.6)

Ölüm fırtınası bırakmadı ki o gül büyüsün, gelişsin, ilahī takdirin eli onun ömrünü çözülen iplik gibi eyledi:

Çomadı şarşar-ı mevt bulsun o gül neşv ü nümā

Eyledi dest-i kızā rişte-i ‘ömrin münhal (T.5.3)

2.1.2. Tasavvufi Unsurlar

2.1.2.1. Cemāl, Cānān, Yār

Sevgilide güzellik unsuru olarak kullanılan bu kelimeler, Şefik Divānçe’sinde daha çok asıl güzellik sahibi olan ve bütün güzellikleri yaratan Allāh için kullanılır. Mutasavvıf şairlerin en fazla kullandığı kelimeler arasında yer almaktadır. Bu

⁵⁰ DEVELLİOĞLU a.g.e. s. 1111

kelimerle asıl güzellik sahibi övülür. Güzelliğin nuru gönül gözlerine ayna olduğundan beri asıl hakikat güzelliğinde bana görünür:

Mir’at olalı çeşm-i dile nūr-ı cemālin

Ĥüsünde be-dīdār baña dīdār-ı ḥaḳīḳat (G.11.4)

Gönül senin güzelliğinin nurundan istifade etti, yanağının sevdāsı, āşıklara başka haller verir:

İstifāza etdi dil nūr-ı cemālinden seniñ

Başka bir ḥālet verir ‘uşşāḳına sevdā-yı ruḥ (G.16.3)

Kalbinin gözüne aşkın sırlı sürmeleriyle cila ver. Gizli bir hazinenin aynasından yārin güzelliğine bak:

Dīde-i ḳalbe cilā ver sırr-ı kuhl-i ‘aşḳ ile

*Kūnti kenz*⁵¹ āyinesinden sen cemāl-i yāre baḳ (G.44.5)

Beyitte, sevgilinin güzelliğine aşk nazarıyla bak, gönül aynasının gözü meydandadır:

Nazar-ı ‘aşkla bāḳ ḥüsn-i cemāl-i yāre

Çeşm-i mir’at-ı dile be-dīdār-ı didār (Müf.12.1)

2.1.2.2. Vahdet

Allāh’ın bir ve tek olduğu anlamında kullanılan vahdet kelimesi, tasavvufi olarak “*Lā mevcūde illā hū*”⁵²sözyle anlatılır ve bu anlayışa göre gerçek varlık Allāh’tır. Akıl, his, duyu organlarıyla bilip tanıdığımız her şeyin gerçek varlığı yoktur, asıl var olan Allāh’ın değişik tecellilerde görünmesidir. Vahdet köşesi gibi yer var mıdır hiç, gönül sevgiliyle başka vefayı vahdette buldu:

Var mı hiç gūşe-i vaḥdet gibi bir cā-yı refāh

⁵¹ İskender PALA, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul s. 282

⁵² Ondan başka mevcut yoktur.

Buldu vaḥdetde gönül yārı ile başka vefā (G.3.2)

Şefik, aşkın o sonsuz denizinde boğuldu ve o *Bir* olanla bir oldu. Aşkın o gizli manası Şefik'e göründü:

Vaḥdete irdi ġarīḳ-ı baḥr-ı bī-pāyān-ı 'aşḳ
Oldu zāhir kendine ol ma'nā-ı pinhān-ı 'aşḳ (G.43.1)

Şefik, çok olanların içinde tek olanı, sevgiliye kavuşmanın zevkini de ayrılıkta buldu, ağlayan gönlümüzü her zaman aşkıyla dost eyledi:

Keşretde buldu vaḥdeti hicretde zevḳ-i vuşlatı
'Aşḳıyla her dem ülfeti eyler dil-i nālānımız (G.28.2)

2.1.2.3. Harābāt, Cām

Divānçe'de harabat kelimesini sıklıkla ve cām kelimesiyle kullanır. Harabat rindliği tamamlayan unsur olarak bilinir. Meyhaneci olan pīr-i muġān herkesi meclisinde ihya eder, bundan dolayı can atar harabat meyhane için:

Bezmiyle eder pīr-i muġān ādemi ihyā
Mey-ḡāneye bundandır atar cān-ı ḡarābāt (G.10.2)

Yalnızlık meyhanesine var, her şeyi terk et ve her şeyden vazgeç. Çünkü meyhane'nin arifleri yalnızlığı böyle bulurlar:

Ḥum-ḡāne-i 'uzletde yān at ālemi terk et
Tecrīdi bununla bulur 'irfān-ı ḡarābāt (G.10.5)

Eğer o içki dağıtan, ağzına kadar dolu olan kadehi iki katına çıkarırsa o çoklukla ālemin telaşından kurtarır:

Ḳurtarır keşret ile daġdaġa-i 'ālemden
Cām-ı serşārı eger sāḳī ederse taz'if (G.41.4)

2.1.2.4. Dünya, Dehr, Devrān, Cihān

Dünya kelimesi divançede sıklıkla kullanılan kelimeler arasındadır. Farklı kelimelerle de kullanılan bu kelime, değişik sıfat ve anlamlarda karşımıza çıkar. Dünya durmadan dönen fani, sıkıntılı, alçak yer olarak tanımlanır. Şefik kendine seslenir: Gözüm, alçak dünyadan vefa bekleme, zamanın evlatlarının işi hep kat kat hile yapmaktır:

Ümīd-i vefā etme gözüm dehr-i denīden

Ebnā-yı zamānın işi hep mekr-i müşenna‘ (G.37.6)

Şefik, yoklukta bitip asıl varlık olan manevi gerçeği buldu, sebeplerini vücut edip birden bu zamandan devretti:

Fenāda maḥv olup zātī beḳā-yı ma‘nevī buldu

Vücūd-ı eşbāb edip devr etdi birden işbū devrānı (T.4.6)

Dünya tohumları ışığın nurunu, güzelliğinin güneşinden alır, ne olacak o hale gibi ayı kucaklayıp sarmalasa:

Mihr-i ḥüsnünden alır bezer cihān nūr-ı zīyā

Nola āḡuş o mehī hāle gibi şarsa eger (G.25.10)

2.1.2.5. Rind (Çāker, Geda, Bende)

Dünyayı umursamayan anlamında kullanılan rindlik zahitle birlikte kullanılır. Rint ve Zahit Divān Edebiyatında boğaz boğaza gelen birbirine zıt iki tiptir⁵³. Rind şarab ve harabatla zikredilir. Rind için şarab, sevgili, dünya olmazsa olmaz unsurlardır. Rind daima zahidin karşısında olur. Rind’e göre her şey fanidir:

Şefik kendini hizmetkār, köle olarak görür. Ey köle olan Şefik, sen aşk yolunda ilerle, sen başını ve canını feda etsen de asıl olan sultanımızdır:

Sen ey Şefiḳ-i çākerī ‘aşkı yolunda var yeri

⁵³ LEVEND, Agāh Sırrı, Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, Enderun Yayınları, İstanbul,1984, s.559

Etsen fedā cān u serī ma‘nā O’dur sultānımız (G.28.7)

Senin aşkının emriyle gönül itaatli bir köle gibi gider. Senin yolunda, üzerine bastığın toprak olmak bile sınırı olmayan bir nimet gibidir.

Gönül bir bende-i fermānber gider emr-i ‘aşkında

Rehinde hāk-i pā olmak hesabsız feyz ü ni‘metdir (G.23.4)

Rind meyhaneciyle içki arkadaşlığı yapar, ama o güzel eserlerin zevkini yalnızlık meclisinde bulur:

Rind mey-i hemdem ider pīr-i muğānı yalnız

Bezm-i vaḥdetde bulur zevkle āṣār-ı neṣāt (G.34.3)

2.1.2.6. Zāhid (Zūhhād, Ehl-i Tecrīd) Zūhd, Vera‘:

Aşırı dindar olarak bilinen zahid, daima dünyayı umursamayan rindin karşısında yer alır. Şefik zahide seslenir: Ey zahid, gönül ehline aşk ima etmek hoş görülmez, o aşağı olan ayaklarıyla yukarılara çıkmak abes olur:

Zāhidā i‘mā-yı ‘aşq ehl-i dili ta‘n eylemek

Pā-yı süfliden ‘urūc-ı ma‘nī-i a‘lā ‘abeṣ (G.13.3)

Zahid, cennette hurileri ümit eder yoksa zahidde hiç haramdan sakınma kalmazdı:

Hūrileri ger etmese ümīd-i cinānde

Ḳalmaz idi zāhidde hiç eşyāda teverru‘ (G.37.5)

Dünyaya değer vermeyen zahid, vefalı yar dahi istemiyor, kaldı ki gönül bile sevgilinin semtine gitti, o bile yoktur:

Ehl-i tecrīdim bugün yār-ı vefādār istemem

Kūy-ı yāre dil daḡi getdi oda ḡā’ib baña (G.5.4)

Dünya ile bağıını koparıp her türlü dünya zevkine karşı koyan zūhd, Divānçe’de farklı yerlerde kullanılır. Eğer süvari aşk için yola çıkmazsa o bineği de varamaz. Zūhd ile kesin bir yere varmak güçtür:

Zühd ile kaç'-ı menâzil eylemek düşvâr olur

Vâşıl olmaz olmayınca rahş-i 'aşk üzere süvar (G.27.5)

Hal gibi zahit de bilmek için çabalamaz, ona engel olur, önüne içki konsa hemen bir anlam çıkarmaya çalışır:

Mâni'-i 'irfân olur zühdver yâ mânend-i hal

Çonsa şahbâye eder tağbîr-i ma'nâ-yı kemâl (G.48.6)

2.1.2.7. Arif, İrfân, Ehl-i Dil:

Dünyayı ve ukbayı bilen ve ona göre yaşayan arif, Divânçe'de değişik isimlerle anılır. Dünyaya ilgi göstermeyen arif, ahiret adına yaptıklarıyla örnektir. Sürekli sarhoş olan ancak gönlü yaralı olmayan kimseye, amaç denizinin âlemi hep aynı sevgili gibi görünür:

Dem-be-dem dem-keş olur hûn-ı dilinden yoğsa kim

'Âlem-i âb-ı emel ehl-i dile 'ayn-ı hubâb (G.7.4)

Aşk denizinde boğulan yalnızlığın kıyısına çıktı, irfan gemisi kaynamaz, insanoğluna zarar vermez:

Çarğ-ı baħr-ı 'aşk olan çıkdı kenâr-ı vahdete

Çaynamaz keşti-i 'irfân âdemi etmez telef (G.40.6)

Gönül ehline kıymeti olmayan eziyetler bile sevilen gül bahçesi gibi olur, gam bile bana o kadar çok zevk verir ki sayamam:

Gülşen-i şâdî olur ehl-i dile miħn ü meşâkk

Zevk olur ğam baña kim şenliğin ihşâ idemem (G.49.2)

2.1.2.8. Kanaat, İstiğna:

Kimseye muhtaç olmamak olarak tanımlanan istiğna kelimesi, az olanla iktifa etmek anlamındaki kanaat kelimesiyle kullanılır. Kitap sırtında olan bölümler

kimseye muhtaç olmayan zincir gibidir, senin yanında naz ve sitem hapsine eklenmiştir:

Nuşa-i şirāze bend-i ‘ilm-i istiğnāya bak
Mebhāş-ı nāz u sitem zeyl-i kenarındır seniñ (G.46.3)

Nefāṭ-ı haṭṭ-ı ḥesāb-ı ḥüsnün cem‘ā-i yekündür
‘Aceb tenzīlimi oldu cevri-i sâbık nāz-ı istiğnā (T.1.19)

Şefik, eziyetler ve eyvallāhı olmayan nazlar durmadan artıyor, böyle giderse sinedeki aşk yarasının kapanması çok zor:

Cefā vü nāz-ı istiğnā sitemler gün be gün artar
Şefik’ā zaḥm-ı ‘aşkı sinede böyle kapanmak güç (G.14.5)

2.1.2.9. Tecellî:

Tecellî sözlük anlamı itibariyle zuhur etme, açığa çıkmak anlamlarına gelir. Tasavvuf terimi olarak da “İlahî feyzin inananların kalbinde zuhur etmesi” başkaca “*gaybden gelen ve kalpte zahir olan nurlar, görünmeyen kalplerde görünür olması*”⁵⁴ şeklinde söylenebilir.

Şefik, sinesine ayna gibi görüldüğünden dolayı feyze ve Allāh’ın bildirdiklerini görenler, nurların varlığına erer:

Nā’il-i feyz ü tecellî maẓhar-ı envar olur
Sīnesine ‘aks iden mir’āt-ı ḥālinden fūrūğ (G.38.4)

Beyitte Şefik, içinde yaşadığı ızdırap ve sıkıntıdan bahseder:

Nūr-ı ‘aşkı eyledim müşbāḥ-ı müşkāt-ı derün
Bu tecellide Şefik etmez mi ‘aşık pīç ü tāb (G.6.7)

⁵⁴ ALPER, a.g.e. s. 54

2.1.2.10. Monlā, Şeyh:

Tasavvuf ehli bir mürşide bağlı yaşayan insanlardır. Mutasavvıflar mürşidinin yardımıyla en son nokta olan terk etmeyi de unutmak anlamında terk ettiklerini de unuturlar, yani dünya namına hiçbir şey akıllarında kalmaz.

Şefik, terk etmeyi de terk etti sadece bir mevlevî külahı kaldı, gizli olan her şeyi süsledi ve mürşidine teslim oldu:

Terk etdi terki Şefik-i sade sikkesin

Zīb-i ser etdi eyledi Monlā'ya intimā (G.4.7)

Şefik kendine seslenir: Ben “*Monlā-yı Rūm*”⁵⁵un aşk müridiyim O'nun yüce feyzi ortada iken yüzümdeki mana nedir ki?

Ben mürîd-i ‘aşkıyım Monlā-yı Rūmun ey Şefik

Feyz-i ‘ālisi beyān etdi nedir ma‘nā-yı ruḥ (G.16.5)

Bereket güneşinin doğuşudur Hazret-i Mevlāna, O'nun aşkının nuru daima gönülde parlar:

Maṭla-ı şems-i füyūzdur Ḥazret-i Monlā-yı Rūm

Nūr u ‘aşkı dilde eyler dā‘imā envār var (G.26.6)

2.1.2.11. Pîr, Pîrān, Pîr-i Mugān:

İlmi terim olarak mürşid anlamında, tasavvufî terim olarak meyhaneci anlamında kullanılan bu sıfatlar, Divānçe’de fazlaca bulunur. Meyhaneci şarabı bedava dağıtırken rind bu fırsatı kaçırmı?

Bint-i ‘inebi pîr-i mugān eyledi namzet

Hiç boş mı ḳor āḫir onu rindān-ı ḫarābāt (G.10.3)

Meyhaneci, meclisinde insanları yeniden canlandırır, bunun için meyhaneye gelecekler hemen varmak için can atarlar:

⁵⁵ “*Monlā-yı Rūm*” Mevlānā Celāleddini Rūm

Bezmiyle eder pîr-i muğân âdemi ihyā

Mey-ḥāneye bundandır atar cān-ı ḥarābāt (G.10.2)

Şefik meyhanede meyhaneci için aşk şarabımın neşesi der, onun için şarab kadehi rehber, meyhaneci de şarab testisidir:

Neş-edār-ı bāde-i ‘aşkıım der meyḥānede

Rehberim oldu ḳadeḥ pîr-i muğānımdır sebū (G.52.2)

Başka bir yerde, rind meyhaneciyle içki arkadaşlığı yapar ama o güzel eserlerin zevkini yalnızlık meclisinde bulur:

Rind mey-i hemdem eder pîr-i muğānı yalnız

Bezm-i vaḥdetde bulur zevḳle āşār-ı neşāt (G.34.3)

2.1.2.12. Rāh-ı Sülūk:

Tasavvufî olarak bir yola girme, yolda devam etme anlamında kullanılan Rāh-ı Sülūk, Divānçe’de fazla kullanılmaz. Şefik ariflere seslenir, Allāh’ın yeryüzünde yarattıklarını fark eden ve bunlardan her zaman lezzet alan ve asıl yolu bulanı hak eden, aşktır:

Mebde-i me‘ādın fark eden ‘aşkıyla her dem zevk eden

Rah-ı sülūkı ḥaḳ eden ‘aşḳ olsun ey ‘irfānımız (G.28.3)

2.1.2.13. Lā-Mekān, Terk-i Terk:

Tasavvuf terimi olarak Allāh’ın hiçbir mekāna sığmayacağı, O’nun mekānsız olduğu anlamında kullanılan bir terimdir. Kāinatın gösterişi benim gönlümü karatmaz çünkü benim saf gönlüm feyz suyuyla mekānsız olanda yıkandı:

Tîre-dil etmez beni alāyış-ı kevn ü mekān

Sine-şāfım şüste etdi lā-mekāndan āb-ı feyz (G.33.2)

Dünyaya meyl etmeyi bırakıp ahiret kazancı için mürşid yoluna giren tasavvuf ehli, bu yolda bir şey istemez. Neyi varsa ondan vazgeçer. Vazgeçerken de nelerden vazgeçtiğini dahi unutup yoluna devam etmelidir. Tasavvuf ehlinin mürşid-i kâmil olması buna yani terk-i terk etmesine bağlıdır. Bu beyitte Şah-ı Nakşibendî Hazretleri'nin bir beyitine telmih vardır.

Şefik, terk etmeyi de terk etti, sadece bir mevlevî külahı kaldı, gizli olan her şeyi süsledi ve mürşidine teslim oldu:

Terk etdi terki Şefik-i sade sikkesin
Zîb-i ser etdi eyledi Monlâ'ya intimâ (G.4.7)

2.1.2.14. Āb-ı Hayat:

Ebedî hayata sebep olan hayat suyu, can suyu diye tâbir edilen bu kelime, edebiyatta : “çok güzel ifâde, lâtif söz, parlaklık, letâfet” mânalarında da geçer. Aşk - ı hakiki, aşk-ı ilâhi, ilm-i ledün gibi tamlamalarla da kinayedir. Āb-ı Hızır, Āb-ı hayvân, Āb-ı beka gibi isimlerle de söylenir.

Meyhanecinin bir yudum şarabı, ölümsüzlük suyuna değişilmez, sen anla ki meyhane pirlерinin şarabları neymiş:

Bir cür'a meyi āb-ı hayata bedel etmez
Añla ne imiş bāde-i pīrān-ı ħarābāt (G.10.4)

2.1.2.15. Māsiva, Tūl-ı Arz:

Allāh'tan başkası veya dünyalık her şey anlamında kullanılan masiva kelimesi, divançede fazla kullanılmaz. Māsiva daha çok rind kavramını izah için kullanılır. Rind için dünya ve içki olmazsa olmazlardandır. Allāh'tan başka her şeyde yok olur, yalnızca görünen, Mevlānā'nın şimşeginin güneşi olacaktır:

Fenā-yı āfil olur necm-i māsivā-yı vücūd

Tecellî-baḥş olacaḡ mihr-i berḡ-i Mevlânâ (G.1.3)

Masiva dünyaya baḡlılık, ondan vazgeçememe anlamında da kullanılır. Bu durum tasavvuf ehlinin yaşam şekline ters düşmektedir. Onun amacı dünyadan uzaklaşıp Allāh'a yakınlaşmaktır. O usta at binici aşkın yularından tuttu, bırakmadı, o hep daha fazla istemek, yolun hükmüdür:

Şehsūvār-ı ‘aşḡ-ı zimām ihtiyārım etdi ḡabz

Raḡşerân-ı ḡükmüdür mişvaretin heb tūl u ‘arz (G.33.1)

2.1.2.16. Ālem-i Gayb, Ālem-i Ervāh, Ālem-i Lāhut:

İnsanın kendi akıl ve duygularıyla, zāhir duygularımızla bilemediğimiz ervah, meleklerle, cinlere mahsus olan ālem anlamındadır. Başḡa bir ifadeyle māzi ve müstakbeldeki mahlūkatın mānevi hayatlarının ālemidir. Nūn, Kāf, Ḥā, Mīm Allāh'ın sırlarının bilinmesidir, bilinmeyen ālemden gelen bu sırları Yaratıcı emir buyurdu:

Nūn u kāf u ḡā u mīm esrār-ı ḡaḡḡın mazḡarı

‘Ālem-i ḡaybden gelip ḡaḡ eyledi fermā-yı ḡaḡ (N.14)

Ālem-i ervah ruhların, ruhaniyetlerin bulunduğu ālemdir. Divānçe’de bir yerde geçmektedir. O gizli hazine gibi bilinmeyen yerden ruhlar ālemine göründün, o yüceliḡin ve kudretin yaratılmışları ortaya çıkardı:

*Kenz-i mahfi*⁵⁶ den nümā-yı ‘ālem-i ervāḡ edip

ḡudret-i vaz’ u celālin eyledi ifşā-yı ḡaḡ (N.3)

Divānçe’de Tanrı’nın ālemi, İlahi ālem olarak geçer. Allāh kendi āleminden nurları örnek vermiştir, bundan dolayı o olgun güneş parlaklığında marifeti ve ilmi buldu:

‘Ālem-i lāhūteden verdin mişālinden fūrūḡ

Buldu ‘ilm u ma‘rifet tāb-ı kemālinden fūrūḡ (G.38.1)

⁵⁶ Pala a.g.e. s.266

2.1.2.17. Sıdk, Vefā, Sır, Esrār:

Sadakat, bağılılık anlamına gelen sıdk kelimesi divançede, tasavvuf ehli için sevgiliye verilen sözde durmak anlamında kullanılır. Efendim ayağını sürdüğün topraklara sadakat ve vefadan dolayı canımdan vazgeçtiğimi sanma:

Hāk-ı pāyına olan şıdk u vefādan nāşī

Bez̄l-i cān etdigimi şanma efendim ta‘rīz (G.32.4)

Dün gece dolunayın parlaklığı vefasızlık etti, onun yaptığı bu olayı padişaha anlatmak artık farz oldu:

Bī-vefālık eyledi dün şeb o māh-ı bedr-i fer

‘Arz-ı hāl etmek o şāha mā-cerāyı oldu farz (G.33.5)

Sır, gizli tutulan ve kimseye söylenilmemesi gereken durumlar için kullanılan kelimedir. Mevlānā yolunda ilerleyen Şefik, O’nun aşkına mest olur, o zaman Şefik sevincin sırlarının neşesini bulur:

Mest-i ‘aşkı olıcağ Hazret-i Mevlānā’nın

Buldu ol demde Şefik neş’e-i esrār-ı neşāt (G.34.6)

2.1.2.18. İlm-i Ledün:

İlāhī bir ilim ismidir. Ona vakıf olanın, gizlilikleri göreceği gibi, esrar-ı İlāhiyyeye de vakıf olacağı bildirilir. Bu ilm-i şerifin asıl sahibi ise başta Hz. Muhammed ve Ricalü’l-Gayb dediğimiz erenlerdir. Senin noktaya benzer o halinden Allāh’ın o gizli ilmi göründü, Hz. Ādem’in aşkı asıl anlamı ele geçirdi:

Noğta-ı hālından ‘aks etdi dile ‘ilm-i ledün

‘Aşq-ı ādemdir iden tashīr-i ma‘nā-yı kemāl (G.48.2)

2.1.2.19. Ene'l Hak:

“*Ene-l Hakk*” “*Ben Hakkım*” manasında kullandığı bir sözdür. Hallâc-ı Mansûr tarafında söylenmiş fakat asıl manası tam olarak anlaşılmadığı için Mansûr önce elleri, sonra dili ve daha sonra da başı kesilerek öldürülmüştür. Beyitte bu olaya telmih yapılmıştır. O damlacık coşar düşer ve denizle bir olur, o vakit o işiten Hak’la bir olmaz mı?

Cüş eyler o kaçtane düşer vahdet-i bahre

Olmaz mı *Ene'l-Hak* o vakit zîb-i mesâmi‘ (G.36.4)

2.1.2.20. Künt-i Kenz, Kenz-i Mahfi:

Divânçe’de birçok yerde geçmektedir. “*Ben gizli bir hazine idim*” anlamında “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim. Bunun için mahlukâtı yarattım... anlamında kesin olmayan bir kudsi hadisten iktibastır.⁵⁷

Şefik, Allâh’ın gizli bir hazine olması senin aşkının anahtarıdır. Bundan dolayı tertemiz olan Hz. Âdem’in aşkını kemale erdirdi:

*Künt-i kenz*⁵⁸â sırrının miftâh-ı ‘aşkıdır Şefik

Ol vechden eyledi âdem-i şafî ikmâl-i ‘aşk (G.42.7)

Beyitte Allâh’ın ruhlar âlemine görüldüğü ve kudretinin ve yüceliğinin o yaratılmışları ortaya çıkardığından bahsedilir:

*Kenz-i mahfi*⁵⁹den nümâ-yı ‘âlem-i ervâh edip

Çudret-i vaz‘ u celâlin eyledi ifşâ-yı halk (N.3)

⁵⁷ Muhammed el-Aclûni, Keşfu’l Hafâ, Kahire, 1322

⁵⁸ Pala a.g.e s.282

⁵⁹ Pala a.g.e s.266

2.2. TABİAT VE EŞYA

2.2.1.Dört Unsur (Anasır-ı Erba‘a)

Şefik Divānçe’sinde tabiat unsurlarına da değinir. Tabiata hükmeden bu unsurlar hakkında Şefik, bir beyitte müstakil olarak bahseder. Feleğin unsurları olan suya, havaya, toprağa, ateşe bak, dünyayı yaratanın tecellisinin feyzlerine mazhar oldu:

Āb u bād u hāk u nār-ı ‘unsūr-ı eflāke bağ
Mazhar-ı feyz-i tecellī oldu hep dünyā-yı halk (N.4)

2.2.1.1. Su

2.2.1.1.1. Su (āb, mā):

Canlılar için en hayati kaynak olan su, dört unsurun en önemlisidir. Yaşamın devamı için su vazgeçilmez bir hayat kaynağıdır. Gözümün pınarının her tarafından kanlı gözyaşı akdı, bu su, aşk ehline gönül kaynağından gelir:

Çeşme-i çeşmimden akdı eşk-i hūnum sū-be-sū
Ehl-i ‘aşka menba‘-ı dilden gelir āb u zū (G.52.1)

Susuz kalan gönül kuşu, sevgilinin çenesinde su arar, yüzünün gül bahçesinin bağında sulu meyva arar:

Teşne kaldı murg-ı dil-i çāh-ı zekāndan āb arar
Bağ-ı gülzār-ı ruğundan meyve-i şādāb arar (G.24.1)

Āşığa sevgilinin o yakut dudakları ölümsüzlük suyu gibi lezzetli gelir, susuzluktan baygın gibi duran rind için şarab lezzetli gelmez mi?

‘Āşığa la‘l-ı lebi āb-ı hayāt-āsā lezīz
Rind-i maḥmūr teşneye gelmez mi yā şahbā lezīz (G.20.1)

2.2.1.1.2. Bulut, Sehab, Ebr:

Bulut su için asıl kaynakların başında gelir. Göklerin yere rahmet etmesinde büyük paya sahiptir. Emir gelir ve içindeki rahmeti susamışlara serper. O vakit bunca rütbelere aşağı iner:

Pest iner bunca merâtib menzil-i mehden seḫāb
Olamaz nezāreye ḫā'il olunca tâbdār (G.27.4)

Burada suyun buluta, oradan da tekrar doğaya dönmesi söz konusudur. Aşk suyunu gönül bulutu, hakikat denizinden alır, çünkü ırmak suyu yeniden dönüş yeridir:

Āb-1 'aşkı ebr-i dil baḫr-1 ḫaḫīkatden alır
Mebde'in eyler maād her macera çün āb-1 cū (G.52.7)

2.2.1.1.3. Deniz, Derya, Bahr, Muhit:

Divānçe'de en çok geçen kelimelerdendir. Bazen benzetme bazen de gerçek manada kullanılan deniz, bereketin sembolüdür. Şefik, şaşkınlık denizinde boğulsa da bundan umutsuz olmaz, Allah aşkı onu yolda bırakmaz onu güvenilir bir kıyıya çıkarır:

Baḫr-1 ḫayretde Şefiḫ-i ğarḫ öyle me'yūs olmaz
Nā-Ḥudā itmez eder 'aşḫ-1 Ḥudā sāḫil-res (G.29.5)

Şefik, kendini değersiz bir kul olarak görür ve çok derin olan aşk denizinde boğulduğunu söyler:

Ġarḫ-1 ḫa'ir baḫr-1 'aşḫ etdi bu 'abd-1 kemterin (Muk. IV.2)

O damlacık coşar düşer ve sonunda denizle bir olur, o vakit o işiten Hak'la bir olmaz mı?

Cūş eyler o ḫatrene düşer vaḫdet-i baḫre
Olmaz mı *Ene'l-Haḫ* o vaḫit zîb-i mesāmi' (G.36.4)

Aşk denizinde boğulan yalnızlığın kıyısına çıktı, irfan gemisi kaynamaz insanoğluna zarar vermez:

Ġarķ-ı baķr-ı ‘aşķ olan ıķdı kenar-ı vaķdete
Ķaynamaz keŗti-i ‘irfān ādemi etmez telef (G.40.6)

2.2.1.1.4. Akarsu, Cūy, Cū:

Irmaklar da bereket kaynağıdır. Servilerin yanından kıvrılarak geçmesiyle bilinir. Senin o servi gibi olan boyunu çok zamandır gōzyaşımın ırmaklarıyla büyüttüm, gönül henüz kavuşma bahçesinde lezzet vermiyor:

Cūy-ı eŗkimle büyüttüm niedem serv-i ķadin
Bağ-ı vaŗlına henüz olmadı dil zevķ-āver (G.25.12)

Akarsu çoğu zaman hakikat denizinden beslenir ve gönül bulutunun aşķ suyudur. Sonunda gene akarsuya doğru dönüş yapar:

Āb-ı ‘aşķı ebr-i dil baķr-i ħaķīķatden alır
Mebde’in eyler ma‘ād her mā-cerā çün āb-ı cū (G.52.7)

2.2.1.1.5. Dalga, Mevc, Emvāc:

Divānçe’de pek fazla geçmeyen dalga daha çok denizle birlikte mecāzi anlam olarak kullanılır. Senin denizinin hayalinde kavuşmak için boğulanların o küçük sandallarına haddi hesabı olmayan dalgalar vurur.

Ĥāhiŗ-i vaŗlınla ġarķāb-ı ħayāl-ı baķr olan
Mevc urur zevrāķe-i āmāle bī-ķadd u ħesāb (G.7.6)

Vahdet denizinin dalgalarını tek tek saymaya gerek yok o zaten çok fazladır:

Emvāc-ı baķr-ı vaķdeti Őaymaķla yek-be-yek
Eyler miyim ta‘addüdi yā keŗret iķtizā (G.4.3)

2.2.1.1.6. Şebnem, Jale:

Divānçe'de mecāzi anlam olarak kullanılan şebnem, genellikle inciye, sabah ortaya çıktığından da neme benzetilir. Seher vakti esen o sabah rüzgārı Şefik'in ruhuna esmez, dua edemez, o şebnem kültürün üzerine ışığını verir, dua eder:

Eşer etmez seher vaḫti rūḫ-ı āla şabādan vird
Küllāb-āsā o kültür üzre şebnem şu'le-ver çün vird (G.19.1)

2.2.1.2. Toprak

2.2.1.2.1. Toprak, Hāk:

Bolluk, bereket anlamında kullanılan toprak, dört unsurun ikincisidir. Tasavvuf olarak asıl yeri temsil eden ve yine oraya dönüş olacağı bildirilen toprak, divançede değişik isimlerle de kullanılır. Şefik'in ümidi o temiz topraklarda geçtiğini bilse o vakit hemen aşkın eteğinden tutar ve kavuşma isteğini anlatırdı:

Recāsı ḫāk-ı pāyında Şefik'in geçtiğin bilse
Tutardı dāmen-i 'aşkın vişālin 'arz-ı ḫāl eyler (G.22.5)

Efendim, ayağını sürdüğün topraklara sadakat ve vefadan dolayı sıkıldığımı, öldüğümü sanma:

Ḫāk-ı pāyına olan şıdḫ u vefādan nāşī
Bez-i cān etdigimi şanma efendim ta'rīz (G.32.4)

Ben o sevgilinin ayağını bastığı toprağa hiç sıkıntı çıkarır mıyım, onun istemediğini zorla yapmam mümkün değil:

Ben ḫak-ı pāyı yāre mu'ārız olur mıyam
Mümkün mü emr-i nehyini cebre başarmasun (G.50.3)

Sevgilinin ayağını bastığı topraklara yüz sürdüm, yüz kızarttım, yüz suyu döktüm fakat nafile bana yüz vermiyor, ilgi göstermiyor:

Ḫāk-ı pāy-ı yāre yüz şürdüm velī yüz vermiyor

Yüz kızardım nāfile rāhında döküdüm āb-ı rü (G.52.6)

2.2.1.2.2. Dağ, Taş, Seng:

Divānçe’de fazla yer verilmeyen bu unsur daha çok sertliği ile bilinir. Küçük bir elmas parçası dahi olsa onda da aşk bulunur, o aşk için taşı bile deler ve vazgeçmez:

Onda da ‘aşk bulunur rīze-i elmas ise de
Cevf-i sengī ider ikmāl için aḫsā-yı ferāğ (G.39.6)

2.2.1.2.3. Kān:

Maden ocağı, yurt, ocak anlamında kullanılan kān kelimesi, divançede daha çok manevi değerlerin kaynağı olarak geçer. Senden eman dileniyorum ey rahmet kaynağı, ey günahların şefaathanesi, ey padişah, çilelerimi, çektiklerimi senin aşkıyla yok et ey Allāh’ın Resulü:

Emān ey kān-ı rahmet ey Şefi’-ül müznibīn ey şāh
Seniñ ‘aşkıyla maḫv et ıztırabım yā Resūlallāh (G.53.4)

Şefik burada Hz. Muhammed’e yalvarır, kendini Hz. Muhammed’in ümmetinden olan bir köle olarak görür, Şefik için yaratılmışların asıl gayesi, amacı şefaathanesi olan Hz. Muhammed’dir:

Ümmetindedir şefā‘at kıl Şefik-i beñdene
Sensin ey Kān-ı şefā‘at maḫşad-ı ma‘nā-yı ḫalk (N.19)

2.2.1.3. Ateş

2.2.1.3.1. Ateş, Nār:

Dört unsurun üçüncüsü olan ateş divançede fazlaca yer alır. Bazen gerçek bazen de mecāzi anlamda kullanılır. Ateş hem yakar hem aydınlatır. Güzelliğinin

güneşi ateş mi yoksa yuvarlak bir güneş midir, bundan dolayı yüzüne bakmak cesaret ister:

Ateş mi tâb-ı hüsnü ya kurs-ı güneş midir
İtmek nigâh-ı rüyine etmez göz ictirâ (G.4.5)

Ateş kelimesi benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Ayrılık gecesi, ahımın ateşiyle cihan yandı ama sabah sevgiliye sordum haberi dahi olmamış:

Şeb-i hicrinde yanıp ateş-i ahımla cihân
Haberini olmadı şordum diye dildâre şabâh (G.15.3)

Kumandan kirpiği, albayın gamzesini görürse tabur ateşi, âşıkların kalbi gibi alt üst olur:

Mirâlây gamzesi görürse kûmanda müjeye
Kâlb-i ‘uşşâkı eder tâbur ateş zir ü zeber (G.25.3)

Ateş kelimesi benzetme amacıyla kullanılır. Aşka benzetilen ateş ah ve vahlarla gönülde yanar, bu görünen sevgiliden dolayı ortaya çıkan nurdur sen onu cehennem ateşi zannetme:

Âh-ı ‘aşk u vâh-ı ‘aşk dilde bir ateşdir yanar
Bu tecellî nûr-ı vech-i yâr olup zan itme nâr (G.27.1)

Eğer aşk, cehennem ahı gibi tesir etse o zaman âşık, ben hakkım der ve asıl olana ulaşır:

‘Aşk te’sîr etse nârın âhına te’sîr-veş
Der “*Ene’l-Hak*” kim olur ‘âşık o dem Hâk’yla Hâk (G.44.2)

2.2.1.3.2. Duman, Dūd-ı âh:

Divânçe’de tabiatın bu unsuru “*dūd-ı âh*” olarak geçer ve terkip oluşturur. Gerçek anlamda ateşin etkisiyle ortaya çıkan duman divançede mecâzi olarak kullanılmıştır. O gökyüzünün parlaklığı mavi rengi buluttan alır, dert ateşi gibi sinenin ocağı da alevlendi.

Ālur reng-i kebūdı dūd-ı āhdan aṭlās-ı mīnā

Alevlendi ocāğ-ı sīneden manend ateş-i derd (G.19.4)

Aşk ateşi, gönül ocağında büyük alev olduğundan beri feryadımın ateşi ile feleğe öncülük edip onu saklayamam:

Dil ocāğından ‘alev-gir olalı ateş-i ‘aşk

Dūd-ı āhım felege ser çekib ihfā edemem (G.49.3)

2.2.1.4. Hava

Dört unsurun sonuncusu havadır. Rüzgār, bād, sabā diye geçmektedir. Divançede hava unsuru değişik isimlerle karşımıza çıkar. Seher vakti esen o sabah rüzgārı Şefik’in ruhuna esmez, dua edemez, gül gibi o şebnem kültürün üzerine ışığını verir, dua eder:

Eşer etmez seher vaḫti rūḫ-ı āla şabādan vird

Küllāb-āsā o kültür üzre şebnem şu‘le-ver çün vird (G.19.1)

Dünyanın alçaklığı bir zaman insanları gamlarla baş başa bırakır hatta daha açmamış taze gonca dahi olsa ecel rüzgārı onu bile soldurur:

Dehr-i dūn ḫālimiz ḫor ādemi ḡamdan bir dem

Şoldurur ḡonce-i ter olsa velev bād-ı ecel (T.5.1)

2.2.2. Kozmoğrafya

2.2.2.1. Felek (Sema, Devrān, Sipih, Kadeh, Devr):

2.2.2.1.1. Felek:

Divānçe’de sık sık kullanılan felek kelimesi, değişik isim ve terkiplerle de kullanılır. Astronomi bilimi içinde yer alan felek, Divānçe’de genellikle benzetme amacıyla kullanılır. Feleğin hilesinden habersiz olan o gösteriş ehli, onun yuvasında dünyanın lezzetine bulaşır:

Bî haber mekr-i felekden ba'zı ehl-i ihtîşâm

Olur 'indinde onun âlâyiş-i dünyâ lezîz (G.20.4)

Birilerinin emriyle bana karşı hepsi birleşmiş, var olan halleriyle benim emirlerime ters işler yapıyorlar:

Felek de bilmem ammâ tâli'imle ittifâk etmiş

Bütün hâlât-ı imkânın baña emr-i muhâl eyler (G.22.2)

Beyitte telmih vardır. Ney derken Hz. Mevlânâ hatırlatılır. Âşık ney vasıtasıyla döner durur, hâl ehli de onlara uyar ve dönerler. Canımız feyzin nurlarını (Onun) hakikat güneşinin ışıklarından alır:

Neyle eder 'âşık semâ' hâl ehli eyler ittibâ'

Şemsi hakîkatden şuâ' feyz alır ondan cânımız (G.28.4)

Güneşin, mutluluğun zirvesi olan gökyüzünde doğması (zaten dönek olan) feleğin işi değildir. Bu iş kesinlikle Allah'ın emridir:

Ṭulû'ı mihr-i tâli' asumân-ı evc-i iqbâlden

Felekçe iş degildir muṭlaqâ taḫdîr-i ḫudrettür (G.23.2)

Bu her şeyi başa kalkan feleğe şikâyet etmeye gerek yoktur, bu aşağılık gökyüzünün bize verdiği erikler vardır:

Bu taḫâzâ-yı felekden iştikâ lâzım degil

Bu fezâ-yı zilletin vardır 'ulüvv-i himmeti (G.55.6)

2.2.2.1.2. Atlâs:

Tabaka-i asumanda dokuzuncu sırada bulunan atlas, üzerinde herhangi bir şey bulunmayan bir tabakadır. Şekli düzdür. Bu haliyle kumaşa benzetilmiştir. O gökyüzünün parlaklığı mavi rengi buluttan alır, dert ateşi gibi sinenin ocağı da alevlendi:

Alır reng-i kebûdı dūd-ı âhden aṭlâs-ı minâ

Alevlendi ocāğ-ı sineden manend ateş-i derd (G.19.4)

2.2.2.1.3. Peymāne(Kadeh):

Kadeh şekil itibariyle felekle benzerlik göstermektedir. “ *Feleğin ters dönmüş boş kadehe benzetilmesi, dönekliği ve fuzuli, boş olduğu görüşüne dayanır.*”⁶⁰ Aşık daha meyhaneye girmeden meyhanenin ümidi bile aşığın gönlünü sersemleştirdi, sonra da ümit ettiği o kadehine içki sunmadı:

Mest etdi girmeden dili meyhāne-yi ümid
Boş şundu sonra destime peymāne-yi ümid (G.17.1)

2.2.2.2. Yıldız/Bazı Yıldızlar

2.2.2.2.1. Yıldız, Necm:

Ahter, kevkeb diye de bilinen yıldız Divānçe’de başka isimlerle kullanılır. Uzak olması, küçük olması ve parlaklığı ile esas alınır. Allāh’tan başka her şeyde yok olur, yalnızca görünen Mevlānā’nın şimşeğinin güneşi olacaktır.

Fenā-yı āfil olur necm-i māsivā-yı vücūd
Tecellī-baḥş olıcaḳ mihr-i berḳ-i Mevlānā (G.1.3)

Beyitte benzetme unsuru olarak necm kullanılmıştır. Aşığın mutluluk yıldızı her zaman aşağıda olsun, eğer gönül ehli şikayet ederse dün dünden daha uygundur:

Ne ḥikmet düşkün olsun ‘aşığın heb necm-i iḳbāli
Becādır ger dūn u dūnden ederse ehl-i dil şekvā (T.1.21)

⁶⁰ ÇEÇEN, a.g.e. s.164

2.2.2.2.2. Süreyyâ:

Ülker (Pervin) yıldızı olarak da bilinen süreyya, yedi veya altı yıldızlardır ki; ikişer ikişer karşılıklı dururlar ve Ayın geçtiği yerlere yakın görünürler. Gerdanlığa benzemesinden İkd-ı Süreyya diye de tabir edilir.

Divançede yalnız bir yerde geçen Süreyya, irfanının güzelliği gökyüzündeki güneş misali indirilmiş, senin aklından önce yüzünün nurunun ışığı var:

Süreyyâ münzelat-ı mihr sipihr-i tal'at-ı 'irfân
Şuâ'-ı 'aql-ı evvel nūr-ı vechinle ziyâ bahşâ (T.1.12)

2.2.2.3. Burçlar

Sekizinci feleğin adı olarak bilinir. İnsanın yaşam şekline ayna tuttuğuna inanılır. Divançede burçların isimleri zikredilmez, fakat bir beyitte genel manada ismi geçer. Aşk burcundan, perişan halde olan aşığın güzel gönlü bereketlenir ve güzelliğin güneşi gibi olan burçtan, ay da nurlanır:

Feyz alır 'âşık-ı zârın dilî hüsn ü ândan
Burc-ı 'aşk mihr-i rûyın nûru alır meh andan (G.51.3)

2.2.2.4. Seyyareler

2.2.2.4.1. Güneş (Mihir, Şems, Afitab):

Divân Edebiyatı'nda benzetme unsurlarının başında güneş gelmektedir. Şekli ve parlaklığıyla daha çok sevgilinin yüzüne ve yanağına benzetilir ve sıklıkla kullanılır. Değişik isim ve sıfatlarla kullanılan güneş, divançede de benzetme unsurunun başında gelir.

Şefik'in gönlünü, gönül alan sevgilinin güzelliğinin aşk nuru cezbeder. Şefik bu şekilde her gece o sevgilinin nurunun güneşinden ayın ışığını borç alır:

Hüsn-i dilberden Şefik dil nūr-ı 'aşkı cezbeder

Mihr-i envārdan ziyā-yı māh alır her gece qarz (G.33.6)

Beyitte her türlü insanın, Hakk'ın nurlarının ortaya çıktığı güneşin bereketinden faydalandığı anlatılır:

Olur tāb-ı füyūz-ı şems-i haqdan mazhār-ı envār

Kimi şūrī kimisi ma'nevī hāline her bir ferd (G.19.5)

Yüce yaratıcının güneşinin feyzleri, gönlün doğusundan doğunca o parlaklıkla âlemin vücudunu nura çevirdi.

Ṭoğunca maşrıq-ı dilden füyūz-ı şems-i Hudā

Vücūd-ı 'âlemin etdi o nūr ile tenvîr (G.21.4)

2.2.2.4.2. Ay (Mah, Mah-nev, Kamer, Bedr):

Divānce'de bolca kullanılır. Değişik isimlerle karşımıza çıkar. Işığı ve parlaklığıyla bilinen ay kelimesi, genel olarak benzetme unsuru olarak kullanılır. Senin güzelliğinden o dolunay, tam ayın on dördünde iken korkar, bu korku senin sahip olduğun nuraniyetin güzelliğinin güneşindedir:

Da'imā on dört iken qorqar hüsünden bedr-i tām

Mihr-i hüsünden olur çün zū-i nūrāniyeti (G.55.5)

O yaya benzeyen kaşlar sevgilinin kirpiklerini yaktı kavurdu, ok gibi yaptı, o zaman gördün mü, dedi ben de sineye attım:

Qavurdu ebrū-yi kemānın müjesin tîr etdi

Dedi gördün mü o meh bende dedim sineye āt (G.9.3)

Sen övünç kaynağı olan madalyanı göğsündeki en derin yere as, o vakit gezegenlerle dolu yere bir bakış at ve onu bedre as:

Sen nişān-ı iftiḥārı en derūn-ı şadre āş

Keşret-i seyyāreden döndür nigāhı bedre āş (G.31.1)

2.2.2.5. Nur,Işık (Ziya, Pertev):

Geçtiği beyitlerde aydınlık, ışık gibi anlamlarda kullanılır. Benzetme unsuru olarak kullanılan nur, ışık kelimesi çoğu zaman sevgiliyi övmek için karşımıza çıkar. Aşığın gönlü aşkın ışıklarına karşı duramaz, durmadan aşk ateşiyle yanan sineden bu aşk ateşi hiç söner mi?

Şū'le-i 'aşkına karşı dil-i 'āşık tıramaz

Nevbet ateş diyecek sineden ateş mi şöner (G.25.9)

Divānce'de yalnız bir yerde geçen Süreyya için, irfanının güzelliği gökyüzündeki güneş misali indirilmiş, senin aklından önce yüzünün nurunun ışığı var:

Süreyyā münzelat-ı mihr sipihr-i tal'at-ı 'irfān

Şu'ā-ı 'aql-ı evvel nūr u vechinle ziyā baḥşā (T.1.12)

Şefik, sevgilinin güzelliğini güneşin ışıklarına benzetir. Dünya güneşi, ışığını senin güzelliğinden aldı. Senin o yüzünü süsleyen nur ve parlaklık şüphesiz gerçek olan güneşe can verir:

Pertev-i mihr-i cihān ḥüsnünden etdi iktibās

Fer verir ḥurşīde bī-şek nūr-tāb-ı ārā-yı ruḥ (G.16.2)

2.2.2.6. Karanlık (Tjre):

Karanlık kelimesi pek fazla geçmez yalnız bir beyitte geçen karanlık, mecazi anlamda kullanılır. Kāinatın gösterişi benim gönlümü karatmaz çünkü benim saf gönlüm feyz suyuyla mekānsız olanda yıkandı:

Tjre-dil etmez beni alāyış-ı kevn ü mekān

Sine-şāfım şüste etdi lā-mekāndan āb-ı feyz (G.33.2)

2.2.2.7. Diğer

2.2.2.7.1. Evc, Arş:

Bir şeyin en yüksek derecesi, en yüksek noktası olarak bilinen Evc, ayrıca seyyare mahreklerinin merkezden en uzak noktaları olarak da bilinir. Divānçe’de sıklıkla kullanılan kelimeler arasında yer alır.

Güneşin, mutluluğun zirvesi olan gökyüzünde doğması (zaten dönek olan) feleğin işi değildir. Bu iş kesinlikle Allah’ın emridir:

Ṭulū-ı mihr-i tāli‘ asumān-ı evc-i iḳbālden

Felekçe iş degildir muṭlaḳā taḳdīr-i ḳudretdür (G.23.2)

O güzel arşa söyle öyle kabarıp durmasın, nazı bıraksın bu kadar kavga çıkarmaya gerek yok:

Ol evc-i ḥüsne söyle ki böyle ḳabarmasın

Nāz etmesin bu mertebe ḡavḡā ḳoparmasın (G.50.1)

Şimdi sevgilinin güzelliğinin zirvesinde aya benzer yüzü vardır:

Evc-i ḥüsnün şimdi böyle kamer-i simāası var (T.G.II.5)

2.2.2.7.2. Hāle:

Gerçek anlamda hale; Ay ve Güneş’in etrafında görülen ve onları sarmalayan parlak dairenin adıdır. Beyitte aşık, sevgilinin bakımlı, örgülü siyah saçını gönlüne bağlıyor. Sonra aya benzeyen sevgiliye kavuşma hayali bile gökyüzünü saran hale gibi oluyor:

Leyle-i zincir-i zülfün ḳayd edildin gönlüme

Hāle-veş şardı ḡayāl ey meh-i kenar vuşlatı (G.55.4)

2.2.3. Zamanla İlgili Unsurlar

2.2.3.1. Zaman (Dehr, Devr, Devrān, Dem):

Divānçe’de genel olarak benzetme amacıyla kullanılan zaman kelimesi değişik isim ve terkiplerle de kullanılır. Şefik kendine seslenir ve dünyayı alçak olarak niteler. Gözüm, sakın bu alçak dünyadan vefa beklentin olmasın, bu devrin çocuklarının yaptığı hep fazla fazla hiledir:

Ümīd-i vefā etme gözüm dehr-i denden

Ebnā-yı zamānın işi heb mekr-i müşenna‘ (G.37.6)

Gönül, sevgilinin aşkının hayalini dost edinip onunla dertleşir, onunla kavuşma fikrinin resimleri, nakışları her zaman aşğın gönlüne boyun eğer:

Hayāl-ı ‘aşkını dem-sāz edip dil hasbihāl eyler

Nuķuş-ı fikr-i vaşlın dilde her dem imtişāl eyler (G.22.1)

Şefik, çok olanların içinde tek olanı, sevgiliye kavuşmanın zevkini de ayrılıkta buldu, aşk acısından inleyen gönlümüzü her zaman aşkıyla dost eyler:

Keşretde buldu vahdeti hicretde zevķ-i vuşlatı

‘Aşkıyla her dem ülfeti eyler dil-i nālānımız (G.28.2)

Mevlānā’nın sevgisi ve aşkı bir gönülde bulunduğu zaman aynı anda bütün âlemler de gökyüzüyle dönmeye başlar:

Heme ‘avālimi birden semā‘la devr eyler

O dilde kim bulunur ‘aşķ u şevķ-i Mevlānā (G.1.4)

Ben o kıymetli inci tanesi gibi olan şarabı tattığımdan beri, aklım o eserden her zaman lezzet alır:

Ben raķīķ-i la‘lüne tā ķāndığım günden beri

Cān dimāğım ol eşerden dem bu dem hālā lezīz (G.20.6)

Şefik, yoklukta bitip asıl varlık olan manevi gerçeği buldu, sebeplerini vücut edip birden bu zamandan devr etti:

Fenāda maḥv olub zāfī beḳā-yı ma‘nevī buldu

Vücūd-ı eşbāb edip devr etdi birden işbu devrānı (T.4.6)

2.2.3.2. Yıl (Sāl):

Divānçe’de fazla kullanılmayan sal kelimesi sadece bir beyitte geçer. Yeniden gelen baharın çizgileri, yüzünün gül bahçesi gibi oldu, ey şahım yeni gelen günler bayram oldu gönlümde bu aşk yılında.

Gülşen-i ruḥsārına erdi bahār-ı nev ḥaṭṭın

‘İyd-ı nevrüz oldu şāhım dilde bu nev-sāl-ı ‘aşḳ (G.42.2)

2.2.3.3. Mevsim (Bahār, Nev Bahār):

Mevsim olarak Divānçe’de en fazla bahsi geçen bahardır. Bahar mevsimi, yeniden doğuş anlamlarında tabiatın canlanması şeklinde kullanılır. Kışın sıkıntılı, yorgun günlerinin ardından gelen bahar mevsimi, tabiatla birlikte gül ve çiçeklerin açmasına ve bülbüllerin yeniden şakımasına da vesile olur.

Ḥaṭṭ-ı nev‘-i sebz-i ruḥın ol bahārındır seniñ

Dil hezārın egledin heb gül-‘izārındır seniñ (G.46.1)

Mecaz anlamda kullanılan bahar kelimesi beyitte, senin güzelliğinin yeni baharı, her zaman hayat vericidir, anlamında kullanılmış:

Nev bahār-ı ḥüsnünün her dem ḥayāt efzāsı var (T.G.1.3)

Beyitte, yeni gelen o cömert baharınla dilim yeni açan tomurcuklar gibi oldu, anlamı çıkmaktadır:

Nev bahār-ı keremiñ ḡonce zebānım açdı (Muk.II.3)

2.2.3.4. Aylar

Arap aylarının ilk günü olarak kullanılan girre, terkip olarak kullanıldığında bir günlük hilal anlamlarına gelir. O dolunayı ziyaret etmen gökyüzüne ışık verdi, o yarattığın bir günlük hilal, yeri ve göğü süsledi:

Bedr-i teşrîfin tabâk-ı âsumâna fer verip
Zîver-i arz u semâsın ğurre-i ğarrâ-yı halk (N.16)

2.2.3.5. Gün (Eyyâm, Rûz):

Zamanla ilgili mefhumların diğeri gündür. Divançede birkaç yerde geçen gün kelimesi, daha çok gerçek anlamıyla birlikte verilir. Şefik'in aşkının penceresi gönlünün doğusundan açıldı, Mevlevî güneşinin nuru her gün ve gece ışığını versin:

Maşrıq-ı dilden küşâd et revzen-i 'aşkı Şefik
Nûr-ı Şems-i Mevlevî versin ziyâ her rûz u şeb (G.8.6)

O her şeyden yüce olan şahsın, dünyaya gelmeseydi her şeyin ayan beyan ortaya çıkacağı, o sıkıntılı mahşer gününde bu yaratılmışlar cahillikleriyle rezillikleriyle öylece kalırlardı:

Zât-ı 'alî-i şerîfin gelmeyeydi 'âleme
Rûz-ı mahşerde kalırdı cehl ile rüsvâ-yı halk (N.15)

2.2.3.6. Gündüz (Subh, Subh-gâh, Seher)

Gerçek anlamıyla kullanılan sabah kelimesi, Divânçe'de birçok yerde geçmektedir. Gecenin karanlığının son bulduğu, seherle birlikte ellerin havaya kaldırılıp dua edildiği zamanı bildirir. Bu vakitte kuşlar da öterek niyaz eder.

Beyitte beklenti içinde olan aşık, sevgiliye duyduğu aşktan dolayı gece boyunca ızdırap çekmiştir. Aşık, sevgilinin bu ızdırabı duyarsa acıyarak derdine çare olacağına inanır:

Bu gece çekdiğimi anladayım yāre şabāḥ

Şāyet inşāf eder ol derdime bir çāre şabāḥ (G.15.1)

Senin teslim olmanla istişare adalete varır. Güneşinin fikirsizliği şefkate sabah akşam zulm eder:

Seniñ re'yinla ḥāşıl istişare dād u 'adl üzre

Şefkatā bī-fikr-i mihr şubḥ leyle-i zulemā (T.1.10)

Sevgiliden, eski püskü elbisesi varsa bir sabah vakti göndermesini istiyor:

Var ise gönder hediye eski büski bir seḥer (T.G.VIII.3)

Dervişin gönlü o seher vaktinde yaptığı duālarla yaralıdır:

Dil-i derviş-i dil-rişin du'ā-yı şubḥ-gāḥından (Müf.5.1)

2.2.3.7. Gece, Akşam (Şam, Şeb):

Sabahla birlikte zikredilen akşam kelimeleri Divānçe'de sıklıkla kullanılır. Sabahın aksine, artık karanlığın bastırıldığı, kuşların ötmeyi bırakıp yuvalarına döndüğü vakittir. Ayrılık gecesinde çalgıcı ve içkiye eman olmaz, ayrılık zamanında sadece zevk ve eğlencenin acısı var:

Şeb-i firkatde emān mutrib ü şahbāna belā

Dem-i hicrinde onun zevk ü şarab maḥz-ı cefā (G.3.1)

Ateş kelimesi benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Ayrılık gecesi ahımın ateşiyle cihan yandı, ama sabah sevgiliye sordum haberi dahi olmamış:

Şeb-i hicrinde yanıp ateş-i āhımla cihān

Ḥaberi olmadı şordum diye dildāre şabāḥ (G.15.3)

Şefik, kendi hayalini damat yerine koyar ve sabaha kadar bu fikir ile bu düşüncelere sarılır:

Miṣāl-i hāle ḥayālīm o mehveşi her şeb

Şabāha dek alır āğuş-ı fikre çün dāmād (G.18.5)

Şefik'in aşkının penceresi gönlünün doğusundan açıldı, Mevlevî güneşinin nuru her gün ve gece ışığını versin:

Maşrıq-ı dilden küşād et revzen-i 'aşkı Şefik
Nūr-ı Şems-i Mevlevî versin ziyā her rüz u şeb (G.8.6)

2.2.4. Hayvanlar

2.2.4.1. Kuşlar:

2.2.4.1.1. Bülbül (Andelib, Hezar):

Gül bahçesinin vazgeçilmez unsuru olan bülbül, āşığı temsil etmesiyle bilinir. Divān Edebiyatı'nda en çok bahsi geçen hayvanların başında yer alır. Gül ile olan dostluğu ve dikenle olan imtihanı hiç bitmez. Şefik, divançesinde bülbülü çokça kullanır ve terkipler oluşturur.

Meftun olan bülbülün gönülsüz olarak yaptığı şakımasını, deli divane olmuş şairlerin imla etmesi ne kadar da abes görünür:

Bülbül-i şūridenin dilsüz olan nağmesini
Şā'irān-ı dīvāne hiç etmemek imlā 'abeş (G.13.4)

Perişan ama āşık olan bülbülün, dikenin o incitici sivri ucundan ne acılar çektiğini bir bülbül bilir bir de aşkından inleyen gönlü bilir:

Bülbül-i şūridenin āzār-ı hārdan çektiğin
Bir faқаt kendi bilir bir de dil-i nālān-ı 'aşk (G.43.7)

Hakikat olan gül bahçesinin bülbülünün rahmeti varken, izzete tabi olduğu gibi Şefik'e tabi olunur mu?

'İzzet gibi 'irfāna Şefik peyrev olur mu?
Raħmı var iken bülbül-i gülzār-ı haķıķat (G.11.5)

Bülbülün bu kadar inlemesine sebep olan aşktır. Bu bülbülün yakarışları onun derdinin ortaya çıkmasına sebep oldu:

‘Aşk oldu hezārın bu kadar zārına bā‘iş

Bu sūziş olup derdinin izhārına bā‘iş (G.12.1)

O düzenli bahçenin zaten gezecek bin tane bülbülü vardır:

Bāğ-ı nazmın gerçi vardır nüzhetā biñ bülbülü (T.G.IX.4)

Güzelliğinin yeri gönül, aşığı ise bülbüldür, aşkın çengeliyle aşkın evi senin saçının canının yarısı oldu:

Dil-sitān-ı hüsnünün dildir hezār-ı ‘āşığı

Bīm-i cāna zülfün oldu dār ile çengel-i ‘aşk (G.42.4)

2.2.4.1.2. Doğan, Şahin (Şeh-bāz, Şāh-bāz):

Gerçek anlamda avcılık kültürünün vazgeçilmez unsuru olan şahin, Divānçe’de birkaç yerde geçer. Edebiyat terimi olarak da sevgilinin gözlerini hatırlatmaktadır. Resmi geçitte kanatlandırıp yürütmek için bir gurup aşığı, bakış okundan geçirir:

Geçirir tığ-ı nigehten bir ālāy ‘uşşākın

Edecek resm-i geçidle çün o şehbāz-ı güzār (G.25.6)

Eğer fikrinin o uzun kanatları doruklarda açsa o yerlere yükseklerde uçan kutsal kuşlar da ayak basar:

Eger şehbāz-ı fikri açsa pür evc-i mihām üzre

‘Ulu münzeletde t̄ā’ir-i kıdsi eder hem-pā (T.1.6)

2.2.4.1.3. Ankā:

Efsanelere konu olmuş fakat ismi olup cismi bilinmeyen bir kuş olarak bilinir. Çok büyük olduğu anlatılır. Zümrüd-ü Anka ve Simurg gibi isimlerle de anılır.

Divānçe’de tek bir yerde geçer ve ejder diye bilinen yılan veya canavarla birlikte zikredilir.

Sevgilinin başında zülûf ve kāküle benzeyen ejder ve anka kuşu vardır:

Zülûf ü kākül gibi iki ejder ü ‘Anķāsı var (T.G.III.5)

2.2.4.1.4. Mürġ, Murg:

Divānçe’de genel olarak kullanılan mürġ kuşları temsil eder. Birçok yerde terkip olarak kullanılan mürġ kelimesinin, daha çok mecāzi olarak gönülle birlikte kullanıldığı görülür. Yüzündeki ayva tüyelerinin gül bahçesinde gezintisi olmasaydı, gönül kuşu daġınık saçlarıma yuva kabul etmezdi:

Nüzhet-efzā olmasa gülşen-tırāz ‘ārızın

İttiḥāz etmezdi lāne mürġ-i dil zülfi-ḥamın (G.45.4)

Gönül kuşunu o zamandan beri avlayan, sevgilinin saçıdır. Şefik ona bağlandı, bundan dolayı elini onun eteğinden çekmiyor:

Zülfüdür mürġ-i dili şayd eden ol dem ondan

Ana bağlandı Şefik çekmez elin dāmenden (G.51.8)

Ruhumun kuşu aşkın gül bahçesini kuş yuvasına çevirdi, o ezelin gül bahçesi canın kokusunu getirdi.

Mürġ-i rūḥım gülşen-i ‘aşkı edildin āşiyān

Erdi gülzār-ı ezelden tā meşām-ı cāna bū (G.52.4)

2.2.4.2. Böcek, Sürüngen:

2.2.4.2.1. Pervāne:

Pervane ateşin vazgeçilmez unsurudur ve her daim ateşle imtihan olur. Divān Edebiyatı’nda aşık-maşuk ikilisinin muhabbetini ortaya koyan pervane, Divānçe’de

de aynı özelliğiyle zikredilir. Şefik'in sırlarını o gençler bilmedi halbuki bilselerdi o kelebeğin ateşe talib olduğu gibi onlarda bana talip olurdu:

Bilmedi esrārımı bilse eger ol nev-civān

Şem‘ime pervāne-veş olmaz mı yā ṭālib baña (G.5.2)

Pervanenin ateşle imtihanı devam eder ve benzetmeyle kullanılır. Kavuşmanın ateşi için etrafında çok dolaştı, fakat ümit kelebeği derdine yol bulmadı:

Pek çok dolāşdı yanmağa şem‘-i vişāline

Yol bulmadı merāmına pervāne-i ümid (G.17.2)

Şefik tasavvufi bir durumu ortaya koymak için kendine seslenir: ateşin kelebeği yaktığı gibi sen de Allāh’tan gayrısını yak, şems-i azamın aşkı gönlünde nurlar doldursun:

Şem‘ olub pervāne-āsā māsivāyı yak Şefik

Pür -ziyā kılsın derūnun ‘aşkı şems-i a‘zamın (G.45.7)

2.2.4.2.2. Yılan (Mār):

Yılan genel olarak öldürücü olmasıyla ve şekil itibariyle kullanılır. Burada Hz. Mūsā’nın Firavun’un sarayında sihirbazları yenmesi hadisesine telmih vardır. Saçının güzelliğinin yılanı benzeyen her teline Musa’nın bir mucizesi yeter.

Mār-ı zülf-i ḥüsnünün bir āyet-i Mūsā’sı var (T.G.V.1)

2.2.4.2.3. Ejder, Ejderha:

Efsanelere konu olmuş daha çok büyük yılan veya canavar diye anlatılan ejder/ejderha, divançede bir yerde geçer. Sevgilinin başında zülûf veya kāküle benzeyen ejder ve anka kuşu vardır:

Zülf ü kākül gibi iki ejder ü ‘Anķāsı var (T.G.III.5)

2.2.4.3. Dört Ayaklılar

2.2.4.3.1. Ahū(Ceylan, Gazal):

Sevgiliye benzetme yapılırken kullanılan güzellik unsurudur. Divān Edebiyatı'nda daha çok misk kokusuyla ve gözleriyle bilinir. Avcılık öğrenmek kolay görünse de aslında zordur. Geyik avı yapmaktan her gönül çekinir:

Avcı ta'limine çıkmak ne kolay şey görünür

Geyik āhū beccenin şaydına her dil ürker (G.25.11)

2.2.4.3.2. Hār, Hımār:

Daha çok taşıdığı yükü bilinen eşek, sesiyle de bilinir. Zahid, eşeğin eve bağlanması gibi dedikodunun tuzağına bağlanmıştır. Zahidde aşkın eksikliği onu karışıklığa düşürdü:

Ḳīl ü ḳālın dāmına pā-beste oldu ḥar gibi

Ḳayd u teşvīşe düşürdü zāhidi noḳşān-ı 'aşḳ (G.43.6)

Rakip āşıḡın ebedi düşmanıdır. Zevcesi rakibi yaptığı bir sihirle eşeğe dönüştürmüştür:

Eylemiş şimdi raḳībi zevcesi siḥr ile ḥar (T.G.VIII.4)

2.2.4.3.3. Düldül:

Beyitte telmih sanatı kullanılmıştır. Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye hediye ettiği bilinen düldül, Hz. Ali'yi hatırlatmaktadır. Düldül'ün meydanda bıraktığı o düzenli şekiller Nüzhet'in kaleminden çıkmış gibidir:

Ḥāmesidir Nüzhet'in meydān-ı nazm-ı düldülü (T.G.IX.1)

2.2.5. Bitkiler

2.2.5.1. Ağaçlar

2.2.5.1.1. Servi, serv:

Divān Edebiyatı'nda fazlaca kullanılan bir ağaçtır. Daha çok boyunun uzunluğu ve ırmakların kenarında rüzgârda sallanmasıyla bilinir. Divān Edebiyatı'nda sevgilinin boyu daha çok servi gibi sallanışıyla bililir.

Senin o servi gibi olan boyunu, çok zamandır ırmak gibi akan gözyaşımla büyüttüm, gönül henüz kavuşma bahçesinde lezzet vermiyor:

Cūy-ı eşkimle büyüttüm nice dem serv-i kıddin

Bağ-ı vaşlına henüz olmadı dil zevk-āver (G.25.12)

O Muhammed Ekmel'in güneşinin köşesinde tutuşan serviler, dünyanın gül bahçesinde yanmışlar gibidir:

Sūhte- zāde gibi bir serv-i gülistān-ı cihān

Hayf kim künc iken ol MİR-i Muḥammed-i Ekmel (T.5.2)

2.2.5.1.2. Tūba, Şimşād:

Cennette boyunun uzunluğu ve dallarının tüm cenneti sarmasıyla bilinen Tūbā ağacı, divançede yalnız bir yerde geçer ve beyitte Tūbā ağacının cennette sevgilinin boyunu kıskandığından bahsedilir:

Reşk ider cennetde Tūba kıamet-i dılcūsine (T.G.II.2)

Şair için aşk bir sarmaşık gibidir. Mecazlar dünyasında sevgilinin yanağını ve ayva tüylerini şeftaliye benzetiyor:

'Aşkaveş şimşādı āğüş eylemiş 'aşkın Şefik

'Arız-ı naḥlinde hem şeftālu bārındır seniñ (G.46.5)

2.2.5.1.3. Nahl, Şah:

Gerçek anlamda hurma ağacı veya süs bitkisi olarak bilinir. Divānçe’de daha çok meyveli ağaçlarla birlikte zikredilmiştir. Sevgililerin sultanlarının en güzeli yeryüzünün sultanı olduğunu ve sevgililerin güzelliklerini bütün zamanlar bilmektedir:

Şāh-ı iklim hūsn-i sultān-ı hūbān olduğın

Mü’terifdir hūsnüne hūbān heb ‘aşır u demin (G.45.2)

Beyitte meyvenin verdiği keyiften bahsedilir:

Naḥl-ı emelim olmadı hayf bār āver-i keyfim (Muk.III.4)

2.2.5.2. Çiçekler

2.2.5.2.1. Gül:

Gül, Divān Edebiyatı’nda sıklıkla kullanılan bir bitkidir. Daimi dostu, bülbül ve vazgeçilmeyen dikendir. Senin sevincin yapılan amelleri söylemez, istediğin gül bahçesinde dikensiz sevinç bulunmaz:

Eylemez kâle-i âmâlde biri kār-ı neşāt

Bāğ-ı maṭlabda bulunmaz gül-i bî-hār-ı neşāt (G.34.1)

Ölüm fırtınası bırakmadı ki o gül büyüsün, gelişsin, ilahî takdirin eli onun ömrünü çözülen iplik gibi eyledi:

Çomadı şarşar-ı mevt bulsun o gül neşv ü nümā

Eyledi dest-i kaçā rişte-i ‘ömrin münḥal (T.5.3)

2.2.5.2.2. Ğonca, Ğonce:

Divançede kullanılan diğer bitki ise goncadır. Daha çok ağız ve dudak benzetmesiyle kullanılır. Dünyanın alçaklığı bir zaman insanları gamlarla baş başa bırakır, hatta daha açmamış taze gonca dahi olsa ecel rüzgârı onu bile soldurur:

Dehr-i dün Ğalimiz Ğor âdemi Ğamdan bir dem

Ğoldurur Ğonce-i ter olsa velev bād-ı ecel (T.5.1)

O yeni baharı görmek için gönlümün o açmamış tomurcuğu açtı.

Nev bahār-ı keremiñ Ğonce zebānım açdı (Muk.II.3)

2.2.5.2.3. Hār, Diken:

Bitkilerin olmazsa olmaz olanıdır. Özellikle “*ğül ve gonca sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilgili tasavvurlarda yer alırken, diken sevgilinin yanından hiç ayrılmayan rakiptir.*”⁶¹ Diken bülbülü Ğüle yaklaştırmadığı gibi benzetme ilgisiyle de âşığı sevgiliye yaklaştırmak istemeyen bir rakiptir.

Perişan ama âşık olan bülbülün, dikenin o incitici sivri ucundan ne acılar çektiğini bir bülbül bilir bir de aşkından inleyen gönlü bilir:

Bülbül-i şūrîdenin āzār-ı Ğardan çekdiğin

Bir fağat kendi bilir bir de dil-i nālân-ı ‘aşğ (G.43.7)

2.2.5.2.4. Nergis:

İri papatya biçiminde ortası yeşil veya sarı, yaprakları gri ve sarı bir çiçek olarak bilinen nergis, Divān Edebiyatı’nda genellikle sevgilinin mahmur bakışları olarak tasvir edilir.

⁶¹ ÇEÇEN, a.g.e. s.194

Ela göze benzeyen o neşesi gözünü daha iyisine dikmiş. Bundandır Şefik'i köle eder, aşkın hayali.

Evâlıden dîde-düz nergis-i şehläsı ol şühun

Şefik'â bendesin eyler hayâl-ı 'aşkı zerden zerd (G.19.7)

2.2.5.2.5. Sünbül:

Şekil ve koku özellikleriyle bilinen sünbül, bazen sevgilinin saçı ve kâkülü olarak da benzetme ilgisi kurar. Sünbül, çekiciliğini, saçlarının ve al yanaklarının üzerinde gösterdi. Senin aşkına divâne olanlar o güzel bahar zamanında gezsınler:

Heva-yı sünbüli gösterdi zülfün gül-'izâr üzere

Bahâr-ı hüsnüne etsün tenezzüh 'âşık-ı şeydâ (T.1.18)

2.2.5.2.6. Lâle:

Divânçe'de bir iki yerde geçen lâle, genel olarak benzetme unsuru olarak kullanılır. Daha çok şekli ve rengiyle bilinen lâle, kokusu ve sevgilinin dudağıyla da benzerlik ilgisi kurar. Sevda goncası yine açılmış lale gibi oldu. Gönül, aşkın yarasına iyi gelecek olan ilaçlar arar:

Ėonce-i sevdâ yine şüküfte oldu lâleveş

Dâğ-ı 'aşkın zaħmına dil merhem-i esbâb arar (G.24.2)

O yüce namlı sultanın yüce yeteneğinin çoşkusı, bir bakışta daha açmamış laleyi inci tanesine çevirir:

O mir-i 'âlişânın cezb-i isti'dâd-ı 'âlisi

Eder nâ-puhte derî yek nazarda lü'lü-î lâle (T.1.5)

2.2.5.3. Çiçeklik, Gülistan ve Diğerleri

2.2.5.3.1. Gülzar (Gülistan, Gülşen):

Gül bahçesi, gül tarlası olarak bilinir. Daha çok baharla özdeşen bu yer içinde barındırdığı, gül, menekşe, lāle, sümbül, servi, şimşad gibi bitkiler ve bunlardan ayrılmayan kuşlarla tenasüp oluşturur. Divānçe’de sıklıkla kullanılan bu yer baharda kokusuyla da bilinir.

Hakikat olan gül bahçesinin bülbülünün rahmeti varken izzete tabi olduğu gibi Şefik’e tabi olunur mu ?

‘İzzet gibi ‘irfāna Şefik peyrev olur mu?

Rahmı var iken bülbül-i gülzār-ı haqīkat (G.11.5)

Yanağının bütün güzelliği gül bahçesinin parlaklığının güzelliği gibidir. Can bağışlayan neşe gibi olur, bu kötü kadına senin yüzündeki kaşlar:

Revnağ-ı gülzār-ı hüsündür küllī zibā-yı ruḥ

Neş’e-i cānbaḥş olur āşufteye bu yāy-ı ruḥ (G.16.1)

Yüzündeki ayva tüylerinin gül bahçesinde gezintisi olmasaydı, gönül kuşu dağınık saçlarıma yuva kabul etmezdi:

Nüzhet-efzā olmasa gülşen-tırāz ‘ārızın

İttiḥāz etmezdi lāne mürğ-i dil zülf-i ḥamın (G.45.4)

Gönül ehline kıymeti olmayan eziyetler bile sevilen gül bahçesi gibi olur, gam bile bana o kadar çok zevk verir ki sayamam:

Gülşen-i şādī olur ehl-i dile miḥn ü meşāḳḳ

Zevḳ olur ḡam baña kim şenliḡin iḥşā edemem (G.49.2)

Ruhumun kuşu aşkın gül bahçesini kuş yuvasına çevirdi, o ezelin gül bahçesi canın kokusunu getirdi:

Mürğ-i rūhım gülşen-i ‘aşḳı edildin āşiyān

Erdi gülzār-ı ezelden tā meşām-ı cāne bū (G.52.4)

Älemin gül bahçesinde o rütbe gönül rahatlığına kavuşur mu, o ay gibi parlak olan sevgiliyi yatağında beyaz bir elbiseyle bulsun:

Olur mu şafâ gülşen-i ‘âlemde o rütbe
Bulsun döşeginde o mehî sâde yeikle (G.54.5)

2.2.5.3.2. Çemen (Sebz, Çemenzâr):

Yeşil ve kısa otlarla kaplı yer olarak bilinen çemen, içerisinde ağaç ve çiçeklerin olduğu yeşillik alan olarak da bilinir. Dünyanın yeşilliğinin bu güzelliğine ve ihsanına feyz olan, senin gül bahçesine olan sevginden dolayıdır:

Bu hüsni ü leâfetle çemenzâr-ı cihânın
Feyzindir olan neşve-i gülzârına bâ’iş (G.12.4)
Gönül kuşunun bir çiçeği gibi gideceği yeni bir çemenliği var:
Haftı-veş mürğ-i diliñ bir nev çemen me’vâsı var (T.G.I.1)

2.2.5.3.3. Bağ, Bahçe:

Bağ/bahçe Divânçe’de sıklıkla kullanılır. İçerisinde her türlü bitkinin, ağacın ve kuşların olduğu yeşillik yerlerdir. Baharla birlikte ırmakların çağlaması, rüzgârların güzel kokular getirmesi, bülbüllerin şakıması bağ/bahçe kelimesiyle tenasüp kurar. Bununla birlikte bağ kelimesi oturulup seyr edilecek yerdir ve cennetle benzerlik ilgisi kurar.

Sevdiği ile manen birlikte olan âşıklar için her şey az gelir. Onlar için ister cennet bahçesi olsun ister hapisane hiç fark etmez, ikisi de aynıdır:

Yâr ile ma‘nevî ülfet iden ‘uşşâka ne be’s
Bağ-ı cennet ile birdir ona dâr-ı maḥbes (G.29.3)

Susuz kalan gönül kuşu, sevgilinin çenesinde su arar, yüzünün gül bahçesinin bağında sulu meyva arar:

Teşne kaldı murg-ı dil çāh-ı zekāndan āb arar

Bağ-ı gülzār-ı ruḥundan meyve-i şādāb arar (G.24.1)

Şefik yaratıcının gücünü şöyle anlatır. (O istemezse) Dünya bağında bir meyve dahi meydana gelemez:

Hāşıl olamaz bir şemere bağ-ı cihānda (Muk.3.3)

2.2.5.3.4. Tohm (Dane):

Divānçe'de birkaç yerde geçen bu kelime, daha çok yeniden doğuş, bereket anlamlarında kullanılır. Gülistanla uğraşan bahçıvan, çok çalışmayla çorak topraktan ürün almayı ümit etme, onu yapacak olan o toprakların asıl sahibi Allah'tır ve her şey onun emriyle olur:

Şüre-i āmānda bitmez sa'y ile toḥm-ı ümid

Bāğbān-ı kudretin taqdīri her emri yapār (G.27.3)

Nazlı sevgilinin gözleri, düşman saflarını yaran savaşçı gibi kirpiklerden ok atar, güller dahi kalaylanmış kurşun gibi oldu:

Çeşm-i şūhī tīr ātar şaff-şiken-i müjgāndan

Dāne-i ḥālī dahī oldu raşāş-ı kāndan (G.50.6)

Ne cevherdir onu şadr-ı ma'la hadd-i zātında

Nigāh-ı kadr-ı dāneyle edip taqdīr ü istiḥnā (T.1.2)

2.2.6. Günlük Hayata Dair Unsurlar

2.2.6.1. Yiyecek

2.2.6.1.1. Büryan, Püryān, Kebap:

Bir çeşit kebab olan büryan, Divānçe’de yalnız bir yerde geçer. Gönül meclisini donatıp yapılan büryana ve kanlı gözyaşıyla dolu kadehe buyurun:

Donadıp meclis-i dilden yapılan püryāndan
Hün-ı eşkimle kadehpür buyurun bir yandan (G.51.7)

Kebab kelimesi yalnız bir yerde geçer benzetme ilgisi kurar. Şefik’in aşk hasreti o kadar çok ki gönlü bu hasretle kebab gibi yanmış ve yanan ateşi söndürmek için başıyla tuzluyor:

Hasretimden dil kebab olmuş başımla duzlarım (Muk.I.4)

2.2.6.1.2. Helva, helv:

Yemek sonrası vazgeçilmez olan tatlıların başında helva gelir. Divançede bir yerde kullanılır. Rindin içki mekânında içki yerine helva olması abes olur, doğal olarak rakibin şeytanının ölümü, helva gibi lezzetli olmuş:

Gerçi helv olmuş hilāf-ı meşreb-i rind-i meyin
Merg-i iblis-i raqibde biṭ’ṭab’-ı helvā lezīz (G.20.2)

2.2.6.1.3. Tuz, Nemek, Nemekdān:

Divānçe’de bir iki yerde geçen tuz, tat verme özelliğiyle kullanılır. Şefik sevgiliye seslenir, naz etmeyi uzatıp aşığa eziyet çektirmenin amacı nedir ki, bu gönül yarasına tuz basmak merhem olmaz ki:

Nāzı uzadıp cevır ü cefânın nedir aşlı

Merhem mi olur zaḥm-ı dile vaz‘-ı nemekle (G.54.6)

Âşık sevgiliye duyduğu hasretten dolayı gönlünün kebab gibi yandığından bahseder. Bu halini de başıyla tuzlar:

Ḥasretimden dil kebab olmuş başımla duzlarım (Muk.I.4)

2.2.6.1.4. Şekker, Şekkerāmiz:

Şeker tat veren anlamında bir kelimedir. Ney’in kamışı Şefik’in aşkıyla arkadaş olmasa her gönüle mana zamanlarında şeker gibi lezzetli gelmezdi:

Kilk-i nāyinde Şefik’in ‘aşkı dem-sāz olmasa

Her dile şekker gibi gelmez dem-i ma‘nā lezīz (G.20.8)

O nazlı sevgili, annesinin kucağında aldığı lezzeti unutmamış, hala süttten ve şekerden lezzet alır:

Ferāmūş etmemiş ‘ağūş-ı māderle o pestāne

O tıfl-ı nāzenin ḥālā eder şir ü şekkerden ḥaz (G.35.4)

2.2.6.1.5. limon:

Divānçe’de bir yerde geçen limon kelimesi, genel olarak ağızda bıraktığı ekşimsi bir tat olarak bilinir. Şeker gibi olan o büyük şair Şefik’in eserleri, o Girit limonunu şekerle karıştırıp kattı:

Şekerāmiz olan āşar-ı serveriye Şefik

Ḳatdı limon-ı Giridi’yi edip mezc-i şeker (G.25.15)

2.2.6.2. İçecek

2.2.6.2.1. İksir:

Çok tesirli olduğu ve olağanüstü güç verdiğine inanılan bir tür içecek veya şuruptur. Geçmiş zamanda kimyacıların bulmak için ömür tükettiği efsanevi ilaç.

Neş'e-i řahbā-yı 'aşk te'şir ederse ādeme

Mest-i bī-hüřyār eder iksir-i ma'nā-yı kemāl (G.48.5)

Onun evliliğinin güzelliği manevi, güçlü bir iecedir. O iksir toprağa biraz dökülse hemen değişir:

Ānın hüsn-i nigāhı ma'nevī iksir-i 'azimdir

Teveccüh etse gürkān-ı zemine heb olur kimyā (T.1.4)

2.2.6.2.2. şir:

Beyitte süt anlamında kullanılan şir kelimesi, süttten ve şekerden lezzet alan sevgili için kullanılır. O nazlı sevgili annesinin kucağında aldığı lezzeti unutmamış, hala süttten ve şekerden lezzet alır:

Ferāmūř etmemiř 'aėūř-ı māderle o pestāne

O tıfl-ı nāzenin hālā eder şir ü şekerden hāz (G.35.4)

2.2.6.2.3. şarab, şerab, Rahik, Mey, Bade, Sahba:

Divānçe'de en çok bahsi geçen içeceklerin başında şarap gelir, değişik isim ve tamlamalarla kullanılan şarap, tadı ve verdiği lezzetiyle beyitlerde geçer. O şarabın zevkini, sevgiliyle kavuşma āleminde bulamayan dört unsurun neşesinde nasıl bulacak:

'Ālem-i āb-ı viřāilde bulmayan zevk-i řarāb

Neş'e-i çār-ı 'anāřırda olur mu neş'e-yāb (G.7.1)

Ben o kıymetli inci tanesi gibi olan şarabı taddığımdan beri, aklım o eserden her zaman, hala lezzet alır:

Ben raḥīk-i la'lüne tā kândığım günden beri

Cân dimâğım ol eşerden dem bu dem hâlâ lezîz (G.20.6)

Zahidin her zaman beklentisi vardır, bunların başında da cennetteki huriler gelir. Zahid eğer böyle ümit etmeseydi zahid de haramdan sakınmazdı:

İştihâsına muvâfiḳ hūr u ğılmân ekl ü şürb

Zâhide gelmiş onunçün cennet'ül mâ'vî lezîz (G.20.5)

O içkinin neşesi, serseri gibi olan başıma bir ses oldu, bu keyif veren şarap derdime kendini gösterdi:

Neş'e-i mey bir şadâ' oldu ser-i âvâreye

Rû-nümâ hem derdime işbū ḥumâr-ı keyfeti (G.55.3)

Bilenlerin kadehi, aşk neşesini çok verdiği zamandan beri, hakikat ışıkları her zaman kendini gösterdi:

Pür neş'e-i 'aşḳ eyleyeli bâde-i 'irfân

Her demde tecellî eder envâr-ı ḥaḳîḳat (G.11.2)

Meyhanede ulularının verdiği şarap, Şefik'in aşkının neşesine esti:

Tâ câna eser etdi Şefik neş'e-i 'aşḳı

Ol verdiği meyden saña ḥâkân-ı ḥarâbât (G.10.7)

2.2.6.2.4. Su (âb,mâ):

Divânçe'de içecek gıda anlamında değil de daha çok benzetme anlamlarında kullanılır. Kâinatın gösterişi benim gönlümü karatmaz, çünkü benim saf gönlüm feyz suyuyla mekânsız olanda yıkandı.

Tîre-dil etmez beni alâyış-ı kevn ü mekân

Sine-şâfım şüste etdi lâ-mekândan âb-ı feyz (G.33.2)

Feleğin unsurları olan suya, havaya, toprağa, ateşe bak, dünyayı yaratanın tecellisinin feyzlerine mazhar oldu:

Āb u bād u ḥāk u nār-ı ‘unsūr-ı eflāke baḳ
Maẓhar-ı feyz-i tecellī oldu hep dünyā-yı ḥalk (N.4)

Dembedem dem-keş olur ḥūn-ı dilinden yoḥsa kim
‘Ālem-i āb-ı emel ehl-i dile ‘ayn-ı ḥubāb (G.7.4)

Meyhanecinin bir yudum şarabı, ölümsüzlük suyuna değişilmez. Sen anla ki meyhane pirlерinin şarabları neymiş:

Bir cür‘a meyi āb-ı ḥayata bedel etmez
Añla ne imiş bāde-i pīrān-ı ḥarābāt (G.10.4)

2.2.6.3. Meyveler

Divānçe’de değişik unsurlar ele alınmıştır. Bunlardan biri de meyve unsurudur. Meyveler değişik isimlerle zikredilir. Susuz kalan gönül kuşu, sevgilinin çenesinde su arar, yüzünün gül bahçesinin bağında sulu meyva arar:

Teşne ḳaldı murg-ı dil çāh-ı zekāndan āb arar
Bağ-ı gülzār-ı ruḥundan meyve-i şādāb arar (G.24.1)

Şair için aşk bir sarmaşık gibidir. Mecazlar dünyasında Sevgilinin yanağını ve ayva tüyelerini şeftaliye benzetiyor:

‘Aşḳ-veş şimşādı āğūş eylemiş ‘aşḳın Şefiḳ
‘Arız-ı naḥlinde hem şeftālu bārındır seniñ (G.46.5)

Şefik yaratıcının gücünü şöyle anlatır. (O istemezse) Dünya bağında bir meyve dahi meydana gelemez:

Hāşıl olamaz bir şemere bağ-ı cihānda (Muk. III.3)

2.2.6.4. Takılar, Süs Eşyaları

2.2.6.4.1. Değerli Madenler ve Taşlar

2.2.6.4.1.1. Cevher (Güher, Mücevher):

Değerli madenlerin başında gelen cevher, divançede farklı yerlerde kullanılır. Daha çok benzetme amacıyla birlikte zikredilen bu kelimeler, sevgiliyi övmek ve değerli göstermek için de kullanılır.

Şefik'in aşkının cevheri, ayrıcalığı işaret etti. Şefik'e cevherin resminden işaret lazım değildir, bunu başka yere as:

Cevher-i 'aşkı nişân-ı imtiyâz etdi Şefik

Resm-i cevherden nişân lâzım degildir ğayre âş (G.31.5)

Yaratılmışlara hayat verdiğinden dolayı bütün akıl sahipleri, (Onun) nurunun cevherinden almıştır.

Cevher-i nûrundan etdi 'âkl-ı küllî mübtedâ

Ma'ni-î levlâk olupdur bâiş-i ihyâ-yı halk (N.6)

2.2.6.4.1.2. Sivar, lü'lü', sedef:

Genel olarak sevgiliye ait benzetmelerde kullanılan bu kelimeler, bazen sevgilinin dişine ve terine benzetilir bazen de içinde kıymetli eşyaları taşımasıyla sevgilinin sinesine benzetilir. Hakikatin sırrı değerli taş gibi olan gönüldür. Hakikatin özgür olanları gizli manalardır:

Dildir şadef-i lu'lu-ı esrâr-ı haķîķat

Ma'nâ-yı nihân kenzidir ahrâr-ı haķîķat (G.11.1)

O yüce namlı sultanın yüce yeteneğinin çoşkusu, bir bakışta daha açmamış laleyi inci tanesine çevirir.

O mīr-i ‘ālīşānın cezb-i isti‘dād-ı ‘ālisi
İder nā-puhte deri yek nazarda lu’lu-ı lāle (T.1.5)

2.2.6.4.1.3. Sīm, billūr:

Altın ve gümüş sevgiliye ait süs olarak kullanılır. Divānce’de benzetme ilgisiyle görülür. Sevgilinin o gümüşe benzer vücudunu ve şeffaf olan kollarını görenler, bu güzel ince elekle mi elenmiş, derler:

Ol sīm-i beden sā‘id-i billūri görenler
Derler ki elenmiş bu güzel ince elekle (G.54.2)

2.2.6.4.1.4. Ziver, Sivar:

Ziver değerli bir takıdır. Sevgiliye ait benzetmelerde kullanılır. Sivar ise ikinci anlam olarak bilezik olarak bilinir. Sevgili için her ikisi de güzellik unsurudur.

O dolunayı ziyaret etmen gökyüzüne ışık verdi, o yarattığın bir günlük hilal, yeri ve göğü süsledi:

Bedri teşrīfin şabāk-ı āsumāna fer verip
Zīver-i arz u semāsin ğurre-i ğarrā-yı halk (N.16)

O süvari, aşk için yola çıkmayınca o aşkın bineği dahi kavuşamaz. Zühd ile kesin bir yere varmak güçtür:

Zühd ile kaç‘-ı menāzil eylemek düşvār olur
Vāşıl olmaz olmayınca rahş-ı ‘aşk üzre süvār (G.27.5)

2.2.6.4.1. Koku

2.2.6.4.1.1. Anber:

Güzel koku olarak bilinen bu kelimenin asıl geldiği yer Adabalığı veya kaşalot denilen ve büyük balıkların bağırsaklarında meydana gelen, güzel kokusu

olan maddedir. Divānçe’de benzetme amacıyla kullanılır. Sabah esen o rüzgarla bu hoş güzelliğin kokusunu aldın, bu saçılan güzellik anladım ki senin kokunmuş:

Ca’dına geldin şabā būy-ı laṭīfi aḥz edip

Bu leṭāfet anladım ‘anber-i nişārındır seniñ (G.46.2)

2.2.6.4.1.2. Müşg, misk:

Güzel koku anlamında kullanılan bu kelime Asya'nın büyük dağlarında yaşayan bir cins erkek ceylanın karınderisi altındaki bir bezden çıkarılır.

Şefik’in içindeki o güzel koku, aşkı nura çevirdi, bu ortaya çıkanlarla aşık ızdırıp ve sıkıntı çekmez mi?

Nūr-ı ‘aşkı eyledim müşebbih-ı müşk-āt-ı derün

Bu tecellide Şefik etmez mi ‘aşık piç ü tāb (G.6.7)

2.2.6.4.1.3. Nükhet:

Genel olarak güzel koku anlamında kullanılan nükhetin diğer adı, rayiha olarak geçer. İkinci anlam olarak ağızdan çıkan çirkin söz olarak bilinir. Gönül çeken saçlarının kokusu çirkin sözler söyler, Allāh’ın eliyle bu gül suyu mayalar:

Bu būy-ı zülf-i dilā-vīz bu nükhetin söyler

Gül-āb ile yed-i Ḥaḥ kıldı ‘unşurın taḥmīr (G.21.7)

2.2.6.5. Giysi, Kumaş

2.2.6.5.1. Zīb:

Düzgün, düzenli elbise anlamında kullanılır. Divānçe’de kıymetli elbise anlamında kullanılmıştır. Sevgilinin o sade yüzüne sanki Çin ve Hıta ülkeleri birer hat gibi oldu, bu güzelliğinin elbisesini nasıl işlediğini Behzat gördü:

O sāde rūye ḥaṭ oldu nigār Çin ü Hıṭā

Bu zîb-i hüsüne gördü ne naşş eder behzād (G.18.4)

2.2.6.5.2. Dibā :

İpekli kumaş anlamında kullanılan dibā, divançede sadece bir beyitte geçer. Senin bedenine özel olarak biçilmiş gül desenli bir elbisedir, bu senin vilayet müşavirliği olmana bir dayanaktır:

Biçilmiş döşüne bir hıl‘at-ı dibā maḥşūşdur
Müşāvir-i vilāyet mesnediyle rütbe-i evveli (T.1.9)

2.2.6.6. Diğer Ev Eşyaları

2.2.6.6.1. Mir‘at:

Ev eşyaları arasında bulunan ayna divançede birkaç yerde zikredilir. Aynanın vazifesi her şeyi olduğu gibi yansımasıdır. Beyitlerde ise bir şeyin bir şeye benzetilmesine değinir.

Mir‘at olalı çeşm-i dile nūr-ı cemālin
Hüsünde bedīdār baña dīdār-ı ḥaḳīḳat (G.11.4)

Eğer yaratıcının aynasında iyi ve kötü kendini gösterseydi, ızdırap ve sıkıntı insanlık âlemine hiç tesir eder miydi?

Cilve-ger mir‘at-ı lāhūtda olunca ḥayr u şer
‘Ālem-i nāsūtda hiç te’şir eder mi pīç ü tāb (G.7.3)

Senin güzelliğinin aynası gönülde ayna gibi göründü ama o yüz senin aşkının aynası gibidir, ondan dolayı ona dokunmak çok zor:

Olur mir‘at-ı hüsün sīnede peyker-nümā ammā
O peyker ‘ayn-ı ‘aşkındır bu şüretle ṭoḳanmaḳ güç (G.14.4)

Eğer yüzümün gönül aynasını görürsen, sırf Allāh aşkı için onu kırıp iki parça etme:

Allāh ‘aşkıyçün ilişme hâtır-ı maḥzunuma

Qırma mir’ât-ı dilim vechin görürsen iki şaqq (G.44.3)

2.2.6.6.2. Elek, Rişte:

Ev eşyası olarak kullanılan birçok malzeme divançede bulunur. Bunlardan biri de elektir. Eskiden beri tahılları elemek için kullanılan elek divançede benzetme ilgisiyle kullanılmıştır.

Ol sîm-beden sâ‘id-i billûrı görenler

Derler ki elenmiş bu güzel ince elekle (G.54.2)

Ölüm fırtınası bırakmadı ki o gül büyüsün, gelişsin, ilahî takdirin eli onun ömrünü çözülen iplik gibi eyledi:

Qomadı şarşar-ı mevt bulsun o gül neşv ü nümâ

Eyledi dest-i qazâ rişte-i ‘ömrin münḥal (T.5.3)

2.2.6.6.3. Dürbün, Peymâne, Bâzîçe:

Dürbün uzakları yakınlaştırmasıyla bilinir. Divançede ev eşyaları arasında sayılmıştır. Adaletin dürbünü her davacıyı yakına getirir, o zaman içimdeki saflığın fikrinin aynası dava heyeti olur:

Yakın ḥâşıl eder her müdde‘i dürbin-i ‘adlinde

Olur mir’ât-ı fikr-i şâfinimun hey’et-i davâ (T.1.7)

Aşık daha meyhaneye girmeden meyhanenin ümidi bile âşığın gönlünü sersemleştirdi, sonra da ümit ettiği o kadehine içki sunmadı:

Mest etdi girmeden dili meyḥâne-yi ümid

Boş şundu sonra destime peymâne-yi ümid (G.17.1)

Teşhis sanatı yapılmıştır. Oyuncak aşığın köşküne gelmeye razı olmaz:

Ḳā'il olmaz gelmege bāzīçe kâh-ı 'āşıkā

(T.G.IV.4)

2.2.6.6.4. Hāme:

Divānçe'de hame kelimesi iki yerde geçer. Kalem anlamındaki hame teşhis sanatıyla birlikte kullanılır. O aciz şairler senin o yüce zatını izah etmeye çalışır ama o aciz kalemin bu emri yerine getirmesi mümkün değil:

'Ulu zātını tavşīfe 'āciz-i şā'irān-ı cümle

Ne mümkün hāme-i 'āciz bu emri eylesin icrā (T.1.14)

Düldül demekle telmih sanatı yapılmıştır. Düldül'ün bıraktığı izler kalemi tasvir eder:

Hāmesidir nüzhetin meydān-ı nazm-ı düldülü (T.IX.1)

2.2.6.6.5. Ney, Nāy:

Divānçe'de ney kelimesi birkaç yerde geçmektedir. Daha çok etkileme vasıtası olarak zikredilir. Telmih sanatı olarak da kullanılan "ney" kelimesi Mevlānā'yı hatırlatması bakımından da beyitlerde geçmektedir. Hazreti Mevlānā'nın aşkı, gönülleri uyandırınca, gönüllerin dilleri ney olup bir nefeste tesirini gösterdi:

'Urūk-ı dil ney olup etdi bir nefes te'sīr

Uyandırınca gönül içre 'aşkı hāzret-i pīr (G.21.1)

Āşık ney vasıtasıyla döner durur, hāl ehli de onlara uyar ve dönerler. Canımız feyzin nurlarını, (Onun) hakikat güneşinin ışıklarından alır:

Neyle ider 'āşık semā' hāl ehli eyler ittibā'

Şems-i haḳīkatdan şuā' feyz alır ondan cānımız (G.28.4)

Ney'in kamışı Şefik'in aşkıyla arkadaş olmasa her gönüle mana zamanlarında şeker gibi lezzetli gelmezdi:

Kilk-i nāyında Şefik'in 'aşkı demsāz olmasa
Her dile şeker gibi gelmez dem-i ma'nā lezīz (G.20.8)

2.2.6.6.6. Perde:

Ev eşyalarının başında gelen perde, beyitte benzetme amacıyla kullanılır. Kavuşma meclisinde namus perdesi olan utanma, ortaya çıktığı zaman o vakit aşkın sarhoşları utanmayı terk eder:

Perde-i nāmūs olunca bezm-i vaşla bir hicāb
'Ār u nengi terk eder 'ālemde heb mestān-ı 'aşk (G.43.3)

2.3. YAŞAM ALANINI OLUŞTURAN UNSURLAR

2.3.1. Şahıslar

2.3.1.1. Tarihi Şahsiyetler ve Ölüm Tarihleri:

2.3.1.1.1. Ahmed Hāmid Beg Efendi:

Girit ilinin en şerefli ailelerinden olan Hamid Bey ki O, güneş gibi mutluluk yıldızının ışığıdır:

Girīd'in hānedān-ı eşrefi ya'ni Hāmid Beg kim
Fūrūğ-ı kevkeb-i iqbāli oldu āftāb-ı āsā (T.1.1)

Beyitte Hamit Bey'in nasıl böyle itibarlı olduğundan bahsedilir. Hamit Bey'in bu rütbeleri vilayetin danışma heyetinde iken kazandığı anlaşılır:

Hāmid Beg sınıf ol rütbe-i evvelīyi iḥrāza
Müşāvar-i vilāyet pāyesin kıldı şeref-pīrā

2.3.1.1.2. Kutbî Efendi :

Sadıkoğlu o elmas gibi kıymetli olan tarihini söyledi. Kutbi efendi o büyük zatlar gibi cennette postunu serdi:

Şādık oğlu söyledi târih-i cevher-dârını

Serdi postun kûtb olub Kûtbî Efendi cennette (T.2.1)

Sene 71

2.3.1.1.3. Sırrı Baba:

Mücevher gibi ortaya çıktı fakirin hatırasının tarihi, ortaya çıkan göz gibi oldu, Sırrı Baba'nın sonsuzluk sırrı:

Cevherinden keşf olup yad-ı faķir târihi

Çeşm-i zâhirden olup Sırrı Baba sırr-ı ebed (T.3.1)

Sene 71

2.3.1.1.4. Hâcî Dāvud:

Aşkın bereketiyle ya hu! O bir mücevher kadar değerli tarihtir, dedim. O vakit fanilik elbisesinden soyunup o vücudunu hemen kefene sardı:

Fiyüz-i 'aşkla yâ hū dedim bir târih-i cevher

Şoyundu şevb-i fâniden kefen-püş oldu 'uryānī (T.4.7)

Birisi dört tekbirle Hâcî Dāvud'un bedenini fani kılmıştır:

Biri ez cümle bunlardan Hâcî Dāvud-ı 'uryānī

Ki çār tekbirle kılmışdır kûvâ-yı 'unşurun fânī (T.4.2)

2.3.1.1.5. Muhammed Ekmel Beg:

Yas tutan hüznüyle o elmas gibi kıymetli tarih, iki dudağıyla Muhammed Ekmel (Yüce Yararıcıya) kavuşmanın lezzetiyle rahar bulsun, dedi:

Ĥüzn-i mâtemle dedi târiĥ-i cevher du leb

Zevĥ-i vuşlatla feraĥ bula Muĥammed Ekmel (T.5.7)

2.3.1.1.6. Kerime-i Hüd :

Beyitte Őunu dile getirir: O ince, hassas gönöl gibi olan Kerime Kamile hüznölü bir Şekilde, vah edip nefeslerini tamamladı, dedi:

Dedi bir riĥĥatle dil târiĥ-i ĥüzn-efzāsını

Ėıldı vāĥ tekmīl-i enfās o kerimem kāmile (T.6.1)

2.3.1.1.7. Ėelebi Muhammed Hemdemī Efendi:

Beyit anlam olarak, O mücevher tarih meleklerin göĥdüğüne, Hemdem Ėelebi Mevlānā'ya hemdem olsun, dedi:

Ėudsiyān riĥletine dedi mücevher târiĥ

Ola Hemdem Ėelebi Ėazret-i Mevlānā'ya (T.7.1)

2.3.1.1.8. Derviş 'Alī 'İsmet Efendi:

Matem içinde Derviş Efendi'yi toprağına verince, o vakit, gerĥek alemin sahibine yürüdü, dedim:

Vaz' idince ĥabre pā-mātem edip târiĥ dedim

Yüridi Derviş Efendi der-gah-ı bāĥīye hū (T.8.1)

2.3.1.1.9. Aliye-i Rufā'iden Nūri Bābā:

Ölümü ve büyüklüğünün tarihi sırlı bir nokta gibi, böylece Nūrī Bābā'nın ruhu o güzel Yaratıcının ruhunda boğuldu:

Sırrı nokta bildirür tāriḥ-i 'azm ü riḥletin
Nūrī Bābā'nın olup nūr-ı cemāle rūḥı ğark (T.9.1)

2.3.1.1.10. Ahmed Besim Efendi:

Değerli konuşmayla o kıymetli, yüce Ahmet'e dua ettim, ruhunun o sevinçli, gülen, güleç halin Allah'a yakın olsun, diye:

Nuṭḡ-ı cevherle niyāz etdim cenāb-ı Aḥmed'e
Ḳurb-ı Ḥaḳla ede rūḥın şād u ḥandān u Besim (T.10.1)

2.3.1.1.11. Şefik:

Tarihlerin arasında Şefik'in tarihi de bulunmaktadır. 12 Eylül 1871/ 26 Cemaziye'l-Ahir 1288 yılında vefat eden Mehmed Şefik'in cebinden şu gazel çıkmıştır. O bakışlar bu dünyadan göçdüğümü söyledi, Şefik canını feda etti, asıl ve gerçek âlemi buldu:

Söyledi göçdiğime tariḥimi noṭḡa-i ser
Cān feda kıldı Şefik buldu beḳā-yı 'aşkı (T.11.6)

2.3.1.2. Edebi ve Efsanevi Kahramanlar:

2.3.1.2.1. Mecnūn (Kays):

Şefik Divānçe'de edebi kahramanlardan da bahseder. Leyla'ya olan sevgisinden çöllere düşen bir kahramandır. "Leyla ve Mecnun" hikayesinin erkek

kahramanıdır. Emeviler döneminde yaşamış Kays adlı biridir.⁶² Edebî kahraman Mecnûn, divançede yalnız bir yerde geçer. Aşkın deliliği ile dünya gamını gönülden kovanlar, Mecnûn'un lafi geçtiğinde hayretten elbiselerinin yakalarını yırtıp durmazlar:

Giribân çäk-ı hayret olamaz ebhâş-ı Mecnûndan
Cünûn-ı 'aşkla dilden gam-ı dehri edenler tardı (G.19.6)

2.3.1.2.2. Rüstem:

Şark Edebiyatı'nda, İran'ın ünlü kahramanıdır. Cesaretin, kuvvet ve gücün timsali olarak tanınan ve Zaloğlu Rüstem şeklinde veya "Rüstem-i Dâstân" nâmıyla bilinir.⁶³

Şefik Divânçe'de tek yerde geçen Rüstem hitaben kendine seslenir ve aşkının karşısına Rüstem dahi çıksa gözlerin kararacağını ve oranın cenk meydanı olacağını söyler:

Rüstem eger çıkârsa mübârizler 'aşkıma
Añlar o dem yigitligi gözler qararmasın (G.49.4)

2.3.1.3. Padişahlar, Vezirler:

2.3.1.3.1. Cem:

Divânçe'de padişahlardan fazla bahsedilmez. Burada Padişah Cem'e telmih vardır. Meyhane meydanı bana Padişah Cem'den beri kalmıştır. Meyhanenin sultanı olan benim namıma hutbe okunur:

Cem'den beri çalmış baña meydân-ı harâbât
Hutbe oğunur nâmıma sultân-ı harâbât (G.10.1)

⁶² PALA, a.g.e. s.300

⁶³ PALA, a.g.e. s.382

Beyitte Necef Sultanı'nın padişahı için canını vermekten övünç duyulacağından bahseder:

Ḳuluyum ḳurbānıyım bi'l-iftihār cānım fedā
Pādişāh-ı cism ü cāndır şāh-ı Sulṭān-ı Necef (G.40.4)

Cihanın hükümdarı olan pir, zamanı düzenleyen sultanımızdır. Sen bizim Isfahan ülkesinde adeta can gibisin:

Pīr-i Ḥudāvend-i cihān niṣām-ı sulṭān-ı zaman
Ḥünkār-ı Rūm u Işfahān iḳlim-i cānda cānımız (G.28.5)

2.3.1.3.2. Şah-ı Edhem:

Evliyadandır. III. Hicret sırasında Belh'de hükümdar iken birgün bir avda bir ceylanı takip ederek vadiye indiği sırada, eli ayağı bağlı bir adamın bir karga tarafından beslendiğini görüyor. Bağlı adamın kervan halkını soyup öldüren hırsızlar tarafından bu hale konulduğunu karganın da Allah tarafından onun rızkının teminine memur edildiğini duyunca, taç ve tahtından vazgeçerek derviş oluyor.⁶⁴

Aşk insanı olmayı kendine özel kıldı, Edhem padişah bu amaçla tacını terk etti:

Ehl-i 'aşḳı zātına ḥās eyledi
Terk-i tāk ile eder Şāh Edhem'i (G.56.3)

2.3.1.4. Manevi Şahsiyetler

2.3.1.4.1. Mevlānā:

Şefik, mevlevī bir şairdir. Divançesinde Mevlevīliğe ait birçok öge yer alır. Tasavvuf ehlinin kendini bir mürşide emanet ettiği gibi Şefik de kendini emanet eder. Tasavvufi yönü ağır basan divançede Mevlānā'ya ait müstakil gazeller ve telmih olarak kullanılan çokça beyit bulunur. Mevlānā'nın aşkı gönülde hakikat güneşi gibidir, O kalblere nur olup doğdu:

⁶⁴ LEVEND, a.g.e. s.146

Gönülde şems-i haķikattir ‘aşk-ı Mevlānā

Ėulūba maṭla‘-ı nūr oldu şark-ı Mevlānā (G.1.1)

Şefik Mevlānā’nın aşkına seslenir, güzelliğinin nur ışıklarından, mana güneşi ortaya çıkar:

Ey Celāle’d-dîn-i Rūmî Şāh-ı Mevlānā-yı ‘aşk

Mihr-i ma’nā kesb eder nūr-ı celālinden fūrūğ (G.38.2)

Mevlānā aşkı birçok beyitte görülür. Şefik beyitte tecrid sanatına başvurur ve kendisinin Mevlānā’nın aşkının müridi olduğunu söyler, Mevlānā’nın yüce ilmi, bereketi ortada iken Şefik’in yüzündeki mana ne ola ki:

Ben mürîd-i ‘aşkıyım Monlā-yı Rūm’un ey Şefik

Feyz-i ‘ālisi beyān etdi nedir ma’nā-yı ruḥ (G.16.5)

Beyitte Hz. Muhammed’le Hz. Ali’nin manevi sırlarının, Mevlānā ve Şems’in sırlarıyla aynı benzer olduğu anlatılır:

‘Aşk-ı esrār-ı Muḥammedle ‘Ali’niñ ‘aynını

Şems ü Mevlānā edip tenzîr-i ma’nā-yı kemāl (G.48.4)

Mevlānā yolundan ilerleyen Şefik O’nun aşkına mest olur, o zaman Şefik sevincin sırlarının neşesini bulur:

Mest-i ‘aşkı olacaḥ Hazret-i Mevlānā’nın

Buldu ol demde Şefik neş’e-i esrār-ı neşāt (G.34.6)

2.3.1.4.2. Şems:

Şems kelimesi daha çok Mevlānā ile birlikte zikredilir. Mevlānā ile Şems’in muhabbetine telmih yapılır. Şefik Şems Hazretleri’nin aşkında daha küçücük bir zerre iken yine tecellinin ışıkları sinesinde parlıyordu:

‘Aşkında Şefik zerre iken Hazret-i Şems’in

Envār-ı tecellîsi yine sinede lâmi‘ (G.36.6)

Ey Şefik, ateşin kelebeği yaktığı gibi sen de Allāh'tan gayrısını yak, şems-i azamın aşkı gönlünde nurlar doldursun:

Şem‘ olup pervâne-āsā māsivāyı yak Şefik
Pür -ziyā kılsın derūnın ‘aşkı Şems-i āzamın (G.45.7)

2.3.2. Şehirler, Muhitler

2.3.2.1. Ülke, Kıta

2.3.2.1.1. Çin ü Hatā:

Divānce’de yalnız bir beyitte geçen Çin ve Hata⁶⁵ kelimeleri farklı ülkeler olsada Şefik aynı beyitte zikreder. Sevgilinin o sade yüzüne sanki Çin ve Hata ülkeleri birer hat gibi oldu, bu güzelliğinin elbisesini nasıl işlediğini Behzat gördü:

O sâde rûya haṭ oldu nigâr Çin ü Haṭā
Bu zîb-i ḥüsnüne gördü ne naḡş ider Behzād (G.18.4)

2.3.2.1.2. Rûm:

Anadolu olarak bilinir veya Arabistan hariç diğer yerler olarak da bilinir. Divançede yalnız iki beyitte geçer. Cihanın hükümdarı olan pir, zamanı düzenleyen sultanımız. Sen bizim canımızın ülkesi olan Isfahan’da⁶⁶ adeta can gibisin:

Pîr-i Ḥudāvend-i cihân nizām-ı sulṭān-ı zaman
Ḥünkâr-ı Rûm u İsfahân iklim-i cānda cānımız (G.28.5)

Ey Anadolu’nun yüce sultanı, sen feyiz kapısını fethettin, senin nurunun ışıkları nasıl bir aşkın olduğunu gönülden gösterir:

Feth-i bāb-ı feyz edildin Ḥazret-i Ḥünkâr-ı Rûm
Şems-i nûrun gösterir dilden eder eşkāl-ı ‘aşḡ (G.42.6)

⁶⁵ PALA, a.g.e. s.197

⁶⁶ iran’da bir şehir.

2.3.2.2. Şehirler:

2.3.2.2.1. Hānye:

Girit adasında bir şehirdir. Şefik, doğduğu yer olan Hānye⁶⁷ şehrinde de bahseder ve kendi sanatını öğer. Hānye’de Şefik gibi amirler pek fazla bulunmaz, nadirdir:

Hānye’nin amma Şefik-i nādire fermāsi var (T.IX.5)

2.3.2.2.2. Girid:

Ege denizinde, Yunanistan’a ait bir adadır. Edebî çalışmalara kucak açmış bir yerdir. İçerisinde birçok ünlü insana ev sahipliği yapmıştır. Girit⁶⁸ ilinin şerefli ailelerinden Hamid Bey güneş gibi mutluluk yıldızının ışığı gibidir:

Girid’in hānedān-ı eşrefi ya’ni Hāmid Beg kim

Fürūğ-ı kevkeb-i iqbāli oldu āftāb-āsā (T.1.1)

Şeker gibi olan o büyük şair Şefik’in eserleri o Girit limonunu şekerle karıştırıp kattı:

Şekkerāmiz olan āşar-ı serveriye Şefik

Çatdı limon-ı Giridi’yi edip mezc-i şeker (G.25.15)

2.3.2.2.3. Kandiye:

Yunanistan’a ait Girit adasında yer alır. Girit’in en büyük şehridir. Şefik tasavvufa intisab ettiğinden beri dertleşecek bir dost kalmaz, onun için Kandiye ne kadar geniş bir yer olsa da artık Şefik’e dar gelir:

⁶⁷ Girit Adasında bir şehir.

⁶⁸ Akdeniz’in Kıbrıs’tan sonra ikinci büyük adası.

Dertleşip sır virecek almadı bir yār baña
andıye şehri ne adar vāsi' ise dār baña (G.2.1)

2.3.2.2.4. Necef:

Necef, Kūfe cvarında Hz. Ali'nin türbesinin bulunduğu yerdir. Divan şiirinin coğrafyası içinde hemen daima Hz. Ali vesilesiyle kullanılır.⁶⁹ Necef⁷⁰ sultanının şahı, can ve bedenlerin padişahıdır, ben onun kulu, kurbanıyım canımı onun için vermekle övünç duyarım:

uluyum urbānıyım bi'l-iftihār cānım fedā
Pādişāh-ı cism ü cāndır Şāh-ı Sulţān-ı Necef (G.40.4)

2.3.2.3. Deniz, Ada

Divānçe'de herhangi bir deniz adı geçmez. Divānçe'de denizi anlatan beyitlere yer verilir. Sevgilinin şarabının güzelliği neşe vermese de şarab, onu deniz gibi kuşatan bir adadır:

Neş'e vermez olsa da revnade şahbā-ı ubāb
Şan ceziredir onun bar-ı muitidir şarāb (G.6.1)

2.3.3. Toplumsal Yapı

2.3.3.1. Meslekler, Vazifeler

2.3.3.1.1. Neccār:

Doğramacı veya marangoz anlamında kullanılır. Eski dönemlerde en kıymetli meslekler içinde olan marangozluk, padişahların dahi ilgi gösterdiği bir uğraş alanıdır. Cebinde parası olmazsa birinin, komşusu marangoz dahi olsa ne fayda ki:

Kisesinde olmasa nad-i maāş-ı vāfiye

⁶⁹ PALA, a.g.e. s.354.

⁷⁰ Irak topraklarında bulunan büyük bir şehir.

Var mıdır bir fā'ide olsa ona neccār cār (G.26.5)

2.3.3.1.2. Bağbān:

Divānçe'de benzetme amacıyla kullanılır. Gülistanı derleyen, düzenleyen bahçıvan, çok çalışmayla çorak topraktan ürün almayı ümit etme, onu yapacak olan o toprakların asıl sahibi olan Allah'tır ve onun emriyle her şey olur:

Şüre-i âmānde bitmez sa'y ile tohum-ı ümid
Bāgbān-ı kudretin taqdīri her emri yapār (G.27.3)

2.3.3.1.3. Pasbān:

Nöbetçi veya gece bekçisi olarak bilinen pasbān, benzetme amacıyla kullanılır. Şefik sevgiliye seslenir, ey gözlerimin kameri, senin şereflendirdiğin yolunun bekçisi olurum:

Pāsbān-ı rāh-ı teşrifindir ey mah-ı gözlerim (Muk. I.1)

2.3.3.1.4. Çāker:

Daha çok hizmetkār olarak bilinen çāker, sultanların yanında köle olarak hizmet edenler için kullanılan bir tabirdir. Beyitte, Şefik kendine seslenir: Ey köle olan Şefik, sen aşk yolunda ilerle, sen başını ve canını feda etsende asıl olan sultanımızdır:

Sen ey Şefik-i çākeri 'aşkı yolunda var yeri
Etsen fedā cān u serī ma'nā odur sulṭānımız (G.28.7)

Senin sesinin hizmetkārlığı, çaresiz gönüllere hayat gibi oldu:

Ayā mīr meāli mürtebit çāker-i nevāzende
Nigāhın her dil-i biçāreye oldu hayāt-efzā (T.1.8)

2.3.3.1.5. Tabib, Hekim:

Divançede tıp terimlerine pek rastlanmaz, fakat hastaları iyileştiren hekim, tabib kelimerine yer verilmiştir. Aşkın derdine alışmış olan âşık için doktora gerek yoktur. Dardini anlatıp da halini belli etmesin:

Derd-i ‘aşka mübtelâ ‘âşık tabîbi neylesin
‘Arz-ı nabz edip hekime hâlini ifşâ ‘abeş (G.13.5)

2.3.3.1.6. Avcı:

Daha çok bir eğlence unsuru olan avcılık, eski dönemlerde meslek olarak da yapılır ve eğitimi alınırdı. Avcılık öğrenmek kolay görünse de aslında zordur. Geyik avı yapmaktan her gönül çekinir:

Avcı ta‘limine çıkmak ne kolay şey görünür
Geyik âhû beccenin şaydına her dil ürker (G.25.11)

2.3.3.2. Bazı Tipler

2.3.3.2.1. Sâki:

Meyhanelerin olmazsa olmaz unsurudur. Genel olarak içki dağıtan ve bazen de sevgilinin kendisi olan sâkî, divançede sıklıkla kullanılır. Can dağıtan saki, senden eman diliyorum, yetiş aşkın şarabını ver bana, sonra gönül senden tek bir yudumla aşkın dermanını yardım bulsun:

Sâkî-i cânân yetiş ver cām-ı ‘aşkı el-amân
Bula yek-cür‘ayla dil senden meded dermân-ı ‘aşk (G.43.4)

Beyitte aşkın şarap dağıtıcısına seslenme vardır. İçki muhabbetinde mest olmaktan bahseder:

Ey sākī-i ‘aşk bezme yetiş nāvek-i cām ol

Şahbā-yı muḥabbetle gönül mest-i müdām ol (G.47.1)

Yalnızlık sunan saki, destime aşk şarabı sundu, o vakit o yüce aşk sultanı beni tuhaf bir sarhoş etti:

Sākī-i vaḥdet şarāb-ı ‘aşkı şundu destime

Mest-i bī-hoş eyledi ol Hazret-i Sultān-ı ‘aşk (G.43.2)

2.3.3.2.2. Mest:

Sarhoşluk sonucu oluşan sersemlik halidir. Aşık bu halini pek hatırlamaz. Sevgilinin aşkı onu meyhanede mest olmaya zorlar. Meyhaneye girmeden meyhanenin ümidi bile āşığın gönlünü sersemleştirdi sonra da ümit ettiği kadehine içki sunmadı:

Mest etdi girmeden dili meyḥāne-yi ümid

Boş şundu sonra destime peymāne-yi ümid (G.17.1)

İçki mekânının sarhoş bir hayranı, umursamaz bir sevinçle ne kazandığından haz aldı ne de yoktan üzüntü duydu:

Ne vardan kesb-i ḥaz etdi ne yokdan oldu āzurde

Şafa-yı lā’ubālī meşrebin bir mest-i ḥayrānı (T.4.4)

Aşkımın korkusuz mahmurluğu içinde, kendi tabiatıma dahi kaygısızım, meyhaneye köşesi bile bana lezzet vermiyor:

Mest-i bī-pervā-yı ‘aşkım lā’ubālī meşrebim

Güşe-i meyḥāneden olmaz baña bir cā lezīz (G.20.7)

2.3.3.2.3. Civān:

Gençliğe yeni adım atmış insanlar için kullanılan bu kelime, divançede yalnız bir beyitte geçer. Şefik'in sırlarını o gençler bilmedi hâlbuki bilselerdi, kelebeğin ateşe talib olduğu gibi onlarda bana talip olurdu:

Bilmedi esrārımı bilse eger ol nev-civān

Şem'ime pervāne-veş olmaz mı yā t̄alib baña (G.5.2)

2.3.3.2.4. Pīr, Pīr-i Mūgān:

Tasavvufta meyhaneci olarak bilinen Pīr-i Mūgān içki meclisinin önemli unsurudur. Çoğu zaman āşığa öğüt verir, kendi meclisinde güzel sözler söyler ve meyhanedekileri ihya eder:

Bezmiyle ider pīr-i muḡān ādemi ihyā

Mey-ḡāneye bundandır atar cān-ı ḡarābāt (G.10.2)

Meyhaneci şarabı bedava dağıtırken rind bu fırsatı kaçırmı mı?

Bint-i 'inebi pīr-i muḡān eyledi namzet

Hiç boş mı ḡor āḡir onu rindān-ı ḡarābāt (G.10.3)

O Allāh'ın velilerinin yardımı hemen yetişmez mi sanıyorsun, o yiğitlere inan ve bağlan gerekirse canını bile ver onlara:

Yetişmez mi şanırsın himmet-i pīrān her ānda

Tevessül ile bağlān cān fedā et onlara çün merd (G.19.2)

Hazreti aşk, gönülleri uyandırınca gönüllerin dilleri ney olup bir nefeste tesirini gösterdi:

'Urūk-ı dil ney olup etdi bir nefes te'sir

Uyandırınca gönül içre 'aşkı ḡazret-i Pīr (G.21.1)

2.3.3.3. Eğlence Hayatı

2.3.3.3.1. Meykede, Meyhâne:

Divānce’de birçok yerde geçen meyhane, âşığın uğrak yeridir. Âşık oraya gelir ve sâkînin sunduğu bir kadehle tüm dertlerini unuttur. Şefik için meyhaneci, aşk şarabının neşesidir. Onun için şarab kadehi rehber, meyhaneci de şarab testisidir:

Neş’e-dâr-ı bâde-i ‘aşkımdır meyḥānede
Rehberim oldu kadeḥ pîr-i mugānımdır sebū (G.52.2)

Gül bahçesini gezen bülbüller orayı terk etti, o güzel gül bahçesi artık o umursamazların mekânı olan meyhane köşesi gibidir:

Nüzhet-i gülşeni terk etdi bütün ‘andelibe
Güşe-i meykededir rind ü gülistân-ı laṭîf (G.41.3)

Eğer amacın can ile canana yakın olmaksızın aşkın meclisine gir, o yola başını koy:

Ḳurb ise eger cān ile cānāna merāmın
Meyḥāne-i ‘aşk içre serîl târîk-ı nām ol (G.47.5)

Ey Şefik, sen ayağını meyhane kapısından çek artık ki bu boş bir uğraştır. Sana asıl hakikat olan Mevlânâ’nın aşkı yeter:

Der meyḥāneden gel çek ayāğın kim mecāzîdir
Ḥaḳîkatde saña kāfî Şefîk’â ‘aşk-ı Mevlânâ (T.1.23)

2.3.3.3.2. Bezm, Meclis:

Bezm, içkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek.⁷¹ Eğlenmek isteyenlerin toplandığı yer olan meclis, âşıkların, sâkinin sunduğu içkilerle mest olduğu, sevgilinin, aşığa inatla rakiple gelip aşığı çileden çıkardığı, pîr-i muganların âşıklara hayat verdiği yer olarak da anlatılır:

⁷¹ PALA, a.g.e. s.71

Şadr-i meclisle hemân kürsi-i bālâyı arar

Ne ‘aceb vâ’iz efendî ede du‘â-yı ferâğ (G.39.3)

Aşığ, eğlence meclisinden ayırıp perişan bırakan o güzel sevgilidir yoksa bu tamir olmuş gönül böyle yıkık olmazdı.

İftirâk-ı bezm-i dilberdir perîşân eyleyen

Yoğsa bu ma‘mûr-i dil olmazdı tâ böyle hârâb (G.6.2)

Meyhanede cam kadehin çıkardığı sestten o üzengi, kavuşmanın sırrını bir avuç şarapta arar:

Sâgâr u minâ-ı bezmde kılkül etmekden gâreż

Cür‘a-ı râz-ı vişâli sâkıya eşrâb arar (G.24.4)

Âşığın maşuk için gözlerinden döktüğü yaşlardır. Sevgili için o yaşların pek kıymeti yoktur. Divânçe’de genel olarak abartılı olarak kullanılır. Gözümden döktüğüm ırmaklar gibi sularla büyüttüm başını ve boyunu, daha kavuşma bağının zevkine varmadı:

Cûy-ı eşkimle büyütdüm niçe dem serv-i kıddın

Bağ-ı vaşlına henüz olmadı dil zevk-âver (G.25.12)

Kanımın gözyaşı gözümün çeşmesinden her tarafa aktı, aşk ehline gönül kaynağından su ve baykuş gelir:

Çeşme-i çeşmimden ağıdı eşk-i hūnum sū-be-sū

Ehl-i ‘aşka menba’-ı dilden gelir âb u zū (G.52.1)

Gözyaşına teşbih yapılır. Senin ölümünle herkes kedere büründü, gözlerindeki kanlanmış matemli gözyaşlarını sil:

Fevtine cümle familyası mükedder oldu

Eşk-i mâtemle olup dîdeleri hūnîn sil (T.5.6)

Ölüm dönüşü olmayan asıl menzildir. Tasavvufta sıklıkla kullanılır. Ölüm fırtınası bırakmadı ki o gül büyüsün, gelişsin, ilahî takdirin eli onun ömrünü çözülen iplik gibi eyledi:

omadı Şarşar-ı mevt bulsun o gül neşv  nem
Eyledi dest-i kaŐ rişte-i ‘mrin mnŐal (T.5.3)

Meyhane meclisinde ömrünü ayrılıkla geçirdi, gönlünü ve canını her zaman Őarabın manasıyla anlamlandırmaya çalıŐtı:

Tecridle geçirdi ‘mrini bezm-i ĥarbtda
Mey-i ma‘n ile ma‘mr edip her dem dil  cnı (T.4.3)

2.3.3.4.4. Bayram, İyd:

Sevincin, coŐkunun, vuslatların yaŐandığı günler olarak bilinen bayramlar divançede birkaç yerde kullanılmıştır. Senin gl bahçesi meclisinde yaptığın o aŐağılığı, ben bayramda anladım. Kavuşma için yaptığın dua ve isteğın meğer yalanmıŐ:

Gülşen-i bezminde dn u ‘d u ‘ıydın anladım
‘Arş-ı vird-i vuŐltın sĥte vaŐrındır seniŐ (G.46.4)

2. 3.3.4.5. Devlet:

Divne’de birkaç yerde geçen devlet kelimesi genel olarak benzetme amacıyla kullanılır. Bazı beyitlerde ulaşılması zor makamlar için de zikredilen devlet, Şairin özlemini de ortaya koyar. Şair içindeki duruma anlam veremez, bir bakar gurbette kendini vatanında gibi hisseder bir bakar vatanında kendini gurbette gibi hisseder. Devlete sığınanlarla dertleŐdiğinde bunu, demiŐlerdir:

Kh olur ĥurbet vaŐan khı vaŐan ĥurbetlenr
ĥasbihlimce demiş bunu diyen devlet-me’b (G.6.4)

Gönlün tahtından, aşk padiŐahının sinesinin toprağının bağrında, sevgiliye kavuşmaktan başka dünya varlığında bir Şey istemem:

Taht-ı dilden şāh-ı ‘aşk şadr-ı saray-ı sinede

Vaşl-ı yārden başka etmem devlet-i dünyā taleb (G.8.4)

Senin aşkından övündüğümün belirtisi, sana olan sevgim ve muhabbetimdir ki aşkın övücüyle sinenin süslenmesi ne güzel talihtir.

Nişān-ı iftiḥārı ‘aşkın mihr ü muḥabbetdür

Ki faḥr-i ‘aşk ile tezyīn-i şadr etmek ne devlettir (G.23.1)

2.4. İNSAN

2.4.1. Güzellik

2.4.1.1. Güzelliğe Ait Teşbişler, Mecāzlar:

2.4.1.1.1. Pertev:

Pertev genel olarak rengi ve parlaklığıyla güzellik unsurunu oluşturur. Divānçe’de genellikle güneşin ışığı şeklinde kullanılır. Dünya güneşi ışığını senin güzelliğinden aldı. Senin o yüzünü süsleyen nur ve parlaklık şüphesiz gerçek olan güneşe can verir:

Pertev-i mihr-i cihān ḥüsnünden etdi iktibās

Fer verir ḥurşide bī-şek nūr-tāb-ı ārā-yı ruḥ (G.16.2)

2.4.1.1.2. Güneş, Mihr, Afitab:

Sevgilinin güzelliği o kadar parlak ve güzeldir ki bu haliyle geneşe benzetilir. Aşğın içini ısıtan güneş daima sevgiliyi hatırlatır. Sevgilinin teni ve yüzü güneşten farksızdır. Dünya tohumları ışığın nurunu güzelliğinin güneşinden alır, ne olacak, hale gibi ayı kucaklayıp sarmalasa:

Mihr-i ḥüsnünden alır bezer cihān nūr-ı ziyā

N’ola āğuş o mehī hāle gibi şarsa eger (G.25.10)

Hamid Bey Girit’te şerefli bir aileye mebsuptur ve Girit’e bir güneş gibi olmuştur:

Girīd'in hānedān-ı eşrefi ya'ni Hāmid Beg kim
Fürüg-ı kevkeb-i iqbālî oldu āftāb-ı āsā (T.1.1)

2.4.1.1.3. Gül, Gülşen:

Güzellik bazı beyitlerde güle veya gül bahçesine benzetilir. Gülün beyaz olan yaprakları sevgilinin yanağının rengi gibidir. Gül bahçesini gezen bülbüller orayı terk etti, o güzel gül bahçesi artık o umursamazların mekânı olan meyhane köşesi gibidir:

Nüzhet-i gülşeni terk etdi bütün 'andelibe
Güşe-i meykededir rind ü gülistān-ı laṭif (G.41.3)

2.4.1.1.4. Şem':

Sevgili bazen pervanenin etrafında dönüp dönüp durduğu şem'e benzetilir. Şefik kendine seslenir: O sevgilinin aşığı yaktığı gibi sen de Allah'tan gayrısını yak gitsin, Şems-i Azam'ın (Mevlānā) aşkıyla için nurlarla dolsun:

Şem' olub pervāne-āsā māsivāyı yak Şefik
Pür -ziyā kılsın derūnı 'aşkı Şems-i 'Āzam'ın (G.45.7)

2.4.1.1.5. Deniz (Bahr):

Āşık için deniz sevgilinin kendisidir, bu denizde yüzen de āşıktır. Āşık sevgilinin denizinde boğulur boğulur durur. Sevgilinin şarabının güzelliği neşe vermese de şarab, onu deniz gibi kuşatan bir adadır:

Neş'e vermez olsa da revnaqde şahbā-ı ḥubāb
Şan cezīredir onun baḥr-ı muḥītidir şarāb (G.6.1)

Şefik aşkın o sonsuz denizinde boğuldu ve o Bir olanla bir oldu. Aşkın o gizli manası Şefik'e göründü:

Vaħdete erdi ğarīķ-1 baħr-1 bī-pāyān-1 ‘aşķ
Oldu zāhir kendine ol ma‘na-1 pinhān-1 ‘aşķ (G.43.1)

2.4.1.1.6. Bahār:

Bahar kelimesi sevgilinin güzelliğinde sıklıkla kullanılır. Bahar yeniden canlanmak anlamında bir güzellik unsurudur. Sünbül, çekiciliğini, saçlarının ve al yanaklarının üzerinde gösterdi. Senin aşkına divane olanlar o güzel bahar zamanında gezsinler:

Hevā-yı sünbülü gösterdi zülfün gül‘izār üzere
Bahār-1 hüsüne etsin tenezzüh ‘āşık-1 şeydā (T.1.18)

Bahar mevsimi kışın o zor olan çekilmez günlerinden sonra gelir, gülün ve çiçeğin açmasına vesile olur:

Ĥaṭṭ-1 nev-i sebz-i ruħın ol bahārındır seniñ
Dil-i hezārın egledin heb gül‘izārındır seniñ (G.46.1)

2.4.1.1.7. Çemen (Çemenzār):

Güzelliğin bu kelimeye benzetilmesi genel olarak sevgilideki güzellik öğelerinin buralarda yetişmesiyle alakalıdır. Dünyanın yeşilliğinin bu güzelliğine ve ihsanına feyz olan, senin gül bahçesine olan sevginden dolayıdır:

Bu hüsñ ü leṭāfetle çemenzār-1 cihānın
Feyzindir olan neşve-i gülizārına bā‘iş (G.12.4)

2.4.1.1.8. Bezm (Meclis):

Divānçe’de genel olarak toplanma yeri olarak kullanılır. Benzetme unsuru olarak bezm, sevgilinin yüz kısımlarını oluşturan dudak, yanak, çene, göz olarak da kabul edilir. Beyitte aşkın şarap dağıcısına seslenme vardır. İçki muhabbetinde mest olmaktan bahseder:

Ey sākī-i ‘aşk bezme yetiş nāvel-i cām ol

Şahbā-yı muhabbetle gönül mest-i müdām ol (G.47.1)

Sevgili olmadan āşığın gönlüne bağdaki içki neşe vermez, meclise neşenin zevkini veren içki değil, o içki dağıtandır:

Neş’e kesb etmez gönül yārsız şarāb-ı bāğdan

Sākīdir bezme veren şahbā degil zevk-i tarab (G.8.2)

2.4.1.1.9. Şah:

Sevgili bazen ulaşılması zor olan bir padişaha da benzetilir. Āşık sevgili için kul köledir. Sevgilinin her dediğini sorgusuz sualsiz yapar, bunun karşılığında sevgili aşığa yüz vermez:

Sevgililerin sultanlarının en güzeli yeryüzünün sultanı olduğunu ve sevgililerin güzelliklerini bütün zamanlar bilmektedir:

Şāh-ı iklim hüsni sultān-ı hūbān olduğun

Mü’terifdir hüsüne hūbān heb ‘aşır u demin (G.45.2)

2.4.2. Sevgili

2.4.2.1. Sevgiliye Ait Teşbihler, Mecazlar

2.4.2.1.1. Şah, sultan:

Aşık için sevgiliye ulaşılması çok zordur. Divānçe’de benzetmeler genel olarak zor olanın üzerine kurulur. Aşkın padişahına, gönül tahtından, sinenin sarayının başköşesinden sevgiliye kavuşmaktan başka dünya devletinden talebim olmaz:

Taht-ı dilden şāh-ı ‘aşk şadr-ı sarāy-ı sīnede

Vaşl-ı yārdan başka etmem devlet-i dünyā taleb (G.8.4)

Beyitte Necef Sultanı’nın şahından bahsedilir. Beyitte Necef Sultanı’nın padişahı için canını vermekten övünç duyulacağını söyler:

Ḳuluyam ḳurbānıyam bi’l-iftihār cānım fedā

Pādişāh-ı cism ü cāndır şāh-ı Sulṭān-ı Necef (G.40.4)

2.4.2.1.2. Ay, Māh:

Sevgilinin ay ile münasebeti bu unsurların sevgiliye benzetilmesidir. Bazen sevgilinin kendisi bazen de yüzü sevgiliye benzetilmiştir. Dün gece dolunayın parlaklığı vefasızlık etti, onun yaptığı bu olayı padişaha anlatmak artık farz oldu:

Bī-vefālīḳ eyledi dün şeb o māh-ı bedr-i fer

‘Arz-ı ḥāl etmek o şāha mā-cera-yı oldu farz (G.33.5)

2.4.2.1.3. Lāle, Sünbül:

Lale sevgilinin yüzüne benzetilen unsurdur. Genel olarak gülle birlikte kullanılan lale, divançede birkaç yerde geçmektedir. O yüce namlı sultanın yüce yeteneğinin çoşkusu, bir bakışta daha açmamış laleyi inci tanesine çevirir.

O mir-i ‘ālīşānın cezb-i isti‘dād-ı ‘ālisi
Eder nā-puhte derī yek nazarda lü’lü-ī lāle (T.1.5)

Sünbül sevgilinin saçı için kullanılan benzetmedir. Genelde sevgilinin saçı, koku veya şekil olarak sünbüle benzetilir. Sünbül, çekiciliğini, saçlarının ve al yanaklarının üzerinde gösterdi. Senin aşkına divane olanlar o güzel bahar zamanında gezsınler:

Hevā-yı sünbülü gösterdi zülfün gül‘izār üzere
Bahār-ı hüsnüne etsin tenezzüh ‘āşık-ı şeydā (T.1.18)

2.4.2.1.4. Gülşen-i Ra‘na:

Gül bahçesinin güzelliği olarak bilinir. Divānçe’de teşhis sanatıyla birlikte kullanılmıştır. Senin kākülünün gülü şaha kalkmış gibi sünbüle benzer bir ağzı ve daha açmamış güzel bir tomurcuğu vardır, ey güzel gül bahçesi, beni bahçıvan nasıl rütbeye eçikarsın:

Reh̄k-i gül-i kākülin sünbül-i femin bir gonçe-i zībā
Ne rütbe-i bāgbān etsin beni ey gülşen-i ra‘nā (T.1.20)

2.4.2.1.5. Sīm:

Sevgili bazen değerli eşyalara benzetilebilir veya sevgiliye ait bir şey de bu benzerliğin içinde yer alabilir. Burada sevgilinin vücudu gümüşe benzetilmiştir. Sevgilinin o gümüşe benzer vücudunu ve şeffaf olan kollarını görenler, bu güzel ince elekle mi elenmiş derler.

Ol sīm-i beden sā‘id-i billūrı görenler
Derler ki elenmiş bu güzel ince elekle (G.54.2)

2.4.2.1.6. Kamer:

Sevgilinin aya benzetilmesi çoğu zaman ayın parlaklığıyla alakalıdır. Sevgilinin yüzü de ay kadar parlaktır. Şimdi sevgilinin güzelliğinin zirvesinde aya benzer yüzü vardır:

Evc-i hüsnün şimdi böyle kamer-i simâsı var (T.G.II.5)

2.4.2.1.7. Gonca (Gonce, Gonca-i ra'na, Gonce-i ter):

Sevgili ağız, dudak, yanak cihetiyle goncyaya benzetilir. Gonce-i ter, sevgilinin daha çok genç ve taze olduğunu anlatmak için kullanılır. Bunun yanında sevgili yavaş yavaş açan bir goncadır.

Dünyanın alçaklığı bir zaman insanları gamlarla baş başa bırakır, hatta daha açmamış taze gonca dahi olsa ecel rüzgârı onu bile soldurur:

Dehr-i dūn hâlimiz qor âdemi gamdan bir dem
Soldurur gonca-i ter olsa velev bād-ı ecel (T.5.1)

2.4.2.1.8. Ruhsâr:

Sevgilinin güle benzetilmesi yüzünün güzelliğiyle ilgilidir. Gülün beyaz olan rengi, sevgilinin yanaklarına benzer. Yeniden gelen baharın çizgileri yüzünün gül bahçesi gibi oldu, ey şahım yeni gelen günler bayram oldu gönlümde, bu aşk yılında.

Gülşen-i ruhsârına irdi bahâr-ı nev hattın
'İyd-ı nevrüz oldu şahım dilde bu nev sâl-ı 'aşq (G.42.2)

2.4.2.1.9. Ebru:

Sevgili için kullanılan benzetmedir. Genellikle yay ve kemanla birlikte zikredilir. O namaz kılınacak yere senin kaşların imam oldu, hep heves edip görünene ve görünmeyene uydu:

Mihrāb-ı ebrūvānına oldu gönül imām

Etdi hevās-ı zāhir ü bātm hep iktidā (G.4.2)

2.4.3. Sevgiliye Ait Güzellik Unsurları

2.4.3.1. Saç (Zülf, Gisu, Muy)

2.4.3.1.1. Zincir:

Sevgilinin saç siyah olmasıyla bilinir. Beyitte aşık, sevgilinin bakımlı, örgülü siyah saçını gönlüne bağlıyor. Sonra aya benzeyen sevgiliye kavuşma hayali bile gökyüzünü saran hale gibi oldu:

Leyle-i zincir-i zülfün kayd edildin gönlüme

Hāleveş şardı hayāl ey meh-i kenar vuşlatı (G.55.4)

2.4.3.1.2. Tar, Rişte, İp:

Sevgilinin saç bazen uzun ve ince olmasıyla ipe benzetilir. Senin güzelliğinin kumaşı aşkın iplikleriyle dokunduğu için aşk yiğidi can nakdiyle ona müşteri olmuştur:

Tār u pūd-ı ‘aşk ile kālā-yı hüsün nesc olub

Onun için naqd-ı cānla müşteri merdān-ı ‘aşk (G.43.8)

2.4.3.1.3. Mār:

Sevgilinin saçları uzun ve siyah olması itibariyle yılanı benzetilir. Beyitte sevgilinin saçları, Firavun'un sihribazlarını yenen Hz. Mūsā'nın mucizesine benzetilir:

Mār-ı zülf-i hüsünün bir āyet-i Mūsā'sı var (T.G.V.1)

2.4.3.2. Perçem, Turra, Kākül:

Gerçek manada alnın üzerine düşen kıvrım kıvrım büklümlü saç olarak tasvir elidir. Bu haliyle yılanı ve sümbüle benzetilir. Divānçe'de birkaç yerde geçmektedir. Senin kākülünün gülü, şaha kalkmış gibi sümbüle benzer ve bir ağzı ve daha açmamış güzel bir tomurcuğu vardır, ey güzel gül bahçesi, beni bahçıvan ne rütbe etsin.

Reh̄k-ı gül-i kākülin sümbül-i femin bir gonce-i zibā

Ne rütbe-i bāgbān etsin beni ey gülşen-i ra'nā (T.1.20)

Sevgilinin başında zülûf ve kāküle benzeyen ejder ve anka kuşu vardır:

Zülf ü kākül gibi iki ejder ü 'Anqāsı var (T.G.III.5)

2.4.3.3. Kaş (Ebrü)

2.4.3.3.1. Ebrü:

Sevgilinin kaşlarını anlatan önemli güzellik unsurlarından biri de ebrudur. Çoğu zaman yüz ve zülûfle kullanılır. Āşıklar sevgilinin iki kaşının ortasını sanki ibadet dilecek yermiş gibi kıble ve cami zannederler:

İmān-ı hāqīkatle dü ebrūsını mihrāb

'Uşşāk-ı cemālin edininip kıble vü cāmi' (G.36.2)

2.4.3.3.2. Yay, Keman:

Sevgilinin kaşları bazen keman, yay, kılıç gibi unsurlara benzetilir. Yanağının bütün güzelliği gül bahçesinin parlaklığının güzelliği gibidir. Can bağışlayan neşe gibi olur, bu kötü kadına senin yüzündeki kaşlar:

Revnağ-ı gülzâr-ı hüsnündür külli zibâ-yı ruḥ

Neş'e-i cân-baḥş olur âşufteye bu yâ-yı ruḥ (G.16.1)

Teşbih sanatı kullanılır o keman gibi olan kaşlar ok gibi kirpiklere dönüşür. Bu hale âşık sabreder ve gene sinesine atar:

Ḳavurdu ebrû-yı kemânın müjesin tîr etdi

Dedi gördün mü o meh bende dedim sîneye ât (G.9.3)

2.4.3.4. Göz (Çeşm, Dide)

2.4.3.4.1. Çeşm:

Göz en belirgin ve önemli güzellik unsurlarının başında gelir. “Göz âşıkları kendisine bağladığı ve meftun ettiği için sahir, füsün-saz olarak vasıflandırılır. Aşığın gönlünü çeldiği için de fettan, şuh bir dilber şeklinde tasavvur edilir.”⁷² Hususiyle âlemde fitne koparan o büyücü göz, ağızdan çıkan neşeli ve eğlenceli bir güzel söz gibi olamaz.

Çeşmi cādū u ğamzesi fettân-ı ‘âlem bâ-ḥuşûş

Ḳal olunmaz nüktedir ey şūḥ-ı şen ser-i femin (G.45.6)

2.4.3.4.2. Mahmûr:

Divânçe’de mest olmak, baygınlık gibi anlamlarda kullanılmıştır. Âşığa sevgilinin o yakut gibi olan dudakları ölümsüzlük suyu gibi lezzetli gelir, susuzluktan baygın gibi duran rind için şarab lezzetli gelmez mi?

⁷² ÇEÇEN a.g.e. s.118

‘Āşıkā la‘l-i lebi āb-ı hayāt-āsā lezīz

Rind-i maḥmūr teşneye gelmez mi yā şahbā lezīz (G.20.1)

2.4.3.4.3. Nergis:

Nergis, divān edebiyatında genellikle sevgilinin mahmur bakışları olarak tasvir edilir. Zaten nergis uyku verici ve bayıltıcı özelliğe sahiptir. Ela göze benzeyen o neşesi gözünü daha iyisine dikmiş, bundadır Şefik’i köle eder aşkın hayali:

Evālıden dāde-dūz nergis-i şehlāsı ol şuhun

Şefik’ā bendesin eyler hayāl-i ‘aşkı zerden zerd (G.19.7)

2.4.3.4.4. Fitne, Çeşm-i Şuh:

Saçın bu unsurlarla ilgisi fitne kelimesinin kargaşaya sebebiyet vermesiyle alakalıdır. Zamanın o hayāsız gözünden o sıkıntıların, arsızlığın bilimi okunur, o sevgili şimdi zamandan sitemin ve zulmün dersini alır:

Fenn-i fitne oğunur çeşm-i şuh-ı devrāndan

Şimdi cevr ü sitemin dersin alır devrāndan (G.51.2)

2.4.3.4.5. Çeşm-i cādu:

Sevgilinin gözleri bazen büyüyle birlikte kullanılır. Onun bakışı sihirlidir. Bazen bakışıyla aşğın dünyasını harap edebilir. Hususiyle ālemde fitne koparan o büyücü göz, ağızdan çıkan neşeli ve eğlenceli bir güzel söz olmaz.

Çeşm-i cādu ğamzesi fettān-ı ‘ālem bā-ḥuşuş

Ḥal olunmaz nüktedir ey şuh-ı şen ser-i femin (G.45.6)

2.4.3.5. Kirpik (Müjgān, Tīr)

Teşbih ve mecaz olarak kullanılan kirpik diğer güzellik unsurları gibi fazla kullanılmaz. Kumandan kirpiği albayın gamzesini görürse tabur ateşi aşıkların kalbi gibi alt üst olur:

Mīrālāy gamzesi görürse k̄ūmanda müjeye
K̄alb-i ‘uṣṣākı eder t̄ābur ateş zir ü zeber (G.25.3)

Beyitte teşbih sanatı kullanılmış kirpikler oka benzetilmiştir. Hz. Ali’nin kılıcının ucu çataldır. Bundan dolayı iki kaşını o çatala benzetmiştir:

Zülfikār-āsā dü ebrū tīr-veş müjgān ile
‘Āşıkı ‘idāme gammaz eyledi sevķ-ı ciyuş (G.30.3)

Candan vefayı esirgemedi o vefasız sevgiliye yaranmak çok zor, amacı eziyet olduğundan aşığın sinisinin buna dayanması çok zor:

Vefā bezliyle cānā bī-vefā yāre yaranmaķ güç
Cefāsi tīrine amaç olup sine t̄ayanmaķ güç (G.14.1)

2.4.3.6. Yanak

2.4.3.6.1. Rūh:

Yanak sevgilinin başı ile ilgili birçok unsurun içinde yer alır ve onlarla birlikte zikredilir. Beyitte ruha güzellik veren her eserden gönlün lezzet aldığından bahsedilir.

Ḥayāt-baḥş mı la‘lün ḥumar-ı ālūde dār u dar
Şafa-yı rūḥa da’ir dil eder her bir eşerden ḥaz (G.35.3)

2.4.3.6.2. Hurşid, Mihr:

Yanak, parlaklığı ve aydınlık olmasıyla güneşe benzetilir. Beyitte sevgilinin güzelliğine teşbih yapılır. Dünya güneşi ışığını senin güzelliğinden aldı. Senin o yüzünü süsleyen nur ve parlaklık şüphesiz gerçek olan güneşe can verir:

Pertev-i mihr-i cihān hüsününden etdi iktibās

Fer verir hürşide bî-şek nūr-tāb ārā-yı ruḥ (G.16.2)

2.4.3.7. Yüz (Mir'at)

Yüz temiz olması ve güneşin parlaklığını alması sebebiyle aynaya benzetilir. Sevgili için de bir benzetme unsurudur. Güzelliğin nuru gönül gözlerine ayna olduğundan beri, asıl hakikat güzelliğinde bana görünür:

Mir'at olalı çeşm-i dile nūr-ı cemālin

Hüsünde bedīdār baña dīdār-ı ḥaḳīḳat (G.11.4)

2.4.3.8. Gamze

2.4.3.8.1. Gamze:

Divānçe'de birçok yerde gamze kelimesi geçmektedir. Daha çok sevgilinin bakışının güzelliğini ortaya koyan bir benzetmedir. Zülfikār, Hz.Muhammed'in Hz. Ali'ye hediye ettiği ucu çatal kılıç olarak bilinir. Divānçe'de kılıcın sahibi zikredilmemiş fakat kime ait olduğuna telmih vardır:

Zülfikār-āsā dü ebrū tīr-veş müjgān ile

'Āşıkı 'idāme gāmmaz eyledi sevḳ-ı ciyuş (G.30.3)

2.4.3.8.2. Cādu, Mekr, Fitne:

Sihir, büyü sevgilinin silahları arasındadır. Bunları kullanarak aşğın dünyasını yıkar. Zamanın o hayâsız gözünden o sıkıntıların, arsızlığın bilimi okunur, o sevgili şimdi zamandan sitemin ve zulmün dersini alır:

Fenn-i fitne okunur çeşm-i şüh-ı devrāndan

Şimdi cevr ü sitemin dersin alır devrāndan (G.51.2)

O fitne saçan ne kadar kötülük verirse versin, o aşık sevgilinin yaptıklarından hüznün duymaz:

Ne kadar verse fesād ğazze-i cādū-yı fiten

Cānı cānāne ne mümkün ede ğamz u tebġiz (G.32.3)

2.4.3.9. Dudak (Leb)

2.4.3.9.1. Būs:

Öpmek anlamına gelen bu kelime Divānçe’de yalnız bir yerde kullanılır. Aşık için sevgiliyi öpmek imkansız gibidir, ama yine de vazgeçmez:

Sen ‘aşkla bāk kesb-i şeref itmege zīrā

Yoğ feyz-i müşīrānda Şefiğ būs atanla (G.51.7)

2.4.3.9.2. La’l, La’l ü Leb:

Dudak, teşbih unsuru olarak genelde rengiyle ve değerli olmasıyla kullanılır ve dudak kelimesinden ayrılmaz. Āşığa sevgilinin o yakut dudakları ölümsüzlük suyu gibi lezzetli gelir, susuzluktan baygın gibi duran rind için şarab lezzetli gelmez mi?

‘Āşıka la’l-i lebi āb-ı hayāt-āsā leziz

Rind-i maħmūr teşneye gelmez mi yā şahbā leziz (G.20.1)

Beyitte aşık sevgilinin dudağını öpmeye Kevser havuzuna doyacağından bahseder:

Ey sâkı-i ‘aşk bezmine ger olmasa mâ‘ni
La‘l-i lebin emsem olurum kevşere kıni’ (G.36.1)

2.4.3.9.3. Gonca-i Şüküfte:

Açılmamış tomurcuk olan gonca beyitte sevdâya benzetilir. Aşık için sevgili yavaş yavaş açan bir goncadır. Sevdâ goncası yine açılmış lale gibi oldu. Gönül, aşkın yarasına iyi gelecek olan ilaçlar arar:

Ġonca-i sevdâ yine şüküfte oldu lâle-veş
Dâğ-ı ‘aşkın zaħmına dil merhem-i esbâb arar (G.24.2)

2.4.3.9.4. Şerbet-i La‘l:

Kırmızı renge benzetilen dudak, aşık için şeker şerbet gibidir. Ulaşılması aşık için çok zordur. Gönül hasta iken aşığa sevgilinin o şerbet gibi olan dudağı söz verilmişti, vefa ehli bu sözünde durur mu?

Şerbet-i la‘lını va‘d itmiş idi haste dile
Va‘d-i encâze vefâ ehli eder mi tağmiz (G.32.5)

2.4.3.10. Boy, Serv, Kadd, Endām

2.4.3.10.1. Serv:

Sevgilinin boyunun teşbihi için en fazla kullanılan unsurdur. Sevgilinin boyu uzun, ince ve düzgün olması bakımından serviye benzetilir. O Muhammed Ekmel'in güneşinin köşesinde tutuşan serviler, dünyanın gül bahçesinde yanmışlar gibidir:

Sūhte-zade gibi bir serv-i gülistān-ı cihān

Hayf kim künc iken ol Mīr-i Muḥammed-i Ekmel (T.5.2)

2.4.3.10.2. Naz-ı Hıram, Serv-i Kadd:

Sevgilinin salına salına nazlı bir şekilde yürüyüşü için kullanılır. Genel olarak servi kelimesiyle birlikte zikredilir. Sevgilinin boyu için bu terkipler sıklıkla kullanılır.

Gönül āşüfte-i nāz-ı hırām serv-i ḳadd-ı keder

Velī bīm-i sitemden olsada tenhā abānmaḳ güç (G.14.2)

Senin o servi gibi olan boyunun çok zamandır, gözyaşımın ırmaklarıyla büyüttüm, gönül henüz kavuşma bahçesinde lezzet vermiyor:

Cūy-ı eşkimle büyüttüm niçe dem serv-i ḳaddin

Bağ-ı vaşlına henüz olmadı dil zevḳ-āver (G.25.12)

2.4.3.10.3. Şimşād, Ar'ar:

Meyvesiz bir ağaç olan şimşad, uzunluğu ve düzgünlüğü ile bilinir. Şair için aşk bir sarmaşık gibidir. Mecazlar dünyasında Sevgilinin yanağını ve ayva tüylerini şeftaliye benzetiyor:

'Aşḳ-veş şimşādı āğüş eylemiş 'aşḳın Şefiḳ

'Arız-ı naḳlinde hem şeftālu bārındır seniñ (G.46.5)

2.4.3.11. Kulak (Güş)

Divānçe’de kulakla ilgili pek fazla güzellik unsuru yoktur. Fakat bir yerde kullanılır. Aşık için yarının pek önemi yoktur, olanlara kulak asmaz öyle ki kıyamet meclisinde bile sevgilinin aşkıyla coşup durur:

Va‘de-i ferdāya ‘āşık eylemez ta‘līk-ı güş
Bezm-i haşrinde ne demdir eyledi ‘aşkınla cüş (G.30.1)

2.4.3.12. Göğüs (Sine, Sadr)

Sine, daha çok temiz, şefaf, parlak olmasıyla bilinir. Bazı beyitlerde zorluğa karşı koyan anlamında da kullanılır. Şefik Şems Hazretleri’nin aşkında daha küçücük bir zerre iken yine tecellinin ışıkları sinesinde parlıyordu:

‘Aşkında Şefik zerre iken Hazret-i Şemsin
Envar-ı tecellisi yine sinede lâmi‘ (G.36.6)

Sine ile aynı anlamda kullanılan sadr kelimesi beyitlerde daha çok teşbihi olarak zikredilir. Senin aşkın benim için övünç kaynağıdır bu yüzden senin aşkıdan övündüğümün belirtisi, sana olan sevgim ve muhabbetimdir ki aşkın övüncüyle sinenin süslenmesi ne güzel talihtir:

Nişān-ı iftiḥārı ‘aşkın mihr ü muḥabbetdür
Ki faḥr-i ‘aşk ile tezyin-i şadr etmek ne devletdir (G.23.1)

Sen övünç kaynağı olan madalyanı göğsündeki en derin yere as, o vakit gezegenlerle dolu yere bir bakış at ve onu bedre as:

Sen nişān-ı iftiḥārı en derün-ı şadre āş
Keşret-i seyyāreden döndür nigāhı bedre āş (G.31.1)

2.4.3.13. Ayak (Pā, Pāy)

Ayak kelimesi divançede birkaç yerde geçer. Sevgilinin güzellik unsuru olarak fazla kullanılmaz, fakat âşık için sevgilinin ayağının bastığı yerler çok kıymetlidir. Senin aşkının emriyle gönül itaatli bir köle gibi senin yolunda gider, üzerine bastığın toprak olmak bile tükenmez bir nimet gibidir:

Gönül bir bende-i fermān-ber gider emr-i ‘aşkında

Rehinde hāk-ı pā olmak hesapsız feyz ü ni‘metdir (G.23.4)

Sevgilinin ayağını bastığı topraklara yüz sürdüm, yüz kızarttım, yüzü suyu döktüm fakat nafile bana yüz vermiyor ilgi göstermiyor:

Hāk-ı pāy-ı yāre yüz şurdüm veli yüz vermiyor

Yüz kızardım nāfile rāhında dökdüm āb-rū (G.52.6)

2.4.4. Rakip (Ağyar, Kafir)

Rakib, divan edebiyatında âşıkla-maşuk arasındaki engellerin başında gelir. Âşık, rakibi hiç sevmez çünkü rakip hep sevgilinin yanında ve meclisinde yer alır. Âşığı asıl üzen konu ise sevgilinin âşığı çatlatırcasına rakibe ilgi göstermesi ve içki meclisinde beraber içki içmeleridir.

Âşığın asıl düşmanı olan, divançede birkaç yerde geçen rakip, bu defa zararlı çıkar ve zevcesinin yaptığı bir büyüyle eşeğe dönüşür:

Eylemiş şimdi rakibi zevcesi sihr ile hār (T.G.VIII.4)

Rakip kelimesi bazen gerçek anlamıyla bazen de sıfatlarla birlikte kullanılır. Ayrılık derdine tutulmuş olan kâfir rakib, zamanın padişahından başkasına bağlanmasın:

Mübtelā-yı derd-i hicrān eyleyen kâfir rakīb

Etmesin şāhen-şeh-i devrāne ğayr-ı intisāb (G.6.3)

Aşık için, can düşmanı olan kâfir rakipten intikam almak, aşığı muradına erdirir, bu zaferden lezzet alır:

‘Adū-yı cān olan kâfir raķībden intiķām almak

Be-kām olmaz mı āşık eylemez mi bu zaferden ĥaz (G.35.2)

Divançede yabancı/yabancılar anlamında kullanılan aġyar kelimesi sevgili için de kullanılır. Kimsesiz bir köşede kendi kendine iken o vakit bir güzel gelse dahi o bile, bana yabancı gibi olur:

Kendi kendimde iken zāviye’-i tenhāda

Gelse bir dilber-i ra‘nā olur aġyār baña (G.2.1)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TRANSKRİPSİYONLU METİN

A) NA‘T

Der na‘t-ı seyyid-i kâinât ‘âliye efzal’üs-şelâvât

Bismillâhirrahmanirrahîm

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Cennet-i ‘ulyâ-yı vuşlat maqşad aqşâ-yı halk
Bundan özge var mı yâ bir maṭlab-ı â‘lâ-yı halk
- 2 Nür-ı âlem nûrıdur envâr-ı nûrâni-i nûr
‘Âyn-ı nûrından nemâ eşyâ ile ebnâ-yı halk
- 3 ***Kenz-i mahfi***’den nümâ-yı ‘âlem-i ervâḥ edip
Ḳudret-i vaz‘ u celâlin eyledi ifşâ-yı halk
- 4 Âb u bād u ḥāk u nâr-ı ‘unsûr-ı eflâke baḳ
Mazhar-ı feyz-i tecellî oldu hep dünyâ-yı halk
- 5 Ez ezel ser menzil-i ser aşinâ-yı ğayb olan
Lâhût-ı emr-i mişâlinde bulur dânâ-yı halk
- 6 Cevher-i nûrundan etdi ‘âkl-ı küllî mübtedâ
Ma‘ni-ı levlâk olupdur bâiṣ-i iḥyâ-yı halk
- 7 Cümleden aḳdem deĝil mi nûr-ı faḥr-ı kâinât
Bâni’i icâd-ı ‘âlem mücib-ı inşâ-yı halk

- 8 Enbiyā vü evliyā vü cümle ervāḥ-ı enām
Tā ezel nūrundan oldu Ādem ü Ḥavvā-yı ḥalk
- 9 Nām-ı ‘ālī-i Muḥammed oldu Maḥmūd-ı Enām
Evvel āḥir zātını Ḥaḳ eyledi bābā-yı ḥalk
- 10 Āfitāb-ı nūr-ı ‘ālemdir vücūduñ tā ezel
Gelmeden bu dehre uşdı nūrına sevdā-yı ḥalk
- 11 Raḥmetel-lil’ālemiñ ‘unvānına menşūr olup
Rūḥu sensin ‘ālemiñ Mūsā ile ‘İsā-yı ḥalk
- 12 ‘Ālem-i lāḥūt u mülki devr ile teşrīf edip
Oldu teşrīfin bu yüzden rütbe’i ‘ulyā-yı ḥalk
- 13 Ḥaḳ kelām u āyetin zātınla izhār eyledi
Oldu mü’min vü muvaḥḥid maḫzar-ı beyzā-yı ḥalk
- 14 Nūn ü kāf ü ḥā vü mīm esrār-ı Ḥaḳḳın maḫzarı
‘Ālem-i ḡaybdan gelip Ḥaḳ eyledi fermā-yı ḥalk
- 15 Zāt-ı ‘ālī-i şerīfiñ gelmeyeydi ‘āleme
Rūz-ı maḫşerde ḳalırđı cehl ile rüsvā-yı ḥalk
- 16 Bedr-i teşrīfin ṭabāḳ-ı āsumāna fer verip
Zīver-i arz u semāsın ḡurre-i ḡarrā-yı ḥalk

- 17 Zātını medh eylemişken naşş-ı kâf'ile Hudâ
Medhine haddi mi var hiç ben gibi ednâ-yı halk
- 18 Yâ Resûlallâh şefâ'at kıl bu mücrim bendene
Kim bilirsin eylemez cürmin saña ihfâ-yı halk
- 19 Ümmetindendir şefâ'at kıl Şefik-i bendene
Sensin ey kân-ı şefâ'at maqşad-ı ma'nâ-yı halk
- 20 Dâmen-i lütfine düşdüm yâ şefi'ül-müznibîn
Lütfu ihsân eyle cürmim olmaya ifşâ-yı halk

B) GAZELLER

İBTİDÂ-İ ĞAZELİYYÂT

ĦARFÛ'L-ELİF

1

Mefâ'ilün feilün mefâ'ilün fe'ilün (fa'lün)

- 1 Gönülde şems-i ĥakîkatdır 'aşk-ı Mevlânâ
Ħulûba maṭla'-ı nûr oldu şark-ı Mevlânâ
- 2 Gürûh-ı ehl-i dile başka ĥâlet efzâdır
O bezm-i neş'e-i rûĥânî zevk-i Mevlânâ
- 3 Fenâ-yı âfil olur necm-i mâsivâ-yı vücûd
Tecellî-baĥş olacak mihr-i berk-i Mevlânâ
- 4 Heme 'avâlimi birden semâ'la devr eyler
O dilde kim bulunur 'aşk u şevk-i Mevlânâ
- 5 Cenâĥ-ı 'aşk ile pervâz-ı ĥuldı vuşlat olur
Şefîk-i şems-i ĥakîkatdır 'aşk-ı Mevlânâ

2

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün (fa'lün)

- 1 Dertleşip sır verecek ĥalmadı bir yâr baña
Ħandiye şehri ne ĥadar vâsi' ise dar baña

- 2 Kendi kendimde iken zāviye-i tenhāda
Gelse bir dilber-i ra'nā olur aġyār baña
- 3 Neş'e-yāb olmak için dāfi'-i ġam ābından
Bir iki içsem olur derdiyle efkār baña
- 4 'Ālemiñ aşlı bütün bezm-i muħabbet idüğün
Şimdi fiġdānı ile oldu bedīdār baña
- 5 Kendi 'aşkıyla Şefiġ hemdem olur her demde
Zevġi kendinde imiş dedi dil-āzār baña

3

Fa 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün (fa 'lün)

- 1 Şeb-i firġatde emān mutrib ü şahbāna belā
Dem-i hicrinda onun zevk ü tarab maħz-ı cefā
- 2 Var mı hiç ġüşe-i vaħdet gibi bir cā-yı refāh
Buldu vaħdetde ġönül yārı ile başġa vefā
- 3 Bezm-i yār olmayacak 'ālemi n'eyler 'uşşāġ
Dem-i vuşlāt gibi var mı 'acabā tatlı şafā
- 4 Heme şeb-i fiġr-i ġayāliyle bulunmaġ bīdār
O büt'ün hicrine tākāt getirilmek ne ezā
- 5 'Aşkla ismini vird eyle Şefiġā yārīñ

Dil-i bimāra olur ‘aşkı onun maḥz-ı şifā

4

Mef’ūlü fā ‘ilātü mef’ūlü fā ‘ilün

- 1 Tıfl-ı dil etdi ebced-i ‘aşkınla ibtidā
Ḥarf-i muḥabbet etdi onu sırra āşinā
- 2 Miḥrāb-ı ebrūvānına oldu gönül imām
Etdi ḥevās-ı zāhir ü bāṭın hep iktidā
- 3 Emvāc-ı baḥr-ı vaḥdeti şaymaqla yek-be-yek
Eyler miyim ta‘addüdi yā keşret iktizā
- 4 Şūrīde ehl-i dil görünür şıfr-ı yed-i velî
Ma‘nā nüküd-ı ‘aşkı olup itmez iştikā
- 5 Ateş mi tāb-ı hüsnü yā kurs-ı güneş midir
Etmek nigāh-ı rüyına itmez göz actıra
- 6 Mürşid olunca ‘aşkı olur yoḥsa ādeme
Olmaz vişāl-i vaḥdete bir ğayr-ı rehnümā
- 7 Terk etdi terki Şefiḳ-i sāde sikkessin
Zîb-i ser etdi eyledi Monlā’ya intimā

5

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

- 1 Bir selāmîñ gelmedi çoḳdan beri Ğālib baña

Münzevî bir ‘aşıkıım ‘aşıkıım bugün ğālib baña

- 2 Bilmedi esrārımı bilse eger ol nev-civān
Şem‘ime pervāne-veş olmaz mı yā ṭālib baña
- 3 Mest-i ‘aşıkıım ḥāl-i rüsvāyide ḳaldım bir zamān
İltifāt etmez onunçün ‘akıl ü şā’ib baña
- 4 Ehl-i tecrīdim bugün yār-ı vefādār istemem
Kūy-ı yāre dil daḡı gitdi o da ğā’ib baña
- 5 Ḥal-i ‘aşıkıı bilmeyen ḥūb ṭa’n u tekzīb etmede
Añlāşılsa ey Şefiḳ ḥalin demez kāzib baña

ḤARFŪ’L-BĀ

6

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

- 1 Neş’e virmez olsa da revnaḳde şahbā-ı ḥubāb
Şan cezīredir onun baḡr-ı muḥītidir şarāb
- 2 İftirāḳ-ı bezm-i dilberdir perīşān eyleyen
Yoḡsa bu ma’mūr-ı dil olmazdı tā böyle ḡarāb
- 3 Mübtelā-yı derd-i hicrān eyleyān kāfir raḳīb
Etmesin şāhen-şeh-i devrāna ğayr-ı intisāb
- 4 Kāh olur ğurbet vaṭan kāhī vaṭan ğurbetlenir
Ḥasbihālimce demiş bunu diyen devlet-me’ab

- 5 Dört yanımda gūyiyā deryā kesilmiştir benim
H̄asret-i nār-ı firāk verdi dile pek sūz-ı t̄ab
- 6 Ehl-i hicrān reşk eder ehl-i vişāle her vāqıt
Ṭab‘idir te’sir eder cāna firāk-ı ıztırāb
- 7 Nūr-ı ‘aşkı eyledim müşebbih müşk-āt-ı derūn
Bu tecellide Şefik etmez mi ‘āşık pīç ü t̄ab

7

Fā ‘ilātūn fā ‘ilātūn fā ‘ilātūn fā ‘ilūn

- 1 ‘Ālem-i āb-ı vişālde bulmayān zevk-i şarāb
Neş’e-i çār-ı ‘anāşırda olur mu neş’e-yāb
- 2 Bir hayāl-i bī-şebātır ‘ālem-i kevn u fesād
Teşnegān-ı pür-hevāyı aldadır mişl-i serāb
- 3 Cilve ger mir’at-ı lāhūtda olunca hayr u şer
‘Ālem-i nāsūtda hiç te’sir ider mi pīç ü t̄ab
- 4 Dembedem dem-keş olur hūn-ı dilinden yoḥsa kim
‘Ālem-i āb-ı emel ehl-i dile ‘ayn-ı ḥubāb
- 5 Nāvek-ı hūnriz-i gāmzenden şehīd-i ‘aşk olan
Dergāh-ı vaşlına olmaz mı sezā-yı ‘intisāb
- 6 Ḥāhīş-i vaşlınla garqāb-ı hayāl-ı baḥr olan

Mevc urur zevreğçe-i âmāle bî-ḥadd ü ḥesāb

- 7 Bāb-1 pirde rütbe'-i 'aşkı Şefiğ iḥrāz eden
Dū-serāda bā-sa'ādet olur elbet kāmī-yāb

8

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- 1 Neş'eli maẓmūn ile nāmzed olup bint- 'ineb
Şūḫī sāğarānı aldı kenāre leb-be-leb
- 2 Neş'e kesb etmez gönül yārsız şarāb-1 bāğdan
Sākīdir bezme veren şahbā degil zevkü ṭarab
- 3 Āsiyāb-1 fikr ile tedkīk olunsa her umūr
Devr-i çarḫ-1 'ālemiñ iḥlāline vermez sebeb
- 4 Taḫt-1 dilden şāh-1 'aşk şadr-1 sarāy-1 sīnede
Vaşl-1 yārdan başka etmem devlet-i dūnyā ṭaleb
- 5 Meyve-i nā-puḫte-veş kim māyeler bālādadır
Ḥāk ile oldu berāber şāhib-i aşl u neseb
- 6 Maşriğ-1 dilden küşād et revzen-i 'aşkı Şefiğ
Nūr-1 Şems-i Mevlevī versin zīyā her rüz u şeb

ḤARFÜ'T-TĀ

9

Fā 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

- 1 Sen acırken acımam sende acı tatlıyı āt
Sanā merem yerine kim dedi ūz yāraya āt
- 2 Ālāmaz kendi dūen imdi ne bu āh u enīn
Ā gōnūl ben mi dedim bōyle cefā-pīeye āt
- 3 avurdu ebrū-yı kemānın mūjesin tīr etdi
Dedi gōrdūn mū o meh bende dedim sineye āt
- 4 āne-ve eylese ‘akı dil-i ad pāre efi
Ram eder mi diye kim hābgeh-ı vulata yāt

10

Mef‘ūlū mefā ‘ilū mefā ‘ilū fe‘ūlūn

- 1 Cem’den beri almı baa meydān-ı hārābāt
Hutbe ounur nāmıma sultān-ı hārābāt
- 2 Bezmiyle ider pīr-i muān ādemi iyā
Mey-hāneye bundandır atar cān-ı hārābāt
- 3 Bint-i ‘inebi pīr-i muān eyledi namzet
Hi bo mı or āir onu rindān-ı hārābāt
- 4 Bir cūr’a meyi āb-ı hayāta bedel etmez
Ala ne imi bāde-i pīrān-ı hārābāt
- 5 Hum-hāne-i ‘uzletde yān at ālemi terk et
Tecrīdi bununla bulur ‘irfān-ı hārābāt

- 6 Hüm gūşesini ‘ālem-i ma‘mūra deġişmez
Şuyunca bulan zevķini vīrān-ı ħarābāt
- 7 Tā cāna eser etdi Şefiķ neş’e-i ‘aşķı
Ol verdiği meyden saña ħākān-ı ħarābāt

11

Mef‘ūlü mefā ‘ilü mefā ‘ilü fe‘ūlün

- 1 Dildir şadef-i lu’lu-ı esrār-ı ħaķīķat
Ma‘nā-yı nihān kenzidir aĥrār-ı ħaķīķat
- 2 Pür neş’e-i ‘aşķ eyleyeli bāde-i ‘irfān
Her demde tecellī ider envār-ı ħaķīķat
- 3 ‘Āşıķ erişir menzil ma‘anā-yı ma‘āde
Zühhād olamaz yoĥsa sez-āvar-ı ħaķīķat
- 4 Mir’at olalı çeşm-i dile nūr-ı cemālin
Ĥüsnünde bedīdār baña dīdār-ı ħaķīķat
- 5 ‘İzzet gibi ‘irfāna Şefiķ peyrev olur mu
Raĥmı var iken bülbül-i gülzār-ı ħaķīķat

ĤARFÜ’Ş-ŞĀ

12

Mef‘ūlü mefā ‘ilü mefā ‘ilü fe‘ūlün

- 1 ‘Aşķ oldu hezārın bu kadar zārine bā‘iş

Bu sūziş olub derdinin izhārına bā'is̄

2 Hüsününe gönül meyl ile cezb eyledi 'aşkın

Bu cezb-i şefāat olup ikrārına bā'is̄

3 'Aşkıdır āyā hatm-ı rusul hüsrev-i levlāk

Bu neş'e-i 'ālemle yoğun varına bā'is̄

4 Bu hüsñ ü leţāfetle çemenzār-ı cihānın

Feyzindir olan neşve-i gülzārına bā'is̄

5 'Aşkı dile te'sir-i kemāliyle o şūhın

Cān virme Şefiķ'in bu imiş yārına bā'is̄

13

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

1 Mübtelā-yı 'ālem olmak 'āşık-ı şeydā 'abeş

Şafha-i dilde kıyūd-ı şervet-i dünyā 'abeş

2 Ben gibi bir 'āşığın terk eyleyip ağıyār ile

Hemdem olmak dā'imi ol dilber-i ra'nā 'abeş

3 Zāhidā i'mā-yı 'aşq ehl-i dili ta'n eylemek

Pā-yı süfliden 'urūc-ı ma'ni-i a'lā 'abeş

4 Bülbül-i şüridenin dilsüz olan nağmesini

Şā'irān-ı dīvāne hiç etmemek imlā 'abeş

- 5 Derd-i ‘aşka mübtelā ‘āşık tabībi neylesin
‘Arz-ı nabz edip hekime hālını ifşā ‘abeş
- 6 Vuşlat ārā-yı şuhūd olmuş olan erbāb-ı hāl
Hālvet-i vahdetde etmek cüst ü cū tenhā ‘abeş
- 7 Rāhet’ül ervāhı ‘aşk-ı nüş eden rind ü harāb
Ba‘demā olsun Şefik ol fāriğ-i şahbā ‘abeş

ḤARFÜ’L-CĪM

14

Mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

- 1 Vefā bezliyle cānā bī-vefā yāra yaranmağ güç
Cefāsı tırine amaç olup sine tayanmağ güç
- 2 Gönül āşifte-i nāz-ı hırām serv-i kıadd-ı keder
Velī bīm-i sitemden olsa da tenhā abanmağ güç
- 3 Mizācınca bulursun vākı‘a sını şuretā ‘āşık
Velī benden gibi nabz-ı aşinā ‘āşık kazanmağ güç
- 4 Olur mir’at-ı hüsün sinede peyker-nümā ammā
O peyker ‘ayn-ı ‘aşkıdır bu şüretle toğanmağ güç
- 5 Cefā vü nāz-ı istignā sitemler gün be gün artar
Şefikā zaḥm-ı ‘aşkı sinede böyle kapanmağ güç

ḤARFÜ’L-ḤĀ

15

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- 1 Bu kice çekdigimi añlādayım yāre şabāḥ
Şāyet inşāf eder ol derdime bir çāre şabāḥ
- 2 Bu şeb āgūş-ı muḥabbetde olup yārimi ben
Kaldı yüz qaralığı nikbet-i agyāre şabāḥ
- 3 Şeb-i hicrinde yanıp ateş-i āhımla cihān
Ḥaberi olmadı şordum diye dildāra şabāḥ
- 4 Etdigin cevre mükāfāt bu kice zevk edelim
Varsın agyārın ola sinesi biñ pāre şabāḥ
- 5 Sīne şāf olmaḳ için sīnemi şad çāk iderim
Gam yemem zūlfüne ger çekse beni dāre şabāḥ
- 6 Tāb-ı 'aşkıyla Şefiḳ peyrev olup 'izzete yaz
Okusun bu ğazeli 'arz ede hünkāra şabāḥ

ḤARFŪ'L-ḤĀ

16

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- 1 Revnaḳ-ı gülzār-ı ḥüsnündür külli zibā-yı ruḥ
Neş'e-i cān-baḥş olur āşufteye bu yāy-ı ruḥ
- 2 Pertev-i mihr-i cihān ḥüsnünden etdi iḳtibās
Fer verir ḥurşide bī-şek nūr-tāb-ı ārā-yı ruḥ

- 3 İstifāza etdi dil nūr-ı cemālinden seniñ
Başka bir hālet verir ‘uşşākına sevdā-yı ruḥ
- 4 Mūsā-ı ‘aşkıım tecellī eyledi dīdār-ı yār
Rūşeni-i sīnem olmuş feyzile beyzā-yı ruḥ
- 5 Ben mürīd-i ‘aşkıyım Monlā-yı Rūm’un ey Şefiḳ
Feyz-i ‘ālisi beyān etdi nedir ma’nā-yı ruḥ

ḤARFŪ’L-DĀL

17

Mef’ūlü fā ‘ilātü mefā’ilü fe’ilün

- 1 Mest etdi girmeden dili meyhāne-yi ümid
Boş şundu sonra destime peymāne-yi ümid
- 2 Pek çok dolaşdı yanmağa şem’-i vişāline
Yol bulmadı merāmına pervāne-i ümid
- 3 Faḥr eylemez kemāli ü ma’arifle ehl-i dil
Zillet bulur mu tebl ile kāşāne-i ümid
- 4 Naẓm-ı cenāb-ı ‘izzete peyrev olur isen
Ābād olur Şefiḳ dil-i virāne-i ümid
- 5 Ye’se kalır mı sāye-i münlāde bendesi
Pertev feşān-ı ‘aşḳ olıcaḳ ḥāne-i ümid

18

Mefâ 'ilün fe'ilātün mefâ 'ilün fe'ilün (fa'lün)

- 1 Hırām u 'iṣve ü nāz ü edāsı nev-icād
Bu fenn-i şīvede kimdir o dilkeşe üstād
- 2 Sīpāh-ı ğam velev etsin hişār-ı ḳalbe hücüm
Bulur mu zerrece raḥne o kal'a-i bülād
- 3 Serin rızā-yı ḥudāde fedā eden 'āşık
Vişāl-i 'ıydna yārın çevkebeş olur münḳād
- 4 O sāde rüye ḥaṭ oldu nigār Çin ü Ḥaṭā
Bu zīb-i ḥüsnüne gördü ne naḳş eder Behzād
- 5 Mişāl-i hāle ḥayālīm o mehveşi her şeb
Şabāḥa dek alır āğuş-ı fikre çün dāmad
- 6 Şefikā sūziş-i 'aşkı o şūḥ-ı tannāzın
Tumanlānursa eder bİL cihāne heb berbād

19

Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün

- 1 Eşer etmez seḥer vaḳti rūḥ-ı āla şabādan vird
Küllab-āsā o kültür üzre şebnem şu'le-ver çün vird
- 2 Yetişmez mi şanırsın himmet-i pīrān her ānda
Tevessül ile bağlān cān fedā et onlara çün merd

- 3 Eder nabz-1 āşinā bīmār-1 ‘aşkı ‘aşk ile tımār
Ki dāru-yı maḥabbet ref‘-i derd-i ser eder men ba‘d
- 4 Ālur reng-i kebūdı dūd-1 āhden aṭlās-1 minā
Ālevlendi ocāğ-1 sīneden manend ateş-i derd
- 5 Olur tāb-1 füyüz-1 şems-i ḥağdan mazhār-1 envār
Kimi şūrī kimisi ma‘nevī ḥālince her bir ferd
- 6 Giribān çāk-1 ḥayret olamaz ebḥāş-1 Mecnūndan
Cünūn-1 ‘aşkla dilden ğam-1 dehri idenler ṭard
- 7 Evālıden dide-düz nergis-i şehlāsı ol şuḥun
Şefikā bendesin eyler hayāl-1 ‘aşkı zerden zerd

ḤARFÜ’Z-ZEL

20

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

- 1 ‘Āşıkā la‘l-1 lebi āb-1 ḥayāt-āsā lezīz
Rind-i maḥmūr teşneye gelmez mi yā şahbā lezīz
- 2 Gerçi ḥelv olmuş ḥilāf-1 meşrebī rind-i meyin
Merg-i iblis-i raqibde biṭ-ṭabi‘ ḥelvā lezīz
- 3 Yār yārın vaşlını ger ‘ahd-1 mişāk eylese
‘Āşıkā gelmez mi yā ol va‘de-yi ferdā lezīz

- 4 Bî haber mekr-i felekden ba'zı ehl-i ihtîşâm
Olur 'indinde anın âlâyı-ı dünyâ lezîz
- 5 İştihâsına muvâfık hür u ğılmân ekl ü şürb
Zâhide gelmiş onunçün cennet'ül-me'vâ lezîz
- 6 Ben raḥîk-i la'lüne tâ kândığım günden berü
Cân dimâğım ol eşerden dem bu dem hâlâ lezîz
- 7 Mest-i bî-pervâ-yı 'aşkı lā'übālî meşrebem
Küşe-i meyḥāneden olmaz baña bir cā lezîz
- 8 Kilk-i nâyında Şefîk'in 'aşkı dem-sâz olmasa
Her dile şeker gibi gelmez dem-i ma'nâ lezîz

ḤARFÜ'R-RĀ

21

Mefâ 'ilün fe 'ilātün mefâ 'ilün fe 'ilün (fa 'lün)

- 1 'Urük-ı dil ney olub etdi bir nefes te'sîr
Uyandırınca gönül içre 'aşkı ḥazret-i pîr
- 2 Ḥarîm-i sineye gir Beyt-i dil Tavâfın kıl
Şafâ-yı kulḳul-ı Mînâda Sa'yiñ et teksîr
- 3 Yazıldı levḥâ-i dilde şülüşle 'aşkullâh
Celî maḥabbeti lâzım mı kâl ile tefsîr
- 4 Toğunca maşrıḳ-ı dilden füyüz-ı şems-i Ḥudâ

Vücūd-ı ‘ālemin etdi o nūr ile tenvīr

5 Ezelden etdi süveyde noқта-ı hālın
Kemāl-i şun‘ u tecelliyle şüretin taşvīr

6 Göñül o şüh ile vāқи‘ muhabbet ü zevқи
Cemāde hālet erer etse az buçuқ taqrīr

7 Bu bŷy-ı zŷlf-i dilāvīz bu nŷkhetin sŷyler
Kŷll-āb ile yed-i haқ kıldı ‘unşurun taḡmīr

8 Olur cihānda şehensāh-ı ma‘nevī ol kim
Serine sikke-i hŷnkārı giyse bā tekbīr

9 Cenāb-ı Nŷrī Efendī bu nazm-ı bī-rengi
Şefiқā şefқat ederdı buyursalar tanzīr

22

Mefā ‘ilŷn mefā ‘ilŷn mefā ‘ilŷn mefā ‘ilŷn

1 Ḥayāl-i ‘aşқını demsāz edip dil ḡasbiḡāl eyler
Nuқuş-ı fikr-i vaşlın dilde her dem imtişāl eyler

2 Felekde bilmem ammā ṡālī‘imle ittifaқ etmiş
Bŷtŷn ḡalāt-ı imkānın baḡa emr-i muḡāl eyler

3 Göñŷl ‘aşқınla āşŷb eylemek lāyıқ mı cānānım
Bu mekru bu fesādı sīnede hep zŷlf ŷ ḡāl eyler

- 4 Hisār-ı vuşlatın teşhîr için ger leb güşād etsem
Zebān-ı leşker-i ğamzen o demde teng ü lāl eyler
- 5 Recāsı hāk-ı pāyında Şefîk'in geçtiğın bilse
Tutardı dāmen-i 'aşkın vişālin 'arz-ı hāl eyler

23

Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

- 1 Nişān-ı iftiḥārı 'āşıkın mihr ü muḥabbetdir
Ki faḥr-i 'aşk ile tezyîn-i şadr etmek ne devletdir
- 2 Tūlū'ı mihr-i tāli' asumān-ı evc-i iḳbālden
Feleksādan degildir muḥlaḳā taḳdîr-i ḳudretdir
- 3 Vişālin emrini taḥşîle ol şūḥ-ı feleksādan
Gönülce bir bazārlıḳdır deme bāzū-yı ḳuvvetdir
- 4 Gönül bir bende-i fermān-beründür emr-i 'aşkıında
Rehinde hāk-ı pā olmak ḥesabsız feyz u ni'metdir
- 5 Vefāya meylini remz eylese bir nîm tebessümle
Ḥayat-efzā-yı dil bir neş'e-i kām ü meserretdir
- 6 Vefā denmez cefādan sonra vāḳi' lütf u iḥsāna
Ḥesabsız ni'met olsa imtinānı maḥz-ı niḳmetdir
- 7 Şefîk olmak degildi muḳteżî ol bî-vefā yāre
Velî icāb-ı 'aşkı hub eyle raḥm u fütüvvetdir

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün(fa 'lün)

- 1 Teşne kaldı murg-1 dil çāh-1 zekāndan āb arar
Bağ-1 gülzār-1 ruḥundan meyve-i şādāb arar
- 2 Ğonca-i sevdā yine şüküfte oldu lāleveş
Dāğ-1 'aşkın zaḥmına dil merhem-i esbāb arar
- 3 Māl ḥesāb etmek degil endişe-i üftādegān
Kışsa-i vaşlı o yāre açmağa bir bāb arar
- 4 Sāğar u minā-1 bezmde kılkuḥul etmekden ğareż
Cür'a-1 rāz-1 vişāli sākıya eşrāb arar
- 5 Der 'aşkı perveriş buldu Şefik'in sīnede
Cevher-i nāyāb olup her bār onu erbāb arar

Fā 'ilātün (fe 'ilātün)fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün(fa 'lün)

- 1 Dil-i āşufteye 'aşk oldu reşid ü rehber
Kıldı zānū-yı maḥabbetde rızā-dāde-i ser
- 2 Kıldı bir ḥūb-1 mülāzim dile şofbeste-i 'aşk
Nigehi etdi kumāndāsine el baĝlu nefer
- 3 Mīrālāy ğamzesi görürse kumanda müjeye
Kalb-i 'uşşākı eder ṯabur ateş zīr ü zeber

- 4 Bir mülâzıma gönül oldu mülâzım evvel
Cân verir şimdi bölüğünde olan ‘askerler
- 5 Seyf-i ebrûsını sel etse niyâm-ı nâzdan
Ceyş-i müjgâni eder şaff-şiken *eyne mefer*
- 6 Geçirir tığ-ı nigehten bir âlây ‘uşşâkın
Edecek resm-i geçidle çün o şehbâz-ı güzâr
- 7 Şeş cihetden tutuşur hâne-i dil ‘aşkından
Ele şeşhâneyi aldıçça o şîr-i peyker
- 8 Hâş tûr bende-i hâşıdır onun her ‘asker
‘Aşkına oldu dîvân-beste selâm tûr bekler
- 9 Şû‘le-i ‘aşkına karşı dil-i ‘âşık turamaz
Nevbet ateş diyecek sîneden ateş mi şöner
- 10 Mihr-i hüsünden alır bezr-i cihân nûr-ı ziyâ
N’ola âğuş o mehî hâle gibi şarsa eger
- 11 Avcı ta‘limine çıkmak ne kolay şey görünür
Geyik âhû beccenin şaydına her dil ürker
- 12 Cûy-ı eşkimle büyütdüm niçe dem serv-i kıaddın
Bağ-ı vaşlına henüz olmadı dil zevk-âver

- 13 O levandâne edâlarla kıadd-i dil-cûsın
Gören olmaz mı onun ‘aşkına kıayd-ı defter
- 14 Olsa biñ bāşı eder ‘aşkı rāhında fedā
Dilden ‘aşkına mülāzım olan eyler mi hāzer
- 15 Şekkerāmiz olan āşar-ı serveriye Şefik
Kıatdı limon-ı Giridī’yi edip mezc-i şeker

- 16 ‘Aşkı söyletdi bu harbi ğazeli kilik-i tere
Yoħsa haddi mi onuñ eylesin izhār-ı hüner

26

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün(fa ‘lün)

- 1 Aşmağa ‘uşşākı kııldı zülfüne dildār dār
Eylemez ‘aşık olan yār etsede āzār zār
- 2 Kıazı-ı şer‘i maħabbet eylemişken hükm-i ‘aşk
Ben seni sevmem desem eyler mi yār inkār kār
- 3 Yarmaķ ister yāreni vermez yarar merhem saña
Görmedim ‘ālemde olsun kimseye āğyār yār
- 4 İ‘timāt etme medārā etsede erbāb-ı kin
İğtinām-ı fırsat etdikden eder işār şār
- 5 Kısesinde olmasa naķd-i maāş-ı vāfiye
Var mıdır bir fā’ide olsa ona neccār cār

- 6 Maṭla-ı şems-i füyüzdur Ḥazret-i Monlā-yı Rüm
Nūr-ı ‘aşkı dilde yeler dā‘imā envār var

27

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün(fā ‘lün)

- 1 Āh-ı ‘aşk u vāh-ı ‘aşk dilde bir ateşdir yanār
Bu tecellī nūr-ı vech-i yār olup zan etme nār
- 2 Her tecellī vech-i ḥaḳdandır onu ḥoş görmeli
Çünkü her nurdan cemāliyle celālī āşikār
- 3 Şüre-i āmānda bitmez sa‘y ile toḥm-ı ümid
Bāğbān-ı ḳudretin taḳdīri her emri yapār
- 4 Pest iner bunca merātib menzil-i mehden seḫāb
Olamaz nezāreye ḥā‘il olunca tābdār
- 5 Zühd ile ḳaṭ‘-ı menāzil eylemek düşvār olur
Vāşıl olmaz olmayınca raḥş-ı ‘aşk üzre süvār
- 6 Secde-i zānu Şefiḳ’in iftitāḥ-ı ‘aşkıdır
Ḳıldı fescūd-ı iḳtirāb ser yakınında ḳarār

ḤARFÜ’Z-ZĀ

28

Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün

- 1 Bir bende-i āzādeyiz ḳıyd-ı sevādan sādeyiz

Mest-i müdām-ı bādeyiz ‘aşkıdır bizim hākānımız

2 Keşretde buldu vahdeti hicretde zevk-ı vuşlatı

‘Aşkıyla her dem ülfeti eyler dil-i nālānımız

3 Mebde-i me‘ādın fark eden ‘aşkıyla her dem zevk eden

Rah-ı sülukī haq eden ‘aşq olsun ey ‘irfānımız

4 Neyle eder ‘āşık semā‘ hāl ehli eyler ittibā‘

Şemsi haqīkatdan şuā‘ feyz alır ondan cānımız

5 Pīr-i Hudāvend-i cihān nizām-ı sultān-ı zemān

Hünkār-ı Rūm u İsfahān iklim-i cānda cānımız

6 Ya‘ni Celāleddīn-i Haq bahşende-i envār-ı ‘aşq

Şems-i münīr ğarb u şarq Mevlā’ül-mevālī hānımız

7 Sen ey Şefīk-i çākerī ‘aşkı yolunda var yeri

Etsen fedā cān u serī ma‘nā odur sultānımız

ḤARFŪ’S-SĪN

29

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün(fa ‘lün)

1 Merd-i nā-puhteye etmez ‘uqālā şarf-ı nefes

Toḥm-efşān mı olur şüre-i zemīne herkes

2 Dinledip kezb u deruġın ol ayn-ı ‘aġyāre

Dām-ı zulmıyla edip işte bizi ḥabs-ı kafes

- 3 Yār ile ma‘nevī ülfet eden ‘uṣṣāka ne be’s
Bağ-ı cennet ile birdir ona dār-ı maḥbes
- 4 Cān deri’ etme ne mümkün dem-i vuṣlatda eger
Yār ederse onu biñ parça çıkār mı bir ses
- 5 Baḥr-ı ḥayretde Şefiḳ ğarḳ öyle me’yūs olmaz
Nā-Ḥudā etmez eder ‘aşḳ-ı Ḥudā sāḥilres

ḤARFÜ’Ş-ŞİN

30

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

- 1 Va‘de-i ferdāya ‘aşḳ eylemez ta‘līḳ-i gūṣ
Bezm-i ḥaşrinde ne demdir eyledi ‘aşḳınla cūṣ
- 2 Ḥāl-i ‘aşḳın başḳa ‘ālemdir kemāl-i neṣ’esi
Rāḥat’ül ervāḥ olur esbāb-ı bezm ‘iṣ u nūṣ
- 3 Zülfiḳār-āsā du ebrū tīr-veṣ müjgān ile
‘Āşḳı ‘idāma ğamze eyledi sevḳ-ı cīyūṣ
- 4 Ādem-āsā cenneti bir ḥabbeye eyler fedā
Bahr-ı devr-i çarḥ-ı ‘aşḳ ol Mevlevī’i sikke-pūṣ
- 5 Bir nigāhla mest eder sāḳi-i dil-keṣ ādemi
Bāde-i ‘aşḳı Şefiḳ’i eyledi lāl u ḥamūṣ

ḤARFŪ'Ş-ŞĀD

31

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- 1 Sen nişān-ı iftiḥārı en derün-ı şadre āş
Keşret-i seyyāreden döndür nigāhı bedre āş
- 2 Sen şifāt-ı māsivāyı zāta ifnā eyle gör
Büt gibi şüretde kalma var onu bir deyre āş
- 3 Zülfüne ber-dār olan 'uşşāqın ism ü resmini
'İbret olsun 'āleme bir cilvegāh-ı seyre āş
- 4 Ben kemend-i 'aşkı himmetle tākındım boynuma
Ḥüsnünün menşūriyim gel zülfüne bir kerre āş
- 5 Cevher-i 'aşkı nişān-ı imtiyāz etdi Şefik
Resm-i cevherden nişān lāzım degildir ğayre āş

ḤARFŪ'Z-ZĀD

32

Fā 'ilātün (fe 'ilātün)fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün (fa 'lün)

- 1 Buldu pehnā-yı maḥabbetde gönül zevk-i 'ariz
Kıldı 'aşkı dile tesvīd-i sevādan-ı tebyiz
- 2 Faşl-ı ḥaṭṭına denir nuşa-i ḥüsnün okūdum
Metn-i ḥüsnünde onun şerḥ-i dil oldu taḫriiz
- 3 Ne kadar verse fesād ğazze-i cādū-yı fiten

Cānı cānāna ne mūmkin ide ğamz ü tebg̃iz

4 Hāk-ı pāyına olan şıdk̃ u vefādan nāşī
Bez̃l-i cān etdigimi şanma efendim ta‘rīz

5 Şerbet-i la‘lunı va‘d etmiş idi haste dile
Va‘d-i encāze vefā ehli eder mi taĝmiz̃

6 Hālet-i ‘aşkı eger etse Şefik̃’i berbād
Ĝam yemez emrini çün kıldı Hūdāya tefvīz̃

33

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün

1 Şehsūvar-ı ‘aşk-ı zimām ihtiyārım etdi kabz̃
Raşşerān-ı hūkmūdūr mişvāretin heb tūl u ‘arz̃

2 Tīre-dil etmez beni ālāyış-ı kevn ü mekān
Sīne-şāfım şüste etdi lā-mekāndan āb-ı feyz̃

3 Dil cihāt-ı sittenin āyine-i berrākıdır
Şūret-i ‘aşk eyledi ez-her cihet didār-ı ‘arz̃

4 Nāvek-i dildüz-ı ğamz ile mü’essir-i hasteyim
Hāl-i ‘aczimle yine dildāra etdim ‘arz-ı nabz̃

5 Bī-vefālīk eyledi dün şeb o māh-ı bedr-i fer
‘Arz-ı hāl etmek o şāha mā-cerāyı oldu farz̃

- 6 Hüsni dilberden Şefîk dil nür-ı ‘aşkı cezb eder
Mihr-i envârdan ziyâ-yı mâh alır her gece arz

ARFÜ’-Ā

34

Fā ‘ilātün(Fe ‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün(fā ‘lün)

- 1 Eylemez kâle-i âmâlde biri kâr-ı neşât
Bâğ-ı malabda bulunmaz gül-i bî-âr-ı neşât
- 2 ‘Ārif-i rāh-ı aıat ğamı fitrāka aşar
Kūy-ı ma‘nāya erer merd-i sebükbār-ı neşât
- 3 Rind mey-i hemdem eder pîr-i muğānı yalnız
Bezm-i vadetde bulur zevle āşār-ı neşât
- 4 Revna-ı efgā-yı şafā sākî elinden sāĝır
olaşınca eder ehl-i dile işār-ı neşât
- 5 ‘Ad edip pîr-i muğān duter-i rez ‘aşına
Onu hiç boş mu oyar ğayr o kāmkar-ı neşât
- 6 Mest-i ‘aşı olaca Hazret-i Mevlānā’nın
Buldu ol demde Şefîk neş’e-i esrār-ı neşât

ARFÜ’-Ā

35

Mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

- 1 Kūy-ı cānānı mesken eyleyen etmez seferden az

Na'im ehline mümkün eylesin 'azm-i seferden h az

2 'Ad -y1 c n olan k fir raq bden intik m almak
Be-k m olmaz mı 'aşık eylemez mi bu zaferden h az

3 H y t-başı mey-i la'lun hum r-1  l de d r u dar
Şafa-y1 r ha da'ir dil eder her bir eşerden h az

4 Fer m Ő etmemiş 'aŐ Ő-1 m derle o pest nı
O tıfl-1 n zenin h l  eder Şir u Şekerden h az

5 G z -y1 c n olur y rın Őefika s ziŐ-i 'aŐı
Budur ma'n sı kim 'aşık eder suz-1 cigerden h az

ĖARF 'L-'AYN

36

Mef' l  mef  'il  mef  'il  fe' l n

1 Ey s ki-i 'aŐı bezmine ger olmasa m 'ni
La'l-1 lebin emsem olurum kevşere k ni'

2  m n-1 haŐıŐatle du ebr sını mihr b
'UŐŐ k-1 cem lin edininip kıble v  c mi'

3 S hilres-i vaŐdet olan erb b-1 haŐ yık
V 'iz olamaz keşret-i alın ona n fi'

4 C Ő eyler o atrene d Őer vaŐdet-i baŐre
Olmaz mı **Ene'l-HaŐ** o vaŐit z b-i mes mi'

- 5 Tenzîrine ḥaddin mi seniñ ḥāmene ‘izzet
Evc-i hünere zātī olup mihre muṭṭālī‘
- 6 ‘Aşkında Şefiḳ zerre iken Ḥāzret-i Şems’in
Envār-ı tecellîsi yine sînede lâmi‘

37

Mef’ûlü mefâ ‘ilü mefâ ‘ilü fe’ûlün

- 1 Şahbâ-yı ḥaḳîḳatden eden kimse tecerri‘
Rindân-ı mişâl eyler o dem ref’be-terfi‘
- 2 Zâhirde eger var ise de nef’i ‘ulûmun
‘İrfândır eden kâle-i esrârda temettü‘
- 3 Va’d olmasa zühhâde eger ni‘met-i cennet
Beyhûde mi eylerdi cevâmi‘de tecemmu‘
- 4 Tımâr-ı vişâlini işitdim o perî kim
Etmîşdi berâtını geçenlerde teberru‘
- 5 Ḥürîleri ger etmese ümîd-i cinânde
Ḳâlmaz idi zâhidde hiç eşyâda teverru‘
- 6 Ümîd-i vefâ etme gözüm dehr-i denîden
Ebnâ-yı zamanın işi heb mekr-i müşenna‘
- 7 Farḳ etdi ḥaḳîḳatde Şefiḳ ma’nâ-yı ‘aşkı

Biñ söylese vā'iz edemez meyl-i tesemmu'

ḤARFÜ'L-ĞAYN

38

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- 1 'Älem-i lähüteden verdiñ mişälinden fūrüg
Buldu 'ilm u ma'rifet táb-ı kemälinden fūrüg
- 2 Ey Celäle'd-dîn-i Rûmî Şâh-ı Mevlânâ-yı 'aşk
Mihri ma'nâ kesb eder nûr-ı celâlınden fūrüg
- 3 Mâh-ı tábân 'äleme bedr olsa da fer mi verir
İstifâde etmese mihr-i cemâlınden fūrüg
- 4 Nâ'il-i feyz u tecellî maẓhar-ı envâr olur
Sînesine 'aks eden mir'ât-ı hâlinden fūrüg
- 5 Neş'e-i sahbâ-yı 'aşkıdır Şefîk'i mest eden
Buldu hâlince velî feyz-i zelâlınden fūrüg

39

Fā 'ilātün (fe' ilātün) fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün (fa' lün)

- 1 Ehl-i dil meskenidir kûşe-i zîbâ-yı ferâğ
Ondadır 'âlem-i tecrîd bu imiş câ-yı ferâğ
- 2 Olamaz keşret ile bezm-i maḥabbet-i rûşen
Dem-i vaḥdetde olur neş'e-i şahbâ-yı ferâğ

3 Şadr-i meclisle hemān kürsi-i bālāyı arar
Ne ‘aceb vā‘iz efendī ede du‘ā-yı ferāğ

4 Pek ‘azīz cānımı ‘āşık edemez red u dirīğ
Hālvat-i hāşına yār etse ger imā-yı ferāğ

5 Nefī hāzır mı olur lā ile mevcūd-ı vücūd
Hāzır u şābit iken ‘ārife alā-yı ferāğ

6 Onda da ‘aşk bulunur rīze’i elmās ise de
Cevf-i sengī eder ikmāl için aqsā-yı ferāğ

7 Vaḥdet-i ‘aşkı Şefiḳ Ḥazret-i Pîr’in kāfî
Dergeh-i dilde budur maṭlab-ı a‘lā-yı ferāğ

ḤARFÜ’L-FĀ

40

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün (fā ‘lün)

1 Nāvek-i müjgānına bî-çāre dil olmuş hedef
Sen de inşāf eyle kıırma onu mānend-i ḥazef

2 Mağz-ı cān ‘aşk-ı ḥaḳīḳatdır velīkin der kibî
Ele girmez kırmayınca kıır-ı manend-i şadef

3 Ḥāb u ḡafletdir bütün ālayış-ı cāh-ı cihān
Bāb-ı ‘alī-i Cenāb-ı PİRde der feyz ü şeref

4 Ḳuluyum ḳurbānıyım bi’l-iftihār cānım fedā

Pādişāh-ı cism ü cāndır Şāh-ı Sultān-ı Necef

5 Neşve-i bŷy-ı Muḥammed vird-i gŷlzār-ı ‘Alī
Oldu Şāh-ı Kerbelā ez-her cihet ḥayr’ül-ḥalef

6 Ğarḳ-ı baḥr-ı ‘aşḳ olan ıḳdı kenār-ı vaḥdete
Faynamaz keştī-i ‘irfān ādemi etmez telef

7 Dem bu dem olan kām-kām-ı ‘ārifin nezdinde heb
Māziyi hiçden şayar müstaḳbele çekmez esef

8 Nŷr-ı ‘aşḳıdır Şefiḳ tenvīr-i sīne eyleyen
Ḥazret-i Şems’in degil mi görībān bu tāb u tef

41

Fā ‘ilātŷn (fe ‘ilātŷn) fe ‘ilātŷn fe ‘ilātŷn fe ‘ilŷn(fa ‘lŷn)

1 Duḥteriz bezme gelince bayılır rind-i ḳarīf
Meyli yoḳ olsa ‘ırḳ-ı bŷrde sibāk-rŷḥ-ı ḥafif

2 Nŷktedān sŷz bulamaz vaşf-ı leb ŷ ḥŷsnŷnde
Şun‘-ı Ḥaḳ **Ahsen-i taḳvīm**dir olunmaz tavşīf

3 Nŷzhet-i gŷlşeni terk etdi bŷtŷn ‘andelibe
Gŷşe-i meykededir rind ŷ gŷlistān-ı laḳif

4 Ḳurtarır keşret ile daḒdaḒa-i ‘ālemden
Cām-ı ser-şāri eger sākī iderse taz‘if

- 5 Rind-i ‘aşk şundu bize bezm-i ezelde bir cām
‘Aşk ile bilinmezi etdi ilā-lān te’līf
- 6 Hüsni-yār olduğıveş āyine-i dilde nümā
Şīve-i hüsni ne mümkün kâlem etsin ta’rīf
- 7 Sırr-ı ‘aşkı işidince kûş-ı cān ile Şefīk
Dil şemāhında o demden beri etdi teşnīf

ḤARFŪ’L-ḲĀF

42

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün(fa ‘lün)

- 1 Bāğ-ı dāğ-ı sīne olmuş mevkīb-i iclāl-ı ‘aşk
Bu fezā-yı cān-fezāda eyledi iqbāl-ı ‘aşk
- 2 Gülşen-i ruhsārına erdi bahār-ı nev-ḥattın
‘İyd-ı nevrüz oldu şāhım dilde bu nev sāl-ı ‘aşk
- 3 Bir şerirdir mebde-yi emāna te’şir eyledi
Cān evin yānķına verdi eyledi eş‘āl-ı ‘aşk
- 4 Dil-sitān-ı hüsniyün dildir hezār-ı ‘āşķı
Bīm-i cāne zülfün oldu dār ile çengel-ı ‘aşk
- 5 Zevķ-i bezm-i vaşlına ‘irfān eder cānın fedā
Cānını cānāna şaķlar ‘ārif-ı pāmāl-ı ‘aşk
- 6 Feth-ı bāb-ı feyz edildin Ḥāzret-i Ḥünkār-ı Rūm

Şems-i nûrun gösterir dilden eder eşkâl-i ‘aşk

- 7 Künt-i kenzâ sırrının miftâh-ı ‘aşkıdır Şefîk
Ol vechden eyledi âdem-i şafî ikmâl-i ‘aşk

43

Fâ ‘ilâ tûn fâ ‘ilâ tûn fâ ‘ilâ tûn fâ ‘ilûn

- 1 Vaḥdete irdi ğarîk-ı baḥr-ı bî-pâyân-ı ‘aşk
Oldu zâhir kendine ol ma‘nâ-ı pinhân-ı ‘aşk
- 2 Sâki-i vaḥdet şarâb-ı ‘aşkı şundu destime
Mest-i bî-hoş eyledi ol Hazret-i Sultân-ı ‘aşk
- 3 Perde-i nâmûs olunca bezm-i vaşla bir ḥicâb
Âr u nengi terk eder ‘âlemde heb mestân-ı ‘aşk
- 4 Sâkî-i cânân yetiş ver cām-ı ‘aşkı el-amân
Bula yek-cür‘ayla dil senden meded dermân-ı ‘aşk
- 5 Rütbe-i dünyâ degil ‘uḳbâyı hiçden ‘ad ider
Ḳayda düşmez dâ‘imâ lâ-kayd olur rindân-ı ‘aşk
- 6 Ḳîl u ḳâlin dāmına pā-beste oldu ḥar gibi
Ḳayd u teşvîşe düşürdi zâhidi noḳşân-ı ‘aşk
- 7 Bülbül-i şürîdenin âzâr-ı ḥârdan çekdigin
Bir faḳaḫ kendi bilir bir de dil-i nâlân-ı ‘aşk

- 8 Tār u pūd-ı ‘aşk ile kālā-yı hüsün nesc olup
Onun için naqd-ı cānla müşteri merdān-ı ‘aşk
- 9 Mest ü medhūş-ı mey-i ‘aşk olduğım günden beri
Feth-i bāb-ı feyz edip kıldı kabūl ‘irfān-ı ‘aşk
- 10 Sūziş-i ‘aşkı nedir teskīn eder etdim su’al
Yoqladı nabzım dedi dārū-yı mey lokmān-ı ‘aşk
- 11 Bāb-ı ‘Ālī-i Cenāb-ı Pīr’de *ev ednā*-yı ‘aşk
Rütbesin taḥşil eden ma‘nen odur hākān-ı ‘aşk
- 12 Oḡu vaḥdetnāme-i ‘Aşkı Şefik bā-cān u dil
Saña ‘aks olsun rumūz-ı ma‘nā-yı Ḳur’ān-ı ‘aşk

44

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

- 1 Bāb-ı vaḥdet feth olur eyler isen ‘aşk ile daḡ
Oldu miftāḥ-ı kilid-i ma‘nevī insāna ‘aşk
- 2 ‘Aşk te’sşir etse nārın āhına te’sşiri veş
Dir ‘*Ene’i-Ḥaḡ*’ kim olur ‘āşık o dem Ḥaḡḡ’yla Ḥaḡ
- 3 Allāh ‘aşkıyçün ilişme ḥāṭır-ı maḡzunuma
Ḳırma mir’āt-ı dilim vechin görürsen iki şaḡḡ
- 4 Laḡm u cism u ser u dem vaḥdet rūmuzın bildirir
Ḳıl Muḡammedle ‘Ali hem Şems u Mevlānā-yı farḡ

- 5 Dīde-i albe cilā ver sırr-ı kuhl-i ‘a ile
Künt-i kenz āyinesinden sen cemāl-i yāre ba
- 6 Menevī ‘ilm-i ledūnin ma‘nā-yı icmālidir
‘A-ı Mevlānā ile sen al efi andan seba

ARFŪ‘L-KĀF

45

Fā ‘ilātūn fā ‘ilātūn fā ‘ilātūn fā ‘ilūn

- 1 Cem‘idir icmāl-i ādem müfredāt-ı ‘ālemin
Āsumān u ‘arzı hāvīdir vücūd-ı ādemin
- 2 āh-ı ilim hūsn-i sultān-ı hūbān olduın
Mü‘terifdir hūsnüne hūbān heb ‘aır u demin
- 3 Ne‘e-yāb-i maabbet bezm-i ‘irfānıñ olan
‘Ad ider lāey velev perzīb ise bezm-i cemin
- 4 Nüzhet-efzā olmasa Gülen-tırāz ‘ārızın
İttiāz etmezdi lāne mür-i dil zūlf-i hamın
- 5 Mazhar-ı ser vücūd-ı müstarı-ı vulat olan
Mutedī-i eiridir cānā Resūl-ı Ekrem‘iñ
- 6 emi cād amzesi fettān-ı ‘ālem bā-uu
al olunmaz nüktedir ey u-ı en ser-i femin

- 7 Şem‘ olup pervâne-āsā māsivāyı yak Şefik
Pür -ziyā kılsın derūnın ‘aşkı Şems-i ā‘zamin

46

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

- 1 Hatt-ı nev-i sebz-i ruḥın ol bahārındır seniñ
Dil hezārın egledin heb gül‘izārındır seniñ
- 2 Ca‘dınā geldin şabā bŷy-ı laṭfi aḥz edip
Bu leṭāfet anlādım ‘anber-nişārındır seniñ
- 3 Nuşā-i şirāze bend-i ‘ilm-i istiḡnāya bak
Mebḥaş-ı nāz u sitem zeyl-i kenārındır seniñ
- 4 Gülşen-i bezminde dŷn u ‘ad u ‘ıydın anlādım
‘Arz-ı vird-i vuşlātın sāḥte vaḳārındır seniñ
- 5 ‘Aşq-veş şimşādı āḡuş eylemiş ‘aşkın Şefik
‘Arız-ı naḥlinde hem şeftālu bārındır seniñ

ḤARFŪ’L-LĀM

47

Mef‘ŷlŷ mefā ‘ilŷ mefā ‘ilŷ fe‘ŷlŷn

- 1 Ey sākī-i ‘aşq bezme yetiş nāvek-i cām ol
Şahbā-yı maḥabbetle gönŷl mest-i mŷdām ol
- 2 Tābān ola bātında ma‘ānī ile seyfin
Zāhirde kurre-i kīn gibi esrāre niyām ol

- 3 Taklîd ile seccâde-nişîn olmağa gelmez
Taḥkîk ile mihrâb-ı ḥaḳîketde imâm ol
- 4 Rind isen eger bezm-i ḥarâbâta buyur gel
Bu neş'ede ikmâl-i maḥabbetle tamam ol
- 5 Ẕurb ise eger cân ile cânâna merâmın
Meyhâne-i 'aşk içre serîl târîk-ı nâm ol
- 6 Sen mest-i mey-i 'aşkı iken ḥazret-i pîrin
Ez cân-ı Şefîḳ bende-i sultân-ı ḥisâm ol

48

Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

- 1 Levh-i dilde 'aşk edip taḥrîr-i ma'nâ-yı kemâl
Dâd-ı ḥaḳdır ṭab'ıma tefsîr-i ma'nâ-yı kemâl
- 2 Noḳta-ı ḥâlinden 'aks etdi dile 'ilm-i ledün
'Aşḳ-ı âdemdir eden taşḫîr-i ma'nâ-yı kemâl
- 3 Pâdişâh-ı mülk-i ma'nâ Ḥazret-i Monlâ-yı Rûm
Nefḥ-ı nâyından edip te'sîr-i ma'nâ-yı kemâl
- 4 'Aşḳ-ı esrâr-ı Muḥammedle 'Ali'niñ 'aynını
Şems ü Mevlânâ edip tenzîr-i ma'nâ-yı kemâl
- 5 Neş'e-i şahbâ-yı 'aşḳ te'sîr ederse âdeme

Mest-i bî-hüsyâr eder iksîr-i ma'nâ-yı kemâl

6 Mâni'-i 'irfân olur zühdver yâ mânend-i hâl
Çonsa şahbâye eder tağbîr-i ma'nâ-yı kemâl

7 Gösteren mir'ât-ı 'aşkıdır kemâlatın Şefîk
Yoğsa hâddin mi seniñ taşvîr-i ma'nâ-yı kemâl

ḤARFÜ'L-MÎM

49

Fâ 'ilâtün(fe 'ilâtün) fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

1 Derd-i dilden hele ben kimseye şekvâ edemem
Sırrımı halka degil kendime ifşâ edemem

2 Gülşen-i şādî olur ehl-i dile miñn ü meşâkk
Zevk olur ğam baña kim şenliğin ihşâ edemem

3 Dil ocâğından 'alev-gir olalı ateş-i 'aşk
Dūd-ı âhım felege ser çekip ihfâ edemem

4 Benden âhir kûyiyâ 'âşığı yok etdi kısem
Sen ne dersen â gönül ben bunu imzâ edemem

5 Sırr-ı 'aşkı o tıbk-ı güşene serâne dedim
Zirâ nâ-ehle Şefîk ben bunu imâ edemem

ḤARFÜ'L-NÛN

50

Mef'ülü fâ 'ilātü mefâ 'ilü fâ 'ilün

- 1 Ol evc-i hüsne söyle ki böyle kabarmasın
Nâz etmesün bu mürettibe gavgâ koparmasın
- 2 Ben vuşlat u vefâyı niyâz eyledikçe o
Olmaz olur bahâneyi her bâr çıkarmasın
- 3 Ben hâk-ı pâ-yı yâre mu'arız olur muyum
Mümkün mü emr-i nehyini cebre' başarmasın
- 4 Rüstem eger çıkarsa mübârizler 'aşkıma
Añlar o dem yigitligi gözler kararmasın
- 5 'Aşk-ı vefâyı vuşlat-ı leylinde ey Şefîk
Anlat o fecr-i kâzibe zinhâr ağarmasın

EZ-ĤARFÜ'L-NÜN

(Ġazel)

51

Fâ 'ilātün (fe 'ilālün) fe 'ilālün fe 'ilātün fâ 'lün

- 1 Mest-i 'aşk etdi şabâ eşer reh-i cānāndan
Ber-ḥayāt oldu o dem ez ser nev-i cānāndan
- 2 Fenn-i fitne oḡunur çeşm-i şüh-ı devrāndan
Şimdi cevr u sitemin dersin alır devrāndan
- 3 Feyz alır 'āşık-ı zārın dilī hüsñ ü andan
Burc-ı 'aşk mihr-i rüyın nūrı alır meh andan

- 4 Hālvēt-i hās viṣāl-i hāli gerek yārandan
Öp şarıl la‘lunu em lezzet alır yārandan
- 5 Tölü dizgin yetişir şanma kaçır yārandan
Gelmeden bezme raķīb sonra çöker bārandan
- 6 Çeşm-i şūhī tır atar şaff-şiken-i müjgāndan
Dāne-i hālı daħī oldu raşāş-ı kāndan
- 7 Donādıb meclis-i dilden yapılan püryāndan
Hūn-ı eşkimle kadehpür buyurun bir yandan
- 8 Zülfüdür mürğ-i dili şayd iden ol dem ondan
Ona bağlandı Şefiķ çekmez elin dāmenden

ḤARFÜ’L-VĀV

52

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

- 1 Çeşme-i çeşmimden ākdı eşk-i hūnım sū-be-sū
Ehl-i ‘aşka menba‘-ı dilden gelir āb u zū
- 2 Neş’edār-ı bāde-i ‘aşkımdır meyhānede
Rehberim oldu kadeh pīr-i muğānımdır sebū
- 3 Meyle-i rind emrār-ı evķāt etse de zāhid gibi
‘İtirāz etmez demez emr-i tecellīye şū bū

- 4 Mürğ-i rûhım gülşen-i ‘aşkı edildin āşiyān
Erdi gülzār-ı ezelden tā meşām-ı cāne bû
- 5 Şāne-veş şad çāk olup sevdā-yı zülfünden gönül
Yok mecāl ‘arz etmege aḥvāl-i ‘aşkın mû-be-mu
- 6 Hāk-ı pāy-ı yāre yüz şürdüm velī yüz vermiyor
Yüz kızardım nāfile rāhında döküdüm āb-ı rû
- 7 Āb-ı ‘aşkı ebr-i dil baḥr-ı ḥaḳīḳatden alır
Mebde’in eyler maād her mā-cerā çün āb-ı cû
- 8 Ola leyden mest-i bezm-i ‘aşkı cānānın Şefiḳ
Rind-i bî-pervā-yı ‘aşḳ olmuşdur ol demden beri

ḤARFŪ’L-HĀ

53

Mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

- 1 Günah-ı ma‘şiyetden pür kitābım yā Resūlallāh
Hevā yağmalamış her var u tābım yā Resūlallāh
- 2 Kemāl-i raḥm u iḥsānla rāḥ-ı Ḥaḳḳ’a tesellik et
‘Afv-ı ismine vardır intisābım yā Resūlallāh
- 3 Yüzüm yokdur dār-ı elṭāfına yüz sürmege zīrā
Zünüb-ı hefv ü cürmimle ḥārabım yā Resūlallāh
- 4 Emān ey kân-ı raḥmet ey Şefi‘-i müznibîn ey Şāh

Seniñ ‘aşkınla maḥv et ıztırabım yā Resūlallāh

- 5 Şefiḳ-i kemtere şefḳat edersen kendi iḥsānın
Günahdan özge nem var iktisābım yā Resūlallāh

54

Mef’ūlü mefā ‘ilü mefā ‘ilü fe’ūlün

- 1 Āḡuş-ı vişāle giremez şarf-ı emekle
Uğraşma gönül nāfile sen böyle tevellükle
- 2 Ol sīm-i beden sā‘id-i billūrı görenler
Derler ki elenmiş bu güzel ince elekle
- 3 ‘Aşḳı duzağında girişip kendi tutundu
Şimdi ne bu da‘vāsı dilin çarḥ-ı felekle
- 4 Sevdāzededir dil o kadar üstüne varma
Yangın evine varmağı cā‘iz mi görenle
- 5 Olur mu şafā gülşen-i ‘ālemde o rütbe
Bulsun döşeginde o mehī sade yelekle
- 6 Nāzı uzadıp cevr ü cefānın nedir aşlı
Merhem mi olur zaḥm-ı dile vaz‘-ı nemekle
- 7 Sen ‘aşḳla bāḳ kesb-i şeref etmegi zīra
Yoḳ feyz-i müşirānda Şefiḳ būs atanla

ḤARFŪ'L-YĀ

55

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- 1 Degildir bî-harf u şavt ma'nā nevā-yı vaḥdeti
Ehl-i dil dilden dile eyler telğrāf-ı şoḥbeti
- 2 'Ālem-i ābın bilir zevḳin yine erbāb-ı 'aşḳ
Duḡterizle dem-be-dem onunçün eyler ülfeti
- 3 Neş'e-i mey bir şadā' oldu ser-i āvāreye
Rū-nümā hem derdime işbū ḡumār-ı keyfeti
- 4 Leyle-i zincir-i zülfün kayd edildin gönlüme
Hāle-veş şardı ḡayāl ey meh kenār-ı vuşlatı
- 5 Dā'imā on dört iken ḳorḳar ḡüsnünden bedr-i tām
Mihr-i ḡüsnünden olur çün zū-i nūrāniyeti
- 6 Bu taḳāzā-yı felekden iştikā lāzım degil
Bu fezā-yı zilletin vardır 'ulüvv-i himmeti
- 7 Māsivādan çekdi el her kām-ı dünyādan bile
İḡtiyār etdi Şefiḳ ḡān kūşesinden 'uzleti

56

Şefik'in Divançesinde Bulunmayan Gazeli

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

1 Hikmetinden şanma hālî ‘ālemi
Sevķ eder her emre oldur ādemi

2 Kendi nūriyla tecellî eyleyip
‘Ayn-ı nūr gördü dil ehl-i hātemi

3 Ehl-i ‘aşķı zātına hās eyledi
Terk-i tāk ile eder Şāh Edhem’i

4 Vech-i ma‘nādan verir zevķ-i derūn
Keşf eder sırr-ı nikāb-ı maḥremi

5 Baḥr-ı ‘aşķı cūş edip oldu Şefiķ
Sırr-ı ma‘na-yı ḥaķīkat mülhemi

C) TAHMİS

(Tahmīs-i ğazel-i Nüzhet Efendi)

I

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- 1 Hıaıı-veş mürĝ-i diliñ bir nev çemen me'vāsı var
- 2 Gül ruhıdır hüsni Yusuf büy-i cân-bahşāsı var
- 3 Nev-bahār-ı hüsünün her dem hayāt-efzāsı var
- 4 Ravza-ı dīdār-ı yārın revnağ-ı zibāsı var
- 5 Cennete teşbih olunsa vechi var ma'nāsı var

II

- 1 Lāne-sāz oldu gönül mergüle-i gisūsine
- 2 Reşk eder cennetde Tūba kāmēt-i dīlcūsına
- 3 Tāb-ı hüsñüdür veren pertev felek bānūsına
- 4 Müşteridir māh-ı nev şekl-i hilāl ebrūsına
- 5 Evc-i hüsñün şimdi böyle bir kamer-simāsı var

III

- 1 Müstezādıdır eda dīvān-ı nazm-ı hüsñünün
- 2 Mihr ü meh teşbihine cā'iz mi cism-i hüsñünün
- 3 'Aksidir pür-nür eder mehtābı resm-i hüsñünün
- 4 Rüyına nazzāre mümkün mi tılısm-ı hüsñünün
- 5 Zülf ü kākül gibi iki ejder ü 'Anğāsı var

IV

- 1 'Arz-ı nabz-ı derd edip hikmet-şinās-ı hāzıka
- 2 Hoşgüvar-ı la'li dārudır dedi it zā'ika
- 3 Va'd-i cānla yalvarıp etdimse 'ahd-ı vāşiqa
- 4 Kā'il olmaz gelmege bāziqa gāh-ı 'āşıka
- 5 Şive derler āh o tıflın bir 'aceb lālāsı var

V

- 1 Mār-ı zülf-i hüsnünün bir āyet-i Mūsā'sı var
- 2 Cān bağışlar 'āşıka nuṭq-ı dem-i 'İsā'sı var
- 3 Līk va'd-ı vuşlatında iş bozan ammāsı var
- 4 Ey 'aceb imrūz-ı hicrin kaṅgı gün ferdāsı var
- 5 Zümre-i dilberlerin bir va'de-i ferdāsı var

VI

- 1 Zāhirin baqma ne rütbe ehl-i dil rindān ise
- 2 Bāde'i 'aşkınla añlar mest-i bī-dermān ise
- 3 Sāye'i pīr-i mugānda bilmedik sulṭān ise
- 4 'Āşıkı pek de tehī zan etme bī-sāmān ise
- 5 Naqd-ı 'aşkıyla tolu bir *kenz-i lū yefnū*'sı var

VII

- 1 Ğayre karşı iltifātı cā-be-cā olsaydı nīm
- 2 Şonradan eylerse itmām zülfüne ber-dār-ı bīm
- 3 'Adetidür yāver etmez yıldızı çarḥ-ı 'aķīm
- 4 Dinlemem efsāne-i iķbāli muķbildir o kim
- 5 Dest-i isti'dādının bir hāme-i gūyāsı var

VIII

- 1 Gel yakīn tebşīr edem cānā saña bir nev-ḥaber
- 2 Duymadınsa n’etdiler aġyāra kim olsun beter
- 3 Var ise gönder hediye eski büski bir seḥer
- 4 Eylemiş şimdi raķībi zevcesi siḥr ile ḥar
- 5 Seyr iden siḥr-i ḥelālin ḳahbede gūnāsı var

IX

- 1 Ḥāmesidir Nūzhet’in meydān-ı nazm-ı düldülü
- 2 Şimdi mizmār-ı ma’ārifde gider dizgin ṭolu
- 3 Sāyesinde iftiḥār etsin Şefiķ ednā kulu
- 4 Bāġ-ı nazmın gerçi vardır Nūzhetā biñ bülbülü
- 5 Ḥānye’nin amma Şefiķ-i nādire fermāsı var

D) KIT'A

(MUKATTAĀT)

I

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- 1 Pāsbān-ı rāh-ı teşrifindir ey meh gözlerim
- 2 Yek nefes hicrinle dilden āh edip ben özlerim
- 3 İnşāf eyler mi dīdem intizārından bir an
- 4 H̄asretimden dil kebab olmuş başımla duzlarım

II

Fā 'ilātün (fe 'ilātün) fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

- 1 Söylesem söz uzanur ketm ede bir derd u elem
- 2 Kilke şıgmaz yazayım k̄āl ile tağyīr edemem
- 3 Nev-bahār-ı keremiñ ğonca zebānım açdı
- 4 Söyledir murğ-i dil-i gülşen sīnemde benim

III

Mef'ülü mefā 'ilü mefā 'ilü fe 'ülün

- 1 Çok gördü felek etdi şikest sāğar-ı keyfim
- 2 Bir demde de mi etmedi hiç yāver-i keyfim
- 3 H̄āşıl olamaz bir şemere bağ-ı cihānda
- 4 Nağl emelim olmadı heyf-bār āver-i keyfim

IV

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- 1 Minnet ol zāt-ı ecel izzet-i a'lāya kim

- 2 Ğarķ-ı ķa'ir baķır-ı 'ařķ etdi bu 'abd-ı kemterin
- 3 Nāvek-i dildūz 'ařķ-ı sīnemi etdi hedef
- 4 Resm edip te'şir-i tīri bir nişāne bihterin

V

Divançede Bulunmayan Farsça Kıt'a

Mefā 'ilūn fe'ilātūn mefā 'ilūn fe'ilūn (fa'lūn)

- 1 Çe hāc est raķam dermiyān-ı sāhib-dil
- 2 Ki dem-be-dem keşed ez-dil be-dil telegrafet
- 3 Çe hāc est ve sa'it berāy-ı arz-ı ħulūş
- 4 Raķam dirīĝ me-dār ez sāhife-i ūlfet

E) MÜFRED

MÜFREDĀT

1

- 1 albine eyle naz ar kendini t anı kimsin
- 2 Kend yiyi dilde g ren ehl-i dil  g h olmuş

2

- 1 Neş'e-i can-baŐŐ-ı  demdir dem esr r-ı 'aŐŐ
- 2 Var mıdır ehl-i dile bezm-i maŐabbet ibi zevŐ

3

- 1 Cevher-i esr r-ı l hut noŐta-i ser-i v c d
- 2 K Őif-i 'ilm-i led ni ma'n -yı esr r-ı h 

4

- 1 Pence-i 'aŐŐı zeb n etmiş dili kudu o Ő h
- 2 Eyledi te'Şir rikŐat-i h lime oldu Şefik

5

- 1 Dil-i derviş dil-rişin du' -yı Őub -g hından
- 2 Bel lar eksilir c h u cel l kibriy  atar

6

- 1 H rla yakma sa'y eyle taŐr r-i mer m
- 2 Gayr-ı n tık ne bilir mantık-ı ma'n -yı kel m

7

- 1 Terāzu-yı maḥabbetde vefādan ğayrı tartılmaz
- 2 Ḥarīdāran-ı bāzār ma‘ā-yı tam ‘ayar ister

8

- 1 İdrāk-ı şun‘-ı ḥüsnüne hayrettedir beşer
- 2 ‘Āşıkların bir anda eder mest üçer beşer

9

- 1 Tūtiyā-yı ḥāk-ı pāyın intiḥāl-ı dīdeye
- 2 ‘Anḳarīb olsun naşīb yā rab bu iḥsān dīdeye

10

- 1 Rūzedār-ı ḥasretin imsāk-ı hicrinden beri
- 2 ‘Abd-ı vaşlın intizār eyler ne iftār eylesin

11

- 1 Şubḥa maḥşūş degil bulmağı şems-i ‘āşık
- 2 ‘Aşq-ı Mevlānā onu şāme de irse getirir

12

- 1 Nażar-ı ‘aşkla baq ḥüsn-i cemāl-i yāre
- 2 Çeşm-i mir’at-ı dile ola bedīdār-ı dīdār

F)TARİHLER

1

(Girid ceziresi eşraf-ı vechinden saadetlü Aḥmed Ḥāmid Beg Efendi ḥazretlerinin rütbe-i evvelī sınıf ol pāyesiyle vilāyet müşavirliğini iḥrāz etdiğini mütezammın kaşide tarzında tārihdir)

Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

1 Girid'in ḥānedān-ı eşrefi ya'ni Ḥāmid Beg kim
Fürüg-ı kevkeb-i iḳbāli oldu āftāb-āsā

2 Ne cevherdir onu şadr-ı ma'la hadd-i zātında
Nigāh-ı ḳadr-ı dāneyle edip taḳdīr u istiṣnā

3 Cenāb-ı şadr-ı 'āzam şāhib-i tedbīr-i 'aḳl ol
Ki ra'bi kār-ı mülk-i milleti ez-nev eder iḥyā

4 Onun ḥüsn-i nigāhı ma'nevī iksir-i aẓimdir
Teveccüh etse ger kār-ı zemīne heb olur kimyā

5 O mīr-i 'ālişānın cezb-i isti'dād-ı 'ālisi
Eder nāpuḥte derī yek nazarda lü'levī lālā

6 Eger şebbāz-ı fikri açsa pür evc-i mihām üzre
'Ulū münzeletde ḫā'ir-i ḳudsi eder hem-pā

7 Yaḳīn ḫāşıl eder her müddeği dūrbīn-i 'adlinde
Olur mir'at-ı fikri şāfinimun hey'et-i davā

- 8 Ayā mir meāli mürtebit çāker nevāzende
Niġāhiñ her dil-i biçāreye oldu hayāt-efzā
- 9 Biçilmiş döşüne bir hil‘at-ı dībā maḥşūşdur
Müşāvīr-i vilāyet mesnediyle rütbe-i evvelī
- 10 Seniñ re‘yinle ḥāşıl istişāre dād u ‘adl üzre
Şefkatā bī-fikrin mihr şubh leyle-i zulemā
- 11 Eger bir emr-i mübhem olsa muḥtel mūy-ı jengi-veş
O dem ārā-yı rā’y müşkāfın ḥall eder yektā
- 12 Süreyyā münzelat-ı mihr sipihr-i ṭal‘at-ı ‘irfān
Şu‘ā-ı ‘aql-ı evvel nūr-ı vechinle ziyā-baḥşā
- 13 Müşām-ı ḥalkı ta‘ṭīr etdi būy-ı ḥüsn-i aḥlākın
Kemāl-i ṭīb-i ḥāṭırla olur herkes duā gūyā
- 14 ‘Ulu zātını tavşīfe ‘āciz şā‘irān-ı cümle
Ne mümkün ḥāme-i ‘āciz bu emri eylesin icrā
- 15 Fer ḥiz āhsen-i lūtf u iltifātın eyledi mecbūr
Duā-yı devletin etsin Şefik şubḥ u mesā ifā
- 16 Teġazzülle kâlem aç bāb-ı ‘aşkı ehl-i dil girsün
Şafālansun gülistān-ı cemāl-i yāre bī-pervā

- 17 Göñül āyinesinde tāb-ı hüsñün ‘aks eder cānā
Telgrāf-ı maḥabbet şive-i ḥālin eder imā
- 18 Hevā-yı sünbülü gösterdi zülfün gül‘izār üzere
Bahār-ı hüsñüne etsin tenezzüh ‘āşık-ı şeydā
- 19 Nefāt-ı hatt ḥesāb-ı hüsñünün cem‘ā-i yekūndur
‘Aceb tenzīl mi oldu cevri-i sābiḳ nāz-ı istiḡnā
- 20 Rūḫın gül kākülin sünbül femin bir ḡonce-i zībā
Ne rütbe-i bāḡbān etsin beni ey gülşen-i ra‘nā
- 21 Ne ḫikmet düşkün olsun ‘āşıkın heb necm-i iḳbāli
Becādır ger dūn u dūndan iderse ehl-i dil şekvā
- 22 Sezā mı sāye sāz-ı zülfün olsun da‘imā aḡyār
Buna şer‘-i maḥabbet müftisi vermişmidir fetvā
- 23 Der-i meyḫāneden gel çek ayaḡın kim mecāzīdir
Ḥaḳīkatde saña kāfi Şefiḳā ‘aşḳ-ı Mevlānā
- 24 Dedim bir cevher-āsā digeri pürzīb hem sāde
Berā-yı rütbe ü mesned iki tāriḫ-i bī-hemtā
- 25 Ḥāmid Beg şınıf ol rütbe-i evvelīyi iḫrāza Sene 1284
Müşāvar-i vilāyet pāyesin ḳıldı şeref-pīrā Sene 1284

2

(**Ꞑuṭbî Efendi'nin vefâtına târiḥdir**)

Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün fâ 'ilün

- 1 Şâdıḳ oḒlı söyledi târiḥ-i cevher-dârını
Serdi postun Ꞑuṭb olub Ꞑuṭbî Efendi cennette Sene 71

3

(**Ṭarîḳat-ı 'Aliyye-i Nakşibendiyye Meşâyihinden Sırrı Baba'nın târiḥ-i vefâtıdır**)

Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün fâ 'ilün

- 1 Cevherîden keşf olup yad-ı faḳîr târiḥi
Çeşm-i zâhirden olup Sırrı Baba sırr-ı ebed Sene 71

4

(**Ṭarîḥ-i diĒer**)

Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün

- 1 Ḥaḳîḳat ehli bilmez kim nedir dñyâ vü mâfihâ
Hemân bir zıll-ı lâşi 'ad ider âbâd u vîrâni
- 2 Biri ez cümle bunlardan Ḥâcî Dâvûd-ı 'uryânî
Ki çâr tekbirle ḳılmışdır ḳûvâ-yı 'unşurun fânî
- 3 Tecerrüdle geçirdi 'ömrini bezm-i ḥarâbâtda

Mey-i ma'nā ile ma'mūr edip her dem dil ü cānı

4 Ne vardan kesb-i hāz etdi ne yokdan oldu azurde
Şafa-yı lā'ubalī meşrebin bir mest-i hayrānı

5 Hāqīkat beyn u bī-renk meşreb-i lāqayd idi hālī
Tārīk-i nāzeninin bir güzide merd-i 'irfānı

6 Fenāda maḥv olup zātī beḳā-yı ma'nevī buldu
Vücūd-ı eşbāb edip devr etdi birden aşub devrānı

7 Fiyūz-ı 'aşkla yā hū dedim bir tārīh-i cevher
Şoyundu şevb-i fāniden kefenpūş oldu 'uryānı

Sene 75

5

(Tārīh-i irtihāl Sūhte-zāde Muḥammed Ekmel Beg)

Fā 'ilātün(fe 'ilātün) fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

1 Dehr-i dūn ḫālimiz ḳor ādemi ḡamdan bir dem
Şoldurur ḡonce-i ter olsa velev bād-ı ecel

2 Sūhte- zāde gibi bir serv-i gülistān-ı cihān
Hayf kim künc iken ol Mīr-i Muḥammed-i Ekmel

3 Ḳomadı şarşar-ı mevt bulsun o gül neşv ü nümā
Eyledi dest-i ḳazā rişte-i 'ömrin münḫel

4 Hüsn-i aḫlāḳını tavşif edemez ḫāme-i ter

Ḳomadı hāşılî hiç ḥilm ü nezâketde bedel

5 Ravza-i baġ-ı irem içre ola me'vâsı
Şād u ḥandān ede rūḥın ḥazret-i 'azze ve celle

6 Fevtine cümle familyâsı mükedder oldu
Eşk-i mâtemle olup dâdeleri ḥünîn sil

7 Ḥüzn-i mâtemle dedi târiḥ-i cevher du leb
Zevḳ-i vuşlatla feraḥ bula Muḥammed Ekmel sene 1284

6

(Târiḥ-i irtihâl Kerime-i Ḥüd)

Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün

1 Dedi bir riḳḳatle dil târiḥ-i ḥüzn-i efzâsını
Ḳıldı vâh-ı tekmiḻ-ı enfâs o kerimem kâmile

7

(Târiḥ-i irtihâl Çelebi Muḥammed Hemdemî Efendi ḳudsi sirruh)

Fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

1 Ḳudsiyân riḥletine dedi mücevher târiḥ
Ola Hemdem Çelebi Ḥazret-i Mevlânâ'ya

8

(Târiḥ-i irtihâl Dervîş 'Alî 'İsmet Efendi)

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

1 Vaz' idince kabre pā mātem edip tārīḥ dedim

Yürüdü Derviş Efendi der-geh-i bākīyā hū

Sene 76

9

(Ṭariḳat-ı 'Alīye-i Rufā'ı'den Nūrī Bābā'nın tārīḥ-i vefātıdır)

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

1 Sırr-ı noḳta bildirir tārīḥ-i 'azm ü rıḫletın

Nūrī Bābā'nın olup nūr-ı cemāle rūḫı ğarḳ Sene 79

10

(Ṭariḳat-ı 'Alīye-i Mevlevīya muḫibbānından Aḫmed Besīm Efendi'nin tārīḥ-i irtihālidir)

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

1 Nuṭḳ-ı cevherle niyāz etdim Cenāb-ı Aḫmed'e

Ḳurb-ı Ḥaḳ'la ede rūḫın şād u ḫandān u Besīm

Sene 84

11

(Nāzm-ı muma-ileyhin ba'dülvefāt cebinde bulunān kendi tārīḥ-i intikālidir)

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

1 Yoḳ bu miḫnet-gedenin zerrece aşlı faşlı

Müstetir perde-i ğam içre olanca zevḳi

- 2 Ben de geçdim bu fenā ma‘bereyi seyr etdim
Bulmadım zerre kadar h̄ab u hayālden farkı
- 3 Şöhret vü malda vefā yok bütün evhām u hayāl
Hep eder t̄ül-i emel meyl-i cihāna sevķi
- 4 Bir eri erken ara anma şaķın ferdāyı
Keşf ide çeşm-i dile ‘ayn-ı yaķınla haķķı
- 5 Haķķ-ı mir’at Muḥammed’de Ali’niñ sırrın
Gösterir bendesine Ḥazret-i Pīr’in şevķi
- 6 Söyledi göçdüğüme tārīhimi noṭķa-i ser
Cān feda kıldı Şefiķ buldu beķā-yı ‘aşķı Sene 88

DİZİN

- āb-1 hayat** (10/4), (20/1)
- āb-1 feyz** (32/2)
- ādem** (4/6), (10/2), (29/4,5), (39/6), (41/7), (47/2,5), (55/1)
- Ali** (T.11.5)
- Aşk** (4/1,4,6), (5/5), (6/7), (7/5,7), (8/4,6), (9/4), (10/7), (11/2), (12/1,2,3,5), (13/3,5), (14/4,5), (15/6), (17/5), (18,6), (19/3,6,7), (20,8), (21/1), (22/1,3,5), (23/1,4,7), (24/2,5), (25/1,2,7,8,9,13,16), (26/7,11,12), (27/1,2,3,6,7), (28/5),(29/1,2,4,5), (30/4,5), (31/6), (32/1,3,6), (33/5,6), (34/5), (35/1,6), (36/7), (37/2,5), (38/6,7), (39/2,6,8), (40/5,7), (41/1,2,3,4,5,6,7), (42/1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12), (43/1,2,3,5,6), (44/4),(45/5), (46/1,5,6), (47/1,2,4,5,7), (48/3,5), (49/4,5), (50/1,3), (51/2,4,5,7,8), (52/4),(53/3,7), (54/2),(55/3,5), (T.G.VI/2,5), (Muk. IV/2), (Müf.2/1), (Müf.4/1), (Müf.11/2), (T.1.6), (T.1.23), (T.4.7), (T.11.6)
- Bezm** (1/2), (2/4), (3/3), (6/2), (8/2), (10/2), (25/4), (29/1,2), (33/3), (35/1), (38/2), (40/1,5), (41/5)(42/3), (44/3), (45/4), (46/1,4), (50/5,8), (Müf.2.2), (T.4.3)
- Cām** (40/4,5), (42/4), (46/1)
- Cān** (6/6), (10/2,7), (12/5), (14/1), (16/1), (19/2), (20/6), (22/3), (25/4), (27/4,5,7), (28/4), (31/3,4), (34/1,2,5), (38/4), (39/2,4), (40/7), (41/1,3,4,5), (42/8,12), (44/5), (46/5,6), (50/1,4,8), (T.G.T.2), (T.G.IV.3), (T.G.V.2), (T.G.VIII.1), (T.1.17), (T.4.3), (T.11.6)
- Cem** (10/1), (44/1), (44/3)
- Cemāl** (11/4), (16/3), (G.43.5), (Müf.12.1)
- Cennet** (N.1), (20/5), (28/3), (29/4), (36/3), (T.G.11.2), (T.2.1)
- Cevher** (N.6), (24/5), (30/5), (Müf.3.1), (T.1.2), (T.1.2.4), (T.2.1), (T.3.1), (T.4.7), (T.5.7), (T.7.1), (T.10.1)

Cihān (12/4), (15/3), (16/2), (18/6), (21/8), (25/10), (27/5), (39/3),
(Muk.III.3), (T.5.2), (T.11.3)

Dem (N.7), (2/5), (3/1,2), (7/4), (11/2), (13/2), (20/6), (22/1,4), (23/3),
(25/12), (27/2,3), (28/4), (29/1), (33/3,6), (36/1), (38/2), (39/7), (40/7), (43/2,4),
(44/2), (49/4), (50/1,8), (51/8), (54/2), (T.G.1.3), (T.V.2), (T.G.III.2), (Müf.2.1),
(T.1.11), (T.4.3), (T.5.1)

Dünyā (N.4.), (8/4), (13/1), (20/4), (42/5), (T.4.1), (54/7)

Evliyā (N.8)

Fenā (T.4.6), (T.11.2), (2/3)

Gūş (29/1)

Gülşen (40/3), (41/2), (44/4), (45/4), (48/2), (51/4), (53/5), (Muk.11.4),
(T.4.1), (T.4.5)

Haşr (N.15), (G.29.1)

Himmet (19/2), (30/4), (54/6)

İhsān (N.20), (23/6), (52/2,5)

İrfān (10/5), (11/2,5), (27/3), (39/6), (41/5), (42/9), (44/3), (47/6), (T.1.12),
(T.4.5)

İstiğnā (G.45.3), (T.1.19), (G.14.5)

Kemāl (12/5), (17/3), (21/5), (29/2), (37/1), (47/1,2,3,4,5,6,7), (52/2), (T.1.13)

Keşf (55/4), (T.3.1), (T.11.4)

Leyl (49/5), (54/4), (T.1.10)

Lutf (N.20), (23/6)

Me'va (20/5)

Mecnūn (19/6)

Mekr (20/4), (22/3), (36/6)

Muhammed (47/4), (35/5), (N.9)

Nāmūs (42/3)

Nār (N.4), (6/5), (26/7), (43/2)

Nikāb	(55/4)
Pertev	(16/2), (17/5), (T.G.11.3)
Rāh	(25/14), (33/2), (51/6), (Muk.I.1)
Sahbā	(37/5), (20/1), (3/1), (6/1), (8/1), (13/7)
Sıdk	(31/4)
Sır(esrār)	(2/1), (4/1,7), (40/7), (43/5), (48/1), (48/5), (55/4,5), (T.3.1), (T.9.1), (T.11.5), (N.14), (5/2), (11/1), (33/6), (36/2), (46/2), (47/4), (Müf.2.1), (Müf.3.2)
Sülūk	(27/3)
Serāb	(7/2)
Tecellī	(N.4), (1/3), (6/7), (11/2), (16/4), (21/5), (26/7,8), (35/6), (37/4), (51/3), (55/2)
Terk	(4/7), (10/5), (13/2), (40/3), (42/3), (55/3)
Ukbā	(42/5)
Vahdet	(3/2), (4/3,6), (13/6), (27/2), (33/3), (35/3,4), (38/2,7), (39/6), (42/1,2,12), (43/1,4), (54/1)
Zāhid	(13/3), (20/5), (36/5), (42/6), (51/3)

SONUÇ

Hanyalı Mehmed Şefik Efendi XIX. asrın ilk çeyreği içinde Girit'in Hanya şehrinde doğmuş, ve Hanya'da H. 1287 / M. 1871'de vefat etmiş mutasavvıf bir şairdir. Divānçe'sinden anlaşıldığına göre Kilisli Mustafa Aşkî'nin teşvikiyle Mevlevîlik'e intisap etmiş ve bu tarikatın Girit'te gelişmesine gayret göstermiştir.

Yaptığımız araştırmalarda Şefik Efendi'nin Divānçe'sinden başka bir eseri olmadığı bilgisine ulaştık. Şefik Efendi hayatta iken varlığını sürdüren Hanya Mevlevîhanesi Kütüphanesi'nde Divānçe'den dört adet mevcut idi.

Divançe, bir farsça manzum ve üç mensur takrizden sonra bir na'tla başlar ve elif-bâ sırasına göre devam eder. Bu haliyle klasik edebiyattaki "mürettep divân" kalıbına uymamaktadır.

Şefik'in şiirleri didaktik ve lirik özellikler taşımakla birlikte öğreticilik yanı ağır basmaktadır.

Şefik, Divānçe'de yalnızca aruz ölçüsünü kullanmıştır. Bazı beyitlerde vezin problemlerinin olduğu da görülür. Müfredlerde ise vezin kullanılmamıştır. Divānçe'deki şiirler sırasıyla na't, gazel, tahmis gazel, kıt'a, müfred ve tarih şeklindedir. Divānçe'nin sonunda kendisinin yanısıra on bir kişinin ölüm tarihinin düşürüldüğü beyitler bulunmaktadır.

Divānçe'de, Farsça ve Arapça terkiplerin yanında sıklıkla Türkçe tamlamaların kullanıldığı görülür. Atasözlerinin ve deyimlerin kullanıldığı eserde, değişik edebi sanatlar da kullanılır. Divānçe'de, Klasik Edebiyat'ta kullanılan karmaşık ibareler, anlaşılması zor mazmunlar, hikemi üslubun girift anlatımı ve iç

içe geçmiş edebi sanatlar pek kullanılmaz. Bu haliyle divançede sade bir üslubun, Türkçe kelimelerin kullanıldığı görülür.

Divānçe’de mutasavvıf bir şairin şiirlerinde olması gerektiği kadar dini terminolojinin kullanıldığı görülür. Eserde bazı ayet ve hadislere yer verilmiş, bunun yanında ahirete ait meseleler de anlatılmış.

Şefik Efendi Mevlevî bir şairdir ve divançede bazı beyitlerde bunu okuyucuya bildirir.

Şefik’teki Mevlânâ sevgisi ve aşkı Divānçe’inde bariz olarak hissedilir. Eserde “Mevlânâ” redifli gazelin olması ve birçok yerde Mevlânâ’nın isminin değişik lakap ve sıfatlarla zikredilmesi, Şefik’in Mevlânâ’ya olan sevgisini ortaya koymaktadır.

Divānçe’de en fazla kullanılan terimin “aşk” olduğunu görüyoruz. Bu da Şefik Efendi’nin Mevlânâ’ya olan sevgisini göstermektedir.

Şefik, Divānçe’sinden de anlaşılacağı üzere birçok şairden etkilenmiştir. Bunların başında Mevlânâ gelmektedir. Onu etkileyen diğer şairler ise Mevlevîlik’e intisap etmesine vesile olan Kilisli Aşkî Mustafa Efendi, Şemsi Dede ve Fuzûli’dir.

Etkilendiği bazı şairlerin eserlerine telmihte bulunmuş, bazı yerlerde ise iktibas yapmakla yetinmiştir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Abdurrahman, “*Tekke, Zaviye, Dergāh*”, Eyüp BAŞ **İslam Kurumları Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yay. Ank. 2013.
- AKSOY, Ömer, **Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-III**, TDK, Yayınları, Ankara, 1984
- ALPER, Kadir, **Giritli Aşkî ve Divanı**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 2005.
- AYAN, Hüseyin, **Nesimî Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990
- AVCI, İsmail, **Giritli Hasan İlmî ve Me’âlimü’l-Garām Adlı Divançesi**, Balıkesir Üni. Eğ. Fak. Türkçe Eğ. Böl. Uluslar arası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi Sayı 3/1 2014 s. 191-209, TÜRKİYE
- AYDIN, Abdullah, **Hanyalı Nuri Divanı’ndan Hareketle Giritli Şairlere Ek**, s. 49 TÜBAR-XXVI-/2009-Güz.
- AYDIN, Abdullah, **Divan şairlerinin Girit’te Rumlara ve Rumcaya Yaklaşımları**, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall 2012, p. 865-882, Ank. TURKEY
- BAŞ, Mehmet Şamil, **Aşkî Mustafa Efendi’nin Vahdet-nâme Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlil)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sos. Bil. Ens. İzmir 2007."
- BURSALI MEHMET TAHİR, **Osmanlı Müellifleri (Haz. C. Kurnaz-M.Tatcı)** Bizim Büro Yay.Ank.2001.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, **Necati Bey Divanı’nın Tahlili**, Kitabevi Yay. İst. 2001.
- ÇEÇEN, Halil, **Fıtnat Hanım Divanı**, Bizim Büro Basımevi, Ank. 2008.

- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara. 1982.
- DİLÇİN, Cem, **Divân Şiirinde Gazel, Türk Dili Şiiri Özel Sayısı II(Divân Şiiri)**, Sayı 415-17, 1986
- ERDOĞAN, Kenan, **Niyâz-ı Mısri Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998
- GİBB, E.J. WILKINSON, **Osmanlı Şiir Tarihi (1-5.C)**, Trc. Ali ÇAVUŞOĞLU, Akçağ Yayınları, 1998
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, **Son Asır Türk Şairleri, C. III**, İstanbul, 1998.
- İPEKTEN, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay. 9. Baskı, İst. 2007.
- İPEKTEN, Haluk; İSEN, Mustafa; TOPARLI, Recep; OKÇU, Naci; KARABEY, Turgut, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998.
- İstanbul Üniversitesi Merkez kütüphanesi Arşivinde “ *Divançe-i Hanyevi Şefik* ” diye kayıtlıdır. Eser, İ.Y.E. no: 621.
- KARA, İsmail, **Hanya Mevlevihânesi: Şeyh Ailesi-Müştemilâtı-Vakfiyesi**, İslam Arş. Dergisi sayı 1, 1997.
- KILIÇ, Filiz, **17. yy. Tezkirelerinde Şair ve Eser Değerlendirmeleri**, Akçağ Yay. Ankara. (1998).
- KILIÇ, Filiz, **Giritli Divan Şairler**, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergi-si, S.32/ Kış, Ankara, s. 275-294 2004.
- KUR'ÂN-I KERİM VE AÇIKLAMALI MEALİ(Haz. Ali Özek vd.) TDV. Yayınları, Ankara, 1993
- KURNAZ, Cemal; TATCI, Mustafa; AYDEMİR, Yaşar; **Giritli Salacıoğlu Mustafa Celvetî ve Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2000
- LEVEND, Agâh Sırrı, **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar**, Enderun Kitabevi, 1984.
- NACİ, Muallim, **Osmanlı Şairleri** (Hz. Cemal Kurnaz)Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2000.
- ÖKSÜZ, Melek, **Girit Meselesi'nin Belirsizlik Yılları (1908-1913)**Karadeniz Araştırmaları, Bahar 2010, sayı 25.
- PAKALIN, M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I-III**. MEB Yay. İst. 1983.

- PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiir Sözlüğü**, Akçağ Yay. Ank. 2004
- REDHOUSE, Sır James, W. Turkish And English Lexicon, Çağrı Yayınları, 1992
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat, **Nev’i Divanı’nın Tahlili**, Akçağ Yay. Ank. 2001.
- SEVGİ, Ahmet, **Giritli Şairler**, Sivas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, S. 7-8 1992.
- SEVGİ, Ahmet, **6. Milli Mevlânâ Kongresi, Selçuk Üni. Hanyalı Şefik ve Divançesi**, s.131-138. 1992 Konya.
- ŞİMŞEK, Selami, **Dünden Bugüne Girit’te Türk Tasavvuf Kültürü**, Doğu Kitabevi, s.140 İst. 2014
- TBMM Kütüphanesi Arşivinde “**Divançe-i Hanyevi Şefik Efendi**” diye kayıtlıdır. Kayıt no: 149027, yer no: 73003887.
- TDVİA (İslam Ansiklopedisi), **Hanya, Girit**, Şefik Maddeleri.
- TUKİN, Cemal, **Girit, İslam Ansiklopedisi**, 14, TDV Yay. İstanbul, 1977
- TUMAN, Mehmet Nail, **Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri. (hızl. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı).(Tıbbî Basım)**. Bizim Büro Yay. Ankara, 2001.
- University Of Toronto Library/Canada’da eser “**Divançe-i Hanyevi Şefik**” diye PL/248, S3126 numaralı arşivde kayıtlıdır.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi, C. III, Kısım I**, Ankara 1998, s. 414-21, 216-22.
- YAKIT, İsmail, **Türk İslâm Kültüründe Ebced Hesabıve Tarih Düşürme**, İstanbul, 2003.

